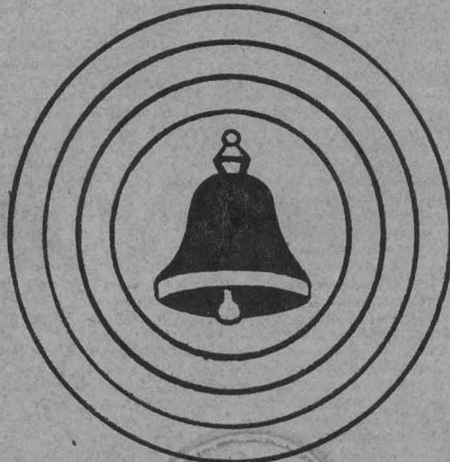
భారతి

జనవరి 1972

వ్యవస్థాపకులు:

దేశోద్ధారక నాగేశ్వరరావు పంతులు

వెల ఒకరూపాయి

భారతి

మాసపత్రిక

సంపాదకుడు

శివలెంక శంభుప్రసాద్

జనవరి 1972

సంపుటము : 49 సంచిక : 1 :

విడిపత్రిక వెల ఒక రూపాయి

విషయానుక్రమణిక

జనవరి 1972

స్వ వి ష య ము

"భారతి"కి 49 వ సంవత్సరము ఆరంభమైనది. నాలుగు దశాబ్దములు పైగా నిరాఘాటముగా సాహిత్యసేవ చేయగలిగినందుకు "భారతి" గర్విస్తున్నది. ఆనందిస్తున్నది. ఇక ముందుకూడా ఇతోధికముగా సాహిత్యసేవ చేయగలనను దృఢనిశ్చయముతోను, దృఢసంకల్పముతోను వున్నది. ఆ సంకల్ప సాధనకు రచయితల సహకారము పూర్తిగా లభించగలదని ఆశిస్తున్నది. సహకరించిన వారందరికి కృతజ్ఞత తెలుపుతున్నది.

జ్యోతిర్గీతం

శ్రీ వక్కలంక వెంకట కృష్ణారావు

దీపాలు
సజీవదీపాలు,
అధోతలంనుంచి
వియద్వలయంవరకు
పొంగుతూ పొరలుతూ
అలలమిలమిలలతో
మిలమిలల అలలతో
ఉవ్వెత్తుగా ఉప్పొంగుతూ
దీపాల మహాసముద్రం;
దీపాలు
హసిస్తాయి చరిస్తాయి
మనోహరంగా మెరుస్తాయి
నర్తిస్తాయి జ్వలిస్తాయి
ఆర్ద్రతతో చలిస్తాయి
సంధ్యారాగ నివీతం
ఒంటినిండా కప్పుకొని
కాలపరివాదినిమీద
భావశారికతో
కాంతిగీతాలు
గాంధర్వరాగాలు
మనోజ్ఞంగా వాయిస్తాయి
విశ్వవేదికమీద
వినయంగా కూర్చొని :

పాషాణాభ్యంతరాలని ఛేదిస్తూ
ఊహాక్షీరపారావారవేలాశార్కరం
ఉపరితలాన్ని చుంబిస్తూ
మృదువుగా తేలివస్తాయి
దీపాల గళాలలో నుంచి
వెలుగులు విరియబూసే అమరగీతాలు
ప్రాచ్యంనుంచి ప్రతీచినుంచి
ఊర్ధ్వంనుంచి ఉదీచినుంచి
అధరంనుంచి అవాచినుంచి
అఖిల దిక్కుల నుంచి
దీపాల మృదుమధుర కంఠస్వనాలు
ప్రతిధ్వనిస్తూ ప్రజ్వరిల్లుతూ,
ఇలాతలంమీద
వలాహకాలని
సంజీవ సుధారసాలు
సౌందర్య ధారలు
సంతతమూ వర్షించాలని,
హిమాంశువుని
అమర తరు సుమాల
పరిమళాల వుప్పొడులు
నిరంతరం
విరివిగా వెదజల్లాలని
సౌమ్యంగా శాసిస్తూ.

అప్పుడు
అవనిని
అన్నివైపులనుండి
ఆక్రమించ యత్నిస్తూన్న
వ్యోమధూమాల
కరాళదీర్ఘవక్రకకరశాఖలు

జ్యోతిర్గీతం

ఖండఖండాలుగా తెగిపోతాయి
శూన్యంలోకి రాలిపోతాయి,
నిర్వీర్యంగా పారిపోతాయి
నీలిమబ్బులు;
ఆ పవిత్రక్షణంలో
ఉర్వి ఒంటినిండా
అణువణువునా పెనవేసుకొంటాయి
అగణిత శతసహస్ర విద్యుద్వలయాలు
అఖండదీప్తిదీధితులను ప్రసరిస్తూ
అద్భుతవేగంతో పరిభ్రమిస్తూ :

ఆ దివ్యోద్ధర్ష సుముహూర్తంలో
అనిదంపూర్వస్వప్నసమూహాలు
శరన్నిరంజనానందవదుకూలాలు ధరించి
కనుల ఎదుట కదలాడుతాయి
కమనీయస్వనాలతో కలకల నవ్వుతాయి,
ఉత్కర్షానుతర్షవిహంగాలు
పుడమి ముంగిట వాలుతాయి
దుమ్ముని ధూళిని
రెక్కల విసురులతో అణచివేస్తూ
కలధ్వనులు చేస్తూ,
సురభేరీ నిస్వానాలు
నలుదెసలా మార్మోగుతాయి
నక్తంచరులని నిర్మూలంగా నశింపజేస్తాయి.

ఆ పవిత్రసమయంలో
పాలాశాంకురాల శిరాలపై విరుస్తాయి
వసివాడని
కల్పతరుకుసుమకిరీటాలు
పాలాశాంకురాల ఎదలలో వెలుస్తాయి
కామధేను క్షీర స్వర్ణ కలశాలు
అవి

కింశుకాలకి సౌరభాలు చేరుస్తాయి
చాంపేయాలకి సౌందర్యాలు కూరుస్తాయి,
అనంగగంగాంతరంగసంగీతతరంగాలలోనుంచి
నక్షత్రాల నందివర్ధనాలు
స్వర్గహిమాంబుపరిమళాలు కురుస్తాయి
శ్మశానాలని మరుభూములని
చైత్రరథాలుగా మారుస్తాయి
అప్పుడు
విషకీటకాలు
భీకరమృగాలు
తిరిగి రాలేని చీకటి లోకంలోకి
పారిపోతాయి.

ఆ మహోద్భవ దివసాన
శిశువసుమతి
విశ్వమాత ఒడిలో
అవకుంఠిత తమోఽవగుంఠనాలని భేదించుకొని
అప్పుడే జనించిన
పసిపాపలాగ
చిర్నగవులు
చిందిస్తుంది;
అది పరికించి
హర్షాతిరేకంలో
వర్షిస్తాయి
దీపాల నయనాల
దివ్యకిరణాశ్రువులు,
ఆనందంతో
ఆశీర్వదిస్తాయి
అఖిలధాత్రిని
అమృతదీపాలు
అనవరతము జ్వలిస్తూ
అనఘముగా హసిస్తూ.

రాయలసీమ జానపద సంస్కృతి : చౌడమ్మ పాటలు

డా. తంగిరాల వేంకటసుబ్బారావు

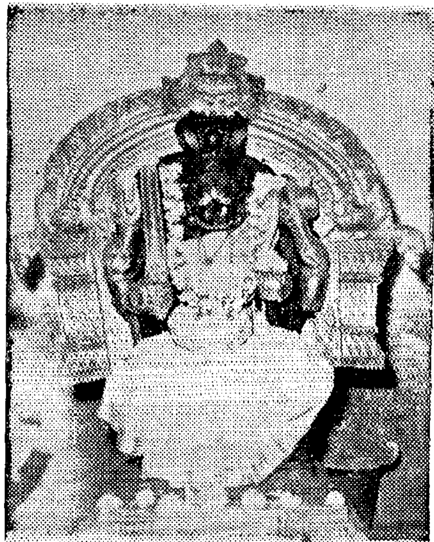
'చౌడమ్మ' లేక చౌడేశ్వరి' రాయలసీమలో 'తొగట వీర క్షత్రియు' లనఁబడు వారిచేఁ గొలువ బడుచున్న శక్తి. 'చండి, చాముండి, చౌడేశ్వరి, త్రిపురసుందరి, భగళాముఖి, దుర్గేశ్వరి, మహిషాసుర మర్దని, చాముండేశ్వరి'—మున్నగు నామము లన్నియు నీమెకు వర్తించును.

చౌడమ్మ పుట్టుక :

రాక్షసులను సంహరించుటకై ఆదిశక్తి యోగ మాయచే విష్ణ్వంశమున మహిషాసురునకుఁ గుమార్తెగా జన్మించినది. పితృగండమున నుద్భవించుటచే నామె నొక శిలామందసమున బంధించి భూస్థాపితము చేసిరి. శివుఁడు త్రిపురాసుర సంహారముచేయఁగా, రాక్షసులు విజృంభించి శివునిఁ జీకాకుపఱచిరి. ఆ యుద్ధమున మిక్కిలి యలసిపోయిన శివుఁడు, ఆదిశక్తి భూస్థాపితము చేయఁబడిన ప్రదేశమునకువచ్చి, తన నుదుటిచెమటను వ్రేలితో నూడ్చి యచట విదిపెను. అప్పు డా చెమటబిందువులచే శిలామందసము బద్దలై, యందుండి ఘోరభీకరస్వరూపంబున శ్రీ వీర చౌడేశ్వరి యుద్భవించెను. శివుఁ డామెను రాక్షససంహారిణి యగుఁ దన పుత్రికగా నెంచి, యామెకు ఖడ్గ డమరుక భిండివాల చక్ర త్రిశూల పాశంబు మొదలుగాఁ గల యాయుధముల నొసఁగి, యాశీర్వదించెను.

తొగటవీరుల జననము :

అటనుండి వీరచౌడేశ్వరి తనకొఱకుఁ దపస్సు చేయుచున్న పుష్పాండజుని కడకువచ్చి యతనికిఁ బ్రత్యక్షమయ్యెను. అతఁడు పుత్రులను వేఁడఁగా నొక యగ్ని

'చౌ డ మ్మ'

(కాటనుపేట—బెంగుళూరు)

కుండమును నిర్మించి, యందు వేయుమని కొన్ని యక్షత లిచ్చెను. పుష్పాండజుఁ డట్లుచేయఁగా, నా యగ్నికుండమునుండి మున్నూటయఱువది యేకాంగ వీరు లుద్భవించిరి. వీరే తొగటవీరులు. చౌడేశ్వరి యా వీరులను దనవెంటఁ దీసికొని, రాక్షసులపై దండెత్తి, యంధకాసుర మహిషాసురులను సంహరించి, దేవతల బాధలను బాపెను. పిమ్మట చౌడేశ్వరి పుష్పాండజుని పుత్రులైన మున్నూటయఱువది యేకాంగ వీరులకును దేవకన్యలనిచ్చి వివాహముచేసి, వారి కనేక సంపదలను బిరుదులను నిచ్చెను. ఎల్లవేళల వారి

కోర్కెలను దీర్చుటకై శ్రీ వీరచౌడేశ్వరీ నామంబున వారి కులదేవతగానుండి, యాచంద్రార్కము రక్షింతు నని వారికి వరమొసఁగి, యదృశ్యయై కాశీపురంబును జేరెను. అంతట తొగటవీరులు చౌడమ్మ నారాధించుచు సకల శుభంబు లనుభవించుచుండిరి.

చౌడమ్మ రాయలసీమకు వచ్చుట :

కాశీక్షేత్రమున వెలసియున్న యీ చౌడేశ్వరి రాయలసీమకు వచ్చుటను దెలుపు చక్కని కథయొకటి గలదు. దీనిని 'పెదరాయ భూపతి పాట' అందురు. కాశిలోని బ్రాహ్మణులచే చౌడేశ్వరి కర్నూలు మండలములోని నందవరమునకుఁ గొనితేఁబడినది. ఆ నందవరమును బాలించురాజు దాని నా కాశీబ్రాహ్మణులకు దానముచేసెను. అప్పటినుండియు నా బ్రాహ్మణులు 'నందవరీక బ్రాహ్మణు'లైరి. ఈ కథను రాయలసీమ గ్రామ వృద్ధులీ క్రిందివిధముగా వివరింతురు :—

'భూలోకమునఁ బుణ్యక్షేత్రములగు నహోబిల క్షేత్రమునకును, శ్రీశైల క్షేత్రమున కాదర్శమై వెలయు మహానందిక్షేత్రమునకును సమీపంబున నందివర్ధన పురంబను పట్టణంబును (నందవరమును) చంద్రవంశీయులగు నందివర్ధనుఁడును, నతని పుత్రుండగు నుత్తుంగభుజుండును రాజ్యపాలన మొనర్చిరి. వీరిలో నుత్తుంగభుజుండు సంతానములేక, యనేక పుణ్యక్షేత్రములు సేవించి, యా దేవతల యనుగ్రహమువలన నొక పుత్రుని బడసెను. అతఁడే 'నందభూపాలుఁడు'. ఆ బాలుఁడు దిన దిన ప్రవర్ధమానుఁడై సకల విద్యలునేర్చి, శౌర్య ధైర్య గాంభీర్య పరాక్రమ ధీరుఁడై, నందవరపట్టణంబును రాజధానిగాఁ జేసికొని, సత్యశీలుండై; ప్రజలనెల్ల కన్న బిడ్డల చందంబునఁ బోషింపుచు రాజ్యపాలన చేయుచుండెను.

ఇట్లుండఁ గొన్నిదినంబులకు నందభూపాలుండు రాజాస్థానములోనున్న సమయంబున నీశ్వరాంశ సంభూతుండైన యొక సిద్ధుండు సభా మధ్యంబునకువచ్చి, నందభూపాలుని ధర్మపాలనంబున కెంతయు మెచ్చి, యా భూపాలుని సత్యశీలత కెంతయు సంతసించి, యాతనిచే సేవలంది యుత్సాహుఁడై తనయొడఁగల యోగాతీతమాహాత్మ్యముగల పావుకోళ్లను బహూకరించి, 'వీనిమహిమచే నీవు పరోపకారమైన దైవారాధన కార్యము సాధించగలవు. దానిచే నీకీర్తి నలుదిశలు వ్యాపించి ప్రకాశించును. కాన నీవీ పాదుకలను ధరించి, పరమేశ్వరునిధ్యానించి, నీవెం దేఁగ వలయునని తలంచెదవో యందేఁగఁ బ్రార్థించిన క్షణమాత్రంబునఁ జేరగల'వని యీరహస్యము నుపదేశించి యరిగెను. అంత నందభూపాలుం డుత్సాహభరితుఁడై, వానిని బరీక్షించి యథార్థమును దెలిసికొని, యానందభరితుఁడై తన కులదైవమగు కాశీనాథుని నిత్యారాధనజేయ, నాటి నుండి వేకువఝామున, నెవ్వరికిని దెలియకుండఁ, బాదుకల మహిమచేఁ గాశీపురంబుజేరి, గంగానదిలో స్నానమాడి, విశ్వేశ్వరుని సేవించి, తెల్లవారునంతలో మరల నందవరముఁజేరి, యథాప్రకారము రాజ్యపాలన మొనరించుచు నిత్యారాధనలు సలుపుచుండెను.

ఇట్లు నందభూపాలుడు ప్రజల నేలుచుఁ, దన సతీమణియగు సునందనయం దమిత ప్రేమానుబంధుఁడై యామె కోర్కెలఁ దీర్చుచుఁ, దన యభీష్టముల నెఱవేర్చుకొనుచుండెను. కాని సునందనాదేవి తన భర్త వేకువజామున, గనపడకుండుట కెంతయు యోచించెను. ఆమె కతఁ డెందుఁబోగలడో ప్రయత్నించి కనుగొనవలయుననెడి కుతూహలము కలిగెను. ఈ ప్రకార మాదేవి శ్రమపడుచుండ, దైవవశమున నొకదినము భర్తలేచిపోవు సమయమును గనుగొని, యాతఁడెట కేఁగునదియుఁ దెలిసికొని, తానుగూడ కాశీవిశ్వేశ్వరుని జూడవత్తునని భర్త ననేక విధముల ప్రార్థించెను. భూపాలుఁడు భార్యావ్యామోహంబున నివారింపలేక వెంటనిడుకొని కాశికిఁ బోయెను. అచ్చట నా దంపతులు గంగానదియందు స్నానమాచరించి, నారికేళ నీరాజనంబులతో నీశ్వరు నారాధించి, కొంత విశ్రాంతిఁజెంది, ప్రయాణమగునంతలో నామె బహిష్ఠయ్యెను. ఆ సమాచార మెఱుఁగక భూపాలుఁడు పావుకోళ్లను సమీపించి, తన పురంబుఁజేరఁ బ్రార్థింపఁగా నవియేమియుఁ జేయఁజాలక మిన్నకుండెను. ఇట్లగుటకుఁ గారణమేమాయని విచారించుచుండ

సునందనాదేవి తన పరిస్థితిని దెలియఁజేసెను. రాజు చేయునదిలేక తెల్లవారునంతలోఁ దన పురంబుఁజేరు టెట్లాయని యాలోచించుచుండెను. ఇంతలో శ్రీ చౌడేశ్వరి ఆరాధనాతత్పరులైన బ్రాహ్మణులచటికేతెంచి, ఆ రాజన్యునిచే సమాచారమంతయు నెఱిఁగి, దయాదరణ హృదయులై రాజునుజూచి యీ విధముగ నుడివిరి. 'ఈమె రజస్వలదోషమునుబాపి, మఱునాడరుణోదయంబునకుఁ బూర్వమే మీ యిరువురిని మీ గ్రామంబునకుఁ జేర్చెదము గాన మాకేమి బహూకరించెద'వని ప్రశ్నించిరి. అంత నందనచక్రవర్తి సంతసించి, మీ కృపచే నటులొనరించిన నా రాజ్యమునం దర్ధరాజ్యమిచ్చెదను; లేక మీ రేమి యడిగిన దాని నెఱవేర్తునని యొప్పుకొనెను. అందులకు బ్రాహ్మణులు చౌడేశ్వరిని సాక్షిగానుంచి, రాణిని బవిత్రురాలిగా నొనర్చి, సతిపతిసహితముగా నందవరపట్టణంబుఁ జేర్చి, వారి నివాసంబునకుం బోయిరి.

ఇట్లుండఁ గొంతకాలంబునకుఁ గాశియందు క్షామ మేతెంచెను. అంత నాబ్రాహ్మణులు సేయునది లేక, యెటుపోయి జీవించుటకుఁ దోఁచక, చింతాక్రాంతులై యాలోచించుచుండిరి. ఇంతలో నందవరాధీశుఁడు జ్ఞప్తికి వచ్చెను. వెంటనే యా బ్రాహ్మణులు నందవరము సమీపించి, నందన చక్రవర్తిని దర్శించి, తాఁ జెప్పినరీతి 'మా యభీష్టము నెఱవేర్పు'మని యడిగిరి. అప్పుడా రాజేంద్రుఁడా బ్రాహ్మణులఁజూచి, 'నన్నిటఁ జేర్చినవారు మీరగుదురో కారో నే నమ్మఁజాల. మీ యాప్సితంబుల నెఱవేర్చు కొనఁ దలఁచినచో మీ కులదేవతయగు శ్రీ చౌడేశ్వరీదేవిచే మీరు నాకు సహాయమొనరించినది నిక్కువమని చెప్పించిన, మీ యిష్టప్రకారము నెఱవేర్తు' ననియెను. అపుడు బ్రాహ్మణులు చేయునదిలేక, వారణాసికేఁగి, యాదేవి ననేకవిధంబుల స్తోత్రముచేసి, సమాచార మెఱింగించిరి. భక్తాభీష్టప్రదాయినియగు చౌడేశ్వరి వారి మనోరథము నీడేర్ప వారితో నిట్లనియెను: 'మీరీ బిల్వవృక్షంబువెంట నిడుకొని ముం దరుగుచుండుఁడు. నే నదృశ్యరూపిణినై మీ వెనువెంటనే వచ్చుచుందును. రాజు సన్నిధికేఁగు వఱకును మీరు వెనుదిరిగి చూడకుఁడు. ఒకవేళ మీరటు చూచిన నేనందే నిచిలిపోవుదును. తరువాత మీరెంత వేఁడినను బ్రయోజన ముండ'దనిచెప్పి, వారిని బ్రయాణ మొనరించి, తాను వారివెన్నంటి వచ్చుచుండెను. ఇట్లా బ్రాహ్మణులు నందవరము సమీపించి, వెనుకశబ్దము లేకుండుటచే సందేహమున నొకఁడు వెనుదిరిగి చూచెను. వెంటనే జగదీశ్వరి బ్రహ్మాండ మదరునట్లు ధ్వనింపఁజేసి, ప్రతిమయై శిలాకారమున నచటనిలిచెను. ఆ సంగతి భూపాలుఁడెఱింగి, యనేక వాద్యంబులచే నాదేవిని సమీపించి, యనేక విధంబుల నారాధించి, బ్రాహ్మణుల కొనియాడెను. అంతబ్రాహ్మణులు దేవి సాక్ష్యమీయకున్నచో బ్రయత్నమంతయు వ్యర్థమగునని నిరుత్సాహులైయుండ, శ్రీవీరచౌడేశ్వరీదేవి భక్తుల నుద్దేశించి: నేనీ నందవరమున స్థిర నివాసముఁజేసి, భక్తశిఖామణులైన తొగటవీరక్షత్రియుల కులదేవతనై, వారి జ్యోతి హోమగుండారాధనలు గైకొని, వారిని రక్షింపవలయును. మీరును నా భక్తులై నందనచక్రవర్తి యొసంగు నగ్రహారములు గైకొని నన్నుఁ బూజించుచు, నందవరీకులను నామంబున నెలయుఁ'డని దీవించెను. అంత నందనచక్రవర్తి దేవి యానతి చొప్పున బ్రాహ్మణుల కగ్రహారంబు లొసంగి, నందవరము నా దేవి కర్పించి, నంద్యాల యను పట్టణంబు నిర్మించుకొని, రాజధాని నందుంచి, రాజ్యపాలన మొనర్చుచు, శ్రీ వీర చౌడేశ్వరి నారాధించుచు, నామె భక్తుఁడై యెనలేని కీర్తి గడించెను.'[1]

(రాయల యష్టదిగ్గజములలోఁ బ్రసిద్ధికెక్కిన అల్లసాని పెద్దనామాత్యుఁడు నందవరీక బ్రాహ్మణుఁడే; రాయలసీమవాసియే. ఇతని మనుచరిత్రములో ప్రవరాఖ్యుని పాదలేపన వృత్తాంతమునకుఁ

---

1. చూ. 'శ్రీ చౌడేశ్వరీ పూజావిధానము' అను గ్రంథమునకు శ్రీ లక్ష్మీనాథరాజుగారు రచించిన 'తొగట వీరక్షత్రియుల చరిత్రము' అను పీఠిక, పుటలు xxxii—xxxvi.

బైన దెల్పిన 'నందభూపాలునికథ'లోని పావుకోళ్ల మహిమ పోషకమై యుండునని నా యభిప్రాయము. ఈ రెండు సంఘటనలకును మిక్కిలి సాన్నిహిత్య ముండుట గమనింపఁదగ్గది. పెద్దన నందవరీక బ్రాహ్మణుఁడగుటచే నందభూపాలుని కథలోని వృత్తాంతమును దన ప్రబంధప్రారంభమున భక్తిశ్రద్ధలతోఁ బ్రవేశపెట్టి, యతిలోకసుందరముగాఁ జిత్రించి. యభిమాన పురస్సరముగాఁ దీర్చిదిద్దినాఁడు.)

చౌడమ్మ జాతర :

రాయలసీమలో నీ చౌడమ్మ ప్రధానాలయము నేఁటికిని కర్నూలు మండలమున నందవరగ్రామమునఁ (నంద్యాలకు దగ్గఱలోఁ) గలదు. ఇచ్చట ప్రతిసంవత్సరమును కార్తికమాసమునఁ, గడ సోమవారము నాఁడు చౌడమ్మ జాతర బ్రహ్మాండముగా జరుగును. ఈ జాతరలోఁ దొగటవీరులు చౌడమ్మ పాటలు పాడుచు, నెత్తిపై జ్యోతులనుబెట్టుకొని, వీరావేశమున నృత్యము చెయుదురు. అగ్నికుండమున నడచెదరు.

కడప మండలమున పులివెందల తాలూకా 'బొజ్జాయిపల్లె'యను గ్రామములోను, అనంతపుర మండలమున 'పెద్దకోట్ల' గ్రామములోను, ఇతర గ్రామములందును చౌడమ్మగుడులు కలవు.[2] చౌడమ్మ జాతర అన్నిచోట్లను కార్తికమాసమునఁ గడ సోమ వారము నాఁడు జరుగుచుండఁగా, నొక్క బొజ్జాయి పల్లెలోమాత్రము చైత్ర వైశాఖమాసములలో జరుగు చున్నది. ఈ బొజ్జాయిపల్లెలో జరుగు చౌడమ్మ జాతరనుగుఱించి, యీ గ్రామవాసులును, నా ప్రియ మిత్రులుననగు శ్రీ దుంపా రామిరెడ్డిగారు పెక్కు సంగతులను దెల్పిరి. అవి ఆంధ్రుల యమూల్య జాన పద సంస్కృతికిఁజెందిన విషయములగుటచే, వాని నీ క్రిందఁ పొందుపఱచుచున్నాను.

జ్యోతిని తయారుచేయుట :

(మద్రాసు శేరుతో) అయిదుశేర్ల బియ్యము మెత్తగాఁ బిండికొట్టి, జల్లించి, బెల్లముతోఁ బాకము గట్టి ముద్దగాఁ జేయుదురు. ఆ ముద్దను నాలుగు పలకలుగాఁ గుదురు కట్టెదరు. ఈ కుదురు $1\frac{1}{2}$ అడుగు ఎత్తుండును. క్రింద వెడల్పు 11 అంగుళములుండఁగా, బైనవెడల్పు 8 అంగుళములు మాత్ర ముండును. కాగితములతోఁ డెక్కెములు తయారు చేసి, యా కుదురునకు గుచ్చెదరు. ఊలు, నక్కె (ముత్య బంగారము) మున్నగు వానితోఁగూడ నీ కుదురు నలంకరింతురు. ఒక యడుగు పొడవు ఇనుపకడ్డికి గుడ్డచుట్టి, వత్తిగాఁజేసి, యా కుదురుమధ్య గుచ్చెదరు. కుదురులో నేయి పోయుదురు.

జ్యోతిని తయారుచేసిన ప్రదేశములో మఱల దాని నార్పుటకు వీలులేదు. అందుచే దీనిని గుడిలోఁ జేయరు. అట్లు చేసినచో దీనిని మరల గుడిలో నార్పుట కవకాశముండదు. గుడిలోఁజేసిన జ్యోతిని చౌడమ్మ వేపచెట్టు దగ్గఱ నార్పవలసి వచ్చును. అప్పుడు గుడిదగ్గఱ జరుగవలసిన వేడుకకు భంగము కలుగును. కావున గుడిలో జ్యోతిని చేయరు. వేఱుగా నొక యింటిలోఁ జేయుదురు. అట్లు చేసిన దానిని గుడిదగ్గఱ నార్పుట కభ్యంతరముండదు.

జ్యోతిని తయారుచేయునప్పుడు రెడ్డి (గ్రామ మునసబు) కరణము రావలెను. ఈ కరణము నందవ రీక బ్రాహ్మణుఁడు. బొజ్జాయిపల్లెలో నందవరీక బ్రాహ్మణులు లేరు. ప్రక్కనున్న 'బలపనూరు' గ్రామమునుండి యీ కరణము వచ్చును. ఊరి పొలి మేర వఱకును నెదురువెళ్లి, యీ కరణమును గడు భక్తితోఁ దప్పెట్లను మ్రోగించుచు నాహ్వానింతురు.

'బలి' :

ఇంటిలో జ్యోతిని తయారుచేయుట పూర్తి కాఁగానే, దానిని వెలిగించి,గడప యీవలకుఁ దీసికొనివచ్చి దించెదరు. అప్పుడు జ్యోతికి బలిసిత్తురు. ఈ బలి నిచ్చుటలోఁగూడ ప్రత్యేకపద్ధతి కలదు. బలిని (మేక పిల్లను) నేలపై నఱుకరు; భుజముపైఁ బెట్టు

2. బెంగుళూరులోఁగూడ చౌడమ్మ గుడులు మూఁడున్నవి—ఎవెన్యూరోడ్డు, కాటనుపేట, శ్రీరామ పురము.

కొనబడెదరు. ముందరికాళ్లు ముందఱకును, వెనుకకాళ్లు వెనుకకును నుండునట్లుగా బలి నొక వ్యక్తి తన యెడమభుజముపై వేసికొని, యెడమ చేతితో మెడను వెనుకకు విఱిచి పట్టుకొని, కుడి చేతితో దానికుత్తుక నుత్తరించును. కాఱెడి రక్తము నన్నముంచిన యొక చేటలోనికిఁ బట్టుదురు. (ఈ రక్తము సుమారు పదిగజముల వఱకును జిమ్మును).

ఈ బలినిచ్చునప్పుడు నందవరీక బ్రాహ్మణుఁ డెదురుగనే యుండవలెను. పిమ్మట నా జ్యోతిని గుడి దగ్గఱకుఁ దీసికొనిపోయి, నెత్తి కెత్తుకొందురు. దారి పొడుగునను జ్యోతికి బలులిచ్చుచునే యుందురు.

ఊరేఁగింపు :

జ్యోతి నెత్తికొనిన తొగట వీరుని చుట్టును దాళములు వాయించువారు గుండ్రముగాఁ బరివేష్టించి యుందురు. వీరు చౌడమ్మపాటలు పాడుచు, నడుగు వేయుదురు. ఈ పాటలలోఁ గేవలము తాళములు మాత్రమే యుపయోగింపఁ బడును. ఇతర వాద్యము లేవియు నుండవు. ఉత్సవమునకు ముందుభాగమున దూరముగా వివిధవాద్యము లుండవచ్చును.

జ్యోతిని నెత్తికెత్తుకొను వ్యక్తి గొప్పనృత్యము చేయఁగల సమర్థుఁడై యుండవలెను. నెత్తిపైనున్న జ్యోతిని చెంపపైకి, చెంపపైనుండి భుజముపైకి, భుజముపైనుండి మఱల దానిని శిరసుపైకి మార్చుచుఁ, గన్నుల పండువుగా నృత్యము చేయు చుండును. ఈ జ్యోతిర్నృత్యము చేయుటకుఁ జాల కాలము శిక్షణ పొందెదరు. మట్టితోఁజేసిన జ్యోతితో నీ శిక్షణకాలమున నృత్యము నభ్యసింతురు.

జ్యోతిని బుట్టలోఁ బెట్టుకొని నర్తకుఁడు ముందున కేఁగుచుండఁగా, దాని వెనుక 'బండారు తట్ట' (పసుపు కుంకుమలు కలిపి ఉంచిన తట్ట), గొడుగులు, 'బోనం కడవ' వెడలును.

'బోనం కడవ' :

రెండుశేర్ల బియ్యము, ఒక శేరు పెసలు కలిపి, యొక కడవలోఁబోసి వండెదరు. ఆ కడవను నెత్తి కెత్తుకొని, జ్యోతివెంబడి నూరేఁగి, జ్యోతి గుడి దగ్గఱ నార్పివేయఁబడిన తరువాత నీ ప్రసాదమును బంచెదరు. అంతవఱకును దీనిని దాకరు.

'నడ్డిసేవ': 'ఱొమ్ము సేవ'

ఉపవాసముచేసి, జ్యోతితోఁబాటుగా నూరేఁగెడి తొగటవీరులు చౌడమ్మను స్తుతించుచు, వీరావేశ ముతో నర్తించుచుఁ, బెద్దపెద్ద కత్తులతోఁ దమ తమ నడుములు చీఱుకొందురు. నడుమునుండి రక్తముకాఱి, కాలిగుండా ప్రవహించి నేలపైఁ బడును. దీనిని 'నడ్డిసేవ' అందురు. 'జాండ్లవారు'[3] అనెడి మఱియొక తెగకుఁజెందిన చౌడమ్మ భక్తులు పిడిబాకులతో ఱొమ్ములపై చీఱుకొందురు. దీనిని 'ఱొమ్ము సేవ' అందురు. ఈ రెండు విధముల సేవలకును గలిపి 'ఖడ్గసేవ' యనిపేరు. ఇట్టి ఖడ్గ సేవ చేయుచుఁ జదివెడి పద్యములకు 'ఖడ్గపద్యము' లనిపేరు. (ఈ ఖడ్గసేవనే 'అలుగుసేవ' అనియుఁ బిలుతురు.)

ఈ విధముగా చౌడమ్మకు సేవలుచేసిన వీరు లకు నడుములపైనను, ఱొమ్ములపైనను మచ్చ లుండును. వీనిని 'నఱుకుమచ్చలు' అందురు. ఈ నఱుకుమచ్చలున్న తొగట వీరులును జాండ్లవీరులును రాయలసీమ పల్లెలలో మనకు దఱచుఁ బ్రత్యక్షమగు చుందురు. చౌడమ్మ మహాశక్తి యనుటకును, తొగట వీరులు వీరాచారవంతులనుటకును నీ సేవలు ప్రబల తార్కాణములు. పల్నాటి వీరాచారమునఁ గూడ నిట్టి సేవలున్నవి.

'నాజ్యము' :

'జ్యోతి నెత్తుకొని యూరేఁగునప్పుడు తొగట వీరులు, గోతములు కుట్టు దబ్బనముతో, గోరిన భక్తులకు బుగ్గలో రంధ్రము చేయుదురు. ఇట్లు తొగటవీరునిచే బుగ్గలో రంధ్రము పొడిపించు కొనుటను 'నాజ్యము' అందురు. బుగ్గలో

3. 'తొగలు'—'జాండ్ర' : ఈ రెండు శాఖ లును బట్టలునేయు వృత్తిగలవారే !

నీ ప్రక్కనుండి యా ప్రక్కకు రంధ్రము చేసినను రక్తమురాదు; నొప్పిపెట్టదు. తొగట వీరుడు ముందు బుగ్గను గట్టిగా నలుపును. ఆ తరువాత దబ్బనము నోటిలోపలిభాగమునుండి (గుచ్చి, బుగ్గగుండా బయటకులాగివేసి, యా రంధ్రమునకు బండారుతట్టలోనుండి పసుపుతీసి నొక్కివేయును. రంధ్రము కనబడదు; రక్తమురాదు. రాయలసీమ పల్లెలలో బాలబాలికలుకూడ నిర్భయముగా నీ నాజ్యమును వేయించుకొందురు. ఇవన్నియు ప్రాచీనకాలమునుండియు భారతదేశమునగల శక్తిపూజలోని వీరాచారములు.

'రతి' :

జ్యోతినిచేయు గదిలో చౌడమ్మ యాకృతిలో నొక బొమ్మను వేయుదురు. ఈ బొమ్మకు 'రతి' యనిపేరు. ఈ రతిని వేయుటలో మగ్గుపొడి, పసుపు కుంకుమ ఉపయోగింతురు. ఈ రతిదగ్గఱ నిమ్మకాయలు కోసి వప్పులువేయుదురు. టెంకాయలు కొట్టెదరు. జ్యోతి నెత్తుకొనివెళ్లినతరువాత నా గది తలుపులు మూసివేయుదురు. జ్యోతి యూరేగింపు ముగిసి, గుడిలో దాని నార్చునంతవఱకును నా గది తలుపులు తీయరాదు; అందెవ్వరును ప్రవేశింపరాదు. గుడిలో జ్యోతి నార్పినతరువాత, తిరిగివచ్చి, యా గది తలుపులు తెఱచి, రతిని చెఱిపివేయుదురు.

రాత్రి పండ్రెండుగంటలప్రాంతములో చౌడమ్మ గుడిదగ్గర జ్యోతి నెత్తుకొనుట జరుగును. (ఈ గుడి బొజ్జాయిపల్లె కుత్తరముగా నున్నది.) జ్యోతితో నాట్యముచేయుచు, బాటలుపాడుచు, దూర్పుదిశగా వంద గజములువచ్చి, యక్కడనుండి దక్షిణదిశగా 400 గజములు వెళ్లెదరు. ఆ ప్రదేశమున నొక వేపచెట్టున్నది. దీనిని 'చౌడమ్మ వేపచెట్టు' అని పిలుతురు. ఆ వేపచెట్టుకడ జ్యోతిని దించెదరు. (అక్కడతప్ప మార్గమధ్యమున మఱెచ్చటను జ్యోతిని దింపరాదు.) ఈ వేపచెట్టుదగ్గఱ చౌడమ్మ పాటలు పాడి, ఖడ్గపద్యములు[4] చదివి, తిరిగి జ్యోతి నెత్తుకొని యూరేగుచు గుడికి వత్తురు. ఇట్లు జ్యోతి, నిర్ణీతప్రదేశమందూరేగి, గుడిదగ్గఱకు వచ్చుసరికి ఉదయము 7 గంటలగును. ఈ గుడిదగ్గఱ జ్యోతి నార్పివేయుదురు.

గుడిలో జ్యోతి నార్పినతరువాత, జ్యోతి చేయబడిన పిండిని, టెంకాయవప్పును ముందుగా నందవరీక బ్రాహ్మణుడగు కరణమున కిత్తురు. తరువాత రెడ్డికిచ్చెదరు. పిమ్మట నక్కడున్నవారికి బంచెదరు. అటనుండి బయలుదేరి యింటింటికినిబోయి, ప్రసాదమిచ్చి, బహుమానము తీసికొందురు. ప్రఖ్యాతములైన కొన్ని కుటుంబములకు—అనగా మాన్యకాపుల వంటివారికి జ్యోతిపిండి, టెంకాయవప్పు నిచ్చెదరు. మిగిలినవారికి వట్టి పిండిమాత్రమే యిత్తురు. ఈ మాన్యకాపులు దేవికి టెంకాయ కొట్టినచో రెండు వప్పలను నిచ్చివేయుదురు. తక్కినవా రెవరైనను టెంకాయ కొట్టినచో నొక్క చెక్కను మాత్రమే యిత్తురు. ఈ మాన్యకాపులు గ్రామములను నిర్మించిన కాపులట. వీరికి మాన్యము చేలుండును. వీనికి పన్నుతక్కువ. ఊరిలో జరగెడి యుత్సవాది కార్యములలో నీ మాన్యకాపులకు బాధ్యత లెక్కువ.

ఇట్లు చౌడమ్మ జాతరలో నొక జ్యోతి నెత్తవలె నన్నచో సుమారు రెండువందల రూపాయలకు పైగా ఖర్చగును. బొజ్జాయపల్లెలో నిట్టి జ్యోతి నొక్కటిమాత్రమే యెత్తెదరు. నందవరమున జరగెడి చౌడమ్మ జాతరలో మూడు నాలుగు జ్యోతుల నెత్తెదరు!

'హోమగుండ జ్యోతి' :

చౌడమ్మ జాతరలో తొగటవీరులు చండ్రనిప్పులపై బిందులు త్రొక్కుటకూడ గలదు. ఇట్లు

---

4. ఇవి ఛందోబద్ధమైన పద్యములుకావు. ఎక్కువభాగము లయాత్మకవచనముగా సాగిన స్తోత్రములు మంత్రములు, పాటలు. శిథిలములైన సీసపద్యములును గొన్ని కలవు.

నిప్పులగుండములో నడచునప్పుడు నెత్తిపైఁ బెట్టు కొను జ్యోతిని 'హోమగుండజ్యోతి' అందురు. పెద్ద గుండముత్రవ్వి, యందు నిప్పులు రగుల్కొల్పి జ్యోతిని ధరించిన తొగటవీరు లా నిప్పులపై నడచెదరు. వారివెనుక ప్రజలు నడతురు. ఈ యగ్నికుండము మూఁడడుగుల వెడల్పు, పదునైదడుగుల పొడవు, నాలు గడుగుల లోతు నుండును. పొడవులో గుండమున కటు నిటు తావలు (మెట్లు) ఉండును. పదునైదడు గుల పొడవులో నీమెట్లుపోగా తొమ్మిది యడుగుల అగ్నియుండును. ఎక్కడ జ్యోతివీరుని యడుగులు పడునో యక్కడ ముందుగాఁ బేరిననేతిని వేసెదరు. ఆ తరువాత పెరుగుపోసెదరు. జ్యోతిని నెత్తిపైఁ బెట్టుకొనిన తొగటవీరుఁ డాయా తావులయం దడు గులు వేయుచు ముందునకు వెడలును. ప్రజ లాతని ననుసరింతురు. జాతర రోజునకుముందు రాత్రి 8 గంటల నుండి తెల్లవారు వఱకును రెండుబండ్ల కట్టెలను గాల్చెదరు. ఉదయము తొమ్మిది లేక పది గంటల సమయములో గుండములో నడచెదరు.

'స్వరశాస్త్రము' :

జాతరలోఁ గొందఱు భక్తులకు చౌడమ్మ పూనును. వారా పూనకములో జ్యోతిషమును జెప్పు దురు. ముఖ్యముగా నా సంవత్సరమునఁ గురియఁ బోవు వర్షపాతమునుగూర్చి చెప్పుదురు. ఇట్లు భావి కాలమునుగూర్చి చెప్పుటను 'స్వరశాస్త్రము'[5] అందురు.

చౌడమ్మ మహిమలు:

చౌడమ్మ గొప్పమహిమగల శక్తిగా రాయల సీమలోఁ గొలువఁబడుచున్నది. అనంతపుర మండ లములోని 'పెదకోట్ల' గ్రామములో నీ చౌడమ్మ యనేకాద్భుత కార్యములను జేసిన దేవతగా ప్రజలు కథలు చెప్పుకొందురు. ఒకప్పుడొక పగడాలసెట్టి యా గ్రామ మునకు వచ్చెను. పగడము లమ్ముకొనుచుండెను. మట్టమధ్యాహ్నవేళ నాతని దగ్గఱకొక పన్నెండేండ్ల బాలికవచ్చి, పది రూపాయల పగడములుకొని, 'నేను ఈ యూరి రెడ్డి బిడ్డను; దుడ్లు (డబ్బు) మా నాయన నడిగి తీసికొనుము!' అని పగడాలసెట్టితో జెప్పి వెడలిపోయినది. ఆ సెట్టి కొంతసేపయిన తరువాత రెడ్డి యింటికివెళ్లి డబ్బు నడుగఁగా, రెడ్డి కసలు బిడ్డలులేరని తేలినది. రెడ్డి భార్య వెంటనే చౌడమ్మ గుడికేఁగి చూడఁగా నాదేవి మెడలోఁ బగడాల హారమున్నదఁట! శక్తిమాహాత్మ్యమున కచ్చెరువంది, రెడ్డి యా సెట్టికిఁ బదిరూపాయల నీయ బోయెను. సెట్టివలదని, ప్రతిసంవత్సరమును చౌడమ్మ వేడుక నాఁడు తానాదేవికొక పగడాలహారమును సమర్పించు కొందుననియు, నందుల కనుమతి నీయుమనియు రెడ్డిని గోరెను. రెడ్డి యంగీకరించెను. ఈ సంఘటన జరిగి రెండుమూఁడు తరములకన్న నెక్కువకాలేదు. అప్పటి నుండి యిప్పటివఱకును నా సెట్టివంశస్థు లేటేట పగడాలహారమును చౌడమ్మకు బహూకరించుచునే యున్నారు.

పాటలు - పద్యములు :

చౌడమ్మపైఁ బాటలు పద్యములు తరతరము లుగా రాయలసీమలోఁ దొగటవీరులచేఁ బాడఁబడు చున్నవి. చౌడమ్మ పుట్టుక, తొగటవీరుల పుట్టుక, మహిషాసురవధ, కాశీక్షేత్రమునుండి చౌడమ్మ నంద వరమునకువచ్చిన కథ (పెదరాయభూపతిపాట) మున్న గునవన్నియు నీ పాటలలోఁ గలవు. ఈ పాటలలో

---

5. ఈ పేరెట్లు వచ్చినదో తెలియకున్నది. క్రీ. శ. పదునాల్గవ శతాబ్ది ప్రారంభముననున్న గణపనారాధ్యుఁడనుకవి 'స్వరశాస్త్రము' అను మంజరీ ద్విపద కావ్యమును రచించెను. ఇది కేవలము వేదాంత గ్రంథము. దీనిలో భావికాలమునుగూర్చి తెలిసికొనుట వంటి వేవియును లేవు. కాని 14 వ శతాబ్ది మధ్య భాగముననున్న గోనయామాత్యకవి రచించిన 'సస్యా నందము' మాత్రము చౌడమ్మ భక్తులు చెప్పు స్వరశాస్త్రమువలెనే యున్నది. అందుపంటలు పండు టనుగూర్చి, వర్షపాతమునుగూర్చి ముందుగాఁ దెలిసి కొనుట యెట్లో వివరింపఁబడినది. ఈ సస్యానంద మంతయు జానపదులనుగూర్చి వ్రాయఁబడినట్టిదే.

నెక్కువభాగము గు(అము సర్వయ్యయను కవిచే రచింపఁ బడినవని తెలియుచున్నది. ఇతఁడు ప్రాచీనుఁడుగఁ దోఁచుచున్నాఁడు.

చౌడమ్మ పాటలు కొన్ని ముద్రింపఁబడినవి. రాయలసీమ జనపదములలో నాకు రెండు ముద్రిత గ్రంథములు లభించినవి : (1) శ్రీ చౌడేశ్వరీ పూజా విధానము. (2) శ్రీ చౌడేశ్వరి పాటలు—పద్యములు. ఇందు మొదటిది మిక్కిలి ప్రాచీనమైన ప్రతి. దీనిలో 116 పాటలు, 55 ఖడ్గపద్యములు, చౌడమ్మ దండకములు, చౌడేశ్వరి అష్టోత్తరశతనామావళి, అగ్నిగుండ పూజావిధానము, చౌడేశ్వరి పూజామంత్రములు, మంగళహారతులు, దానవ్రతము, స్వరశాస్త్రము—మున్నగునవి కలవు. ఇందలి పాటలలో శుద్ధగేయములు—కథాగేయములు — రెండును గలవు. 'ఖడ్గ పద్యము' లనునవి నిజమునకు స్వచ్ఛమైన పద్యములు కావు. ఇందెక్కువభాగము లయాత్మక వచనములుగా సాగిన స్తోత్రములు, మంత్రములు, పాటలు మాత్రమే. కొన్ని ఖడ్గపద్యములు జానపదుల నోళ్లలో శిథిలములైన సీసపద్యములుగాఁ గానవచ్చుచున్నవి. ఉదాహరణమున కీ గ్రంథములోని పదియవఖడ్గ పద్యమిట్లు సాగినది :

'జాలువాబంగారు సరిగెచీరెయు ధరించి
కుంకుమా గంధంబు పొంకపరచి
వరుసగంటలనూలు వడ్డాణ మమరించి
వ్రమజుల కమ్మలే పదిలపరచి
ఆణిముత్యముపేరు అందముగా దాల్చి
సొగసైన వజ్రాంగి జోడు తొడగి
గుండు మల్లెలదండ సొసగకొప్పున వుంచి
పొలుపైన బండారు బొట్టుబెట్టి
అభయ అ(హ)స్తంబు కరుణ కటాక్షమమర
వెలసితివి గదమ్మ భక్తులపాలికొమ్మా
నందవరమందు నెలకొన్న నైకదాంబ
సరస సద్గుణ నికురాంబ శ్రీవీరచౌడమాంబా!!'6

తొగటవీరులు చౌడమ్మయెదుట ఖడ్గముతో ఒొమ్మ నడుము చీల్చుకొనుచుఁ జదివెడి పద్యములు కావున వీనికి 'ఖడ్గపద్యము'లని పేరువచ్చినది. ఈ గ్రంథమున నాద్యంతములలోఁ గొన్ని పుటలు చినిగి పోవుటచే రచయిత, ప్రకాశకులు, ప్రకటన సంవత్సరము—మున్నగు వివరములు తెలియుటలేదు. కాని మూఁడవ ప్రకరణము చివర నిది 'శ్రీ సింధురాజు లక్ష్మీనాథరాజు'గారిచే 'లిఖింపబడిన'దని యున్నది.6-A.

'శ్రీ చౌడేశ్వరి పాటలు — పద్యములు' అను రెండవ పుస్తకము మొదటివానికి సంక్షిప్త రచనము. 'శ్రీ చౌడేశ్వరీ పూజా విధానము'లోని కొన్ని పాటల నెన్నుకొని యిందు ముద్రించిరి. ఇది 1959 లోఁ బ్రకటింపఁబడినది. ప్రకాశకుఁడు: పప్పూరు చిన్న చౌడప్ప, సింహాద్రిపురము, పులివెందలతాలూకా. కడప మండలము. 'శ్రీ పుష్పాండజాముని తపోబలముచే జన్మించిన మున్నూటరువది వీరుల సంప్రదాయకులగు శ్రీ నిత్యానంద భక్తాగ్రేసరుడగు గుజ్జము సర్వయచే రచింపబడిన శ్రీ చౌడేశ్వరీ ఆనందపాటలు, పద్యములు' అని యీ గ్రంథ ముఖపత్రమున నుండుటచే, మొదటి గ్రంథకర్త కూడ గుజ్జము సర్వయయేయని యూహింపనగును. 'తిరువెంగళప్పయ్య'వంటి యితర కవుల పేర్లుకూడ కొన్నిపాటల చివర కాన్పించుచున్నవి. [సశేషం]

---

6. శ్రీ చౌడేశ్వరీ పూజా విధానము, పుటలు 159 - 160.

6—A. 'శ్రీ సింధురాజ లక్ష్మీనాథరాజుగారిచే లిఖింపబడిన శ్రీ చౌడేశ్వరీ పూజా విధానమునందు ప్రథమ, ద్వితీయ, తృతీయ ప్రకరణములు సమాప్తము. ఓం శాంతిః'—పుట 222.

ప్రబంధ పరమేశ్వరుఁడు - సూక్తి వైచిత్రి

శ్రీ నాగళ్ల గురుప్రసాదరావు

ఎఱ్ఱాప్రెగ్గడ నాచన సోమనాథుని మాదిరిగాఁ దిక్కన సోమయాజి మహాభారత రచనానంతరము తాను వనకావ్యములను రచించుచున్నట్లు చెప్పుకొనలేదు. అంతదూరము పోవుట యాయనకుఁ జేతనయినది గాదు. ప్రోలయవేమారెడ్డి యెఱ్ఱాప్రెగ్గడను 'సకల భాషా కవిత్వ విశారదుఁడవు, సాధుసమ్మతుఁడవు, నిత్యసౌమ్యమతివి, భవ్యుఁడ'వని పొగడెను. ఇట్టివ్యక్తి కవిబ్రహ్మ సరసను గూర్చుండుట కారాటపడఁడని చెప్ప వచ్చును. ఎఱ్ఱన నన్నయ తిక్కనలను గురువులఁగా సంభావించినవాఁడు. 'నన్నయభట్టు తిక్కకవినాథులు చూపిన త్రోవ పావనం' బని ముమ్మాటికి నమ్మిన వాఁడు. వారతనిపాలిటికి 'అబ్జాసన కల్పులు.' 'భాసుర భారతార్థముల భంగుల నిక్కము తెలుంగ నేరమిన్, గాసటబీసటే చదివి గాథలు త్రవ్వ తెలుంగు వారికిన్, వ్యాసముని ప్రణీతపరమార్థము దేటతెల్లము సేసినట్టి'వారు.

నన్నయ తిక్కనల ప్రక్కనే యెఱ్ఱనను జేర్చు నాచారము ప్రాచీన కాలమునందే కలదు. ఖిలపురాణ మనఁదగిన హరివంశమును నాచన సోమనాథుఁడును రచించెను. కాని కవిత్రయములో నతనికిఁ జోటు చూపు నౌదార్యము తెలుఁగువారికి లేకపోయినది. లేకపోవుట వింతగాదు. ప్రాచీనులు నన్నయను, తిక్కనను, ఎఱ్ఱనను కవిత్రయముగా గుర్తించుటకు హేతువు వారు ముువ్వురును ఆంధ్రసంస్కృతికి ఆంధ్రకవితకు పుట్టకీటుగా నుండునట్లు భారతమును దెలిఁగించుటయే. మొన్న మొన్నటివాఁడయిన బహుజనపల్లి సీతారామాచార్యులు చిన్నయసూరి శిష్యుఁడు శబ్దరత్నాకరకర్త యిట్లు వ్రాసెను.

'ఈ భాష (ఆంధ్రభాష) ప్రయోగమే శరణముగాఁ గలది. ఆ ప్రయోగంబులకెల్లఁ గవిత్రయము వారి సమ్మతి యుండవలయును. వారు నన్నయభట్టు, తిక్కన సోమయాజి, ఎఱ్ఱాప్రెగ్గడ అను వీరు ముువ్వురు. వీరిప్పు డాంధ్రలక్ష్యములకెల్ల ముఖ్యముగా నుండు భారతమును తెనిఁగించినవారు. వ్యాకరణములయందుఁ గనఁబడని లక్షణంబు లందుఁ బెక్కులు గానఁబడుటంజేసి యది ముఖ్యలక్ష్య మగుటయేగాక లక్షణముగాను బరిగ్రహింపఁ బడుచున్నది.'

ఆచార్యులు సంప్రదాయమును లెస్సగా గుర్తించిరి.

నన్నయ తిక్కనలు పట్టినబాటనే పోయి, కవిత్రయములో నొకఁడయిన యెఱ్ఱాప్రెగ్గడ కవితా తత్త్వ మెట్టిది? 'ఈ త్రయి దాఁ బ్రబంధపరమేశ్వరుఁడై విరచించె శబ్దవైచిత్రి...'అని జక్కన యెఱ్ఱనను స్తుతించెను. శ్రీనాథుఁడు 'పరిఢవింతు ప్రబంధ పరమేశ్వరుని తేవ, సూక్తి వైచిత్రి నొక్కొక్కమాటు' అని పేర్కొనెను. ఇందు 'సూక్తి వైచిత్రి' యనునది ముఖ్యము. శ్రీనాథునకు నెఱ్ఱాప్రెగ్గడ కవిత్వము 'సూక్తివైచిత్రి' మయముగాఁ గనఁబడినది. సూక్తి యనుదానిని 'సు+ఉక్తి' యని విడఁగొట్టవలయును. ఆ పద్యములోని యతినిబట్టి యిట్లు విడఁగొట్టుటయే సమంజసము. సూక్తి యనుదానికి మంచిమాట—హితోక్తి, నీతివాక్కు — అని యర్థము. దీనినిబట్టి యెఱ్ఱన కవిత్వములో హితోక్తుల వైచిత్రి యెక్కువయని చెప్పుకొనవలయునా? అట్లయినచో నాయన కవిత్వమును నీతికవిత్వము (Didactic Poetry) గనే లెక్కింపవలయును. ఆ విధముగా లెక్కించుట యెఱ్ఱన కవితాతత్త్వమును గుర్తింపక పోవుటయే. ఎఱ్ఱనకంటె నెన్నియో రెట్లెక్కువగా సోమయాజి మహాభారతమున నీతి కవిత్వము వ్రాసెను. మఱి శ్రీనాథుఁడే తిక్కన కవి

త్వము 'రసాభ్యుచితబంధ' మని సమ్మానించెను. కావున సూక్తికి నీతి వాక్యను నర్థమును జెప్పికొనుట యిట కుదురదు. అయిన సూక్తియనఁగా నేమి ?

దీనికి సమాధానము ఎఱ్ఱనరచించిన 'లక్ష్మీ నరసింహావతారము' నందుఁ గలదు. ఎఱ్ఱన పితా మహుఁడు ఎఱపోతసూరి. ఆయన మనుమని 'భావం బున నావిర్భావంబు నొంది సదయానంద మధుర వాక్యంబుల' నిట్లనెను.

'ఉన్నత సంస్కృతాది చతురోక్తి
పథంబులఁ గావ్యకర్తనై
యెన్నికమ్మఁ ప్రబంధ పరమేశుఁ
డనంగ నరణ్యపర్వ శే
షోన్నయ మంత్రభాష సుజ
నోత్సవ మొప్పఁగ నిర్వహించి తా
నన్నయభట్టు తిక్కకవినాథుల
కెక్కిన భక్తి పెంపునన్.'

ఈ పద్యమునందలి 'చతురోక్తి' జక్కన చెప్పిన శబ్దవైచిత్రి, శ్రీనాథుఁడుచెప్పిన 'సూక్తి' తుల్యములని నా యభిప్రాయము. చతురోక్తి భాషా ప్రయోగమునకు సంబంధించియుండును. భావాను భూతులను వెల్లడించునపుడు మేలిమాటలను వాడి యెఱ్ఱన తన నైపుణ్యమును జూపును. ఒక్కొక్క కవి పలుకుబడి యొక్కొక్కతీరుగా నుండును. నన్నయ తిక్కనలు ఎఱ్ఱనకంటె ముందున్నవారు. శ్రీనాథుఁడు చెప్పినట్లు వారిలో నొకరి కవిత్వము 'ఉభయ వాక్ప్రౌఢి' కలది. మఱియొకరి కవిత్వము 'రసాభ్యు చిత బంధము'. ఇఁక నెఱ్ఱనకవిత్వ మందురా? అది శబ్దవైచిత్రి—సూక్తివైచిత్రి— చతురోక్తివైచిత్రి— కలది. ఎఱ్ఱనవాక్కు నన్నయ తిక్కనల పలుకుబడి కంటె వేఱుగా నుండును. ఎట్లు ?

ఎఱ్ఱాప్రెగ్గడ నన్నయ తిక్కనలపట్ల భక్తి గలవాఁడు. వారు చూపినత్రోవ పావనమని నమ్మిన వాఁడు. ఇట్టివాఁడైనను కవితాప్రపంచమున వారిని మక్కికి మక్కిగా ననుసరించినవాఁడు గాఁడు. ఆరణ్య పర్వశేషము నన్నయ తిక్కనల కవితాకళలకు సేతువు. ఆ పర్వమున వారుపోయిన త్రోవనే పోయెను. ఇది నిజమే. మఱి యెఱ్ఱన యంతటితో నాఁగినవాఁడుగాఁడు. ఒకడుగు ముందునకు వెళ్లెను. ఈ వెళ్లుటకు ఆయన సూక్తివైచిత్రి కారణము. ఆ సూక్తి వైచిత్రినిగూర్చి వ్రాయుటకు ముందొకమాట చెప్పవలయును.

చదలువాడ మల్లన్న మాటలనుబట్టి యెఱ్ఱన్న ఆరణ్యపర్వము, రామాయణము, లక్ష్మీనరసింహావ తారము హరివంశము గచించెనని తెలియుచున్నది. కవిసర్పగారుడమును ఎఱ్ఱన రచించెనని నమ్ముట చిమ్మచీఁకటిలోఁ దారాడుట. లక్ష్మీనరసింహావతారమున ఆరణ్యపర్వ రచనా ప్రస్తావన యున్నది. హరివంశమున రామాయణ ప్రస్తావన యున్నది. ఆరణ్యపర్వము, లక్ష్మీనరసింహావతారము – రామాయణము, హరివంశము ననువాని ముందువెనుకల విషయమునఁ బరిశోధకులలో నైక్యము లేదు. వారి చర్చల జోలికిఁ బోవుట యిప్పటి నా పనిగాదు. రామాయణము లభింపలేదు. అది కూచిమంచి తిమ్మకవి కాలమునాఁడుండి, తరు వాత దెలుఁగువారి చేతికి నందకపోవుట కాలమహిమ గాకమఱేమి? ఆరణ్యపర్వశేషము తరువాత ఎఱ్ఱన లక్ష్మీనరసింహావతార హరివంశములను రచించెనను మాట నెవ్వరు కాదందురు? అది నాకుఁ జాలును

నన్నయ తిక్కనల భారత భాగములకు నడుమ నున్న స్వల్పభాగమును రచించుట కత్తిమీఁదిసాము. ఆ యిరువురు సామాన్యులుగారు. వారి భారత భాగము లను జదివి, కవితారీతులను వశపఱుచుకొని యెఱ్ఱన ఆరణ్యపర్వ రచనమున కుపక్రమించెనని యే చెప్పవల యును. అప్పటికి నన్నయ తిక్కనల తేజస్సు ఎఱ్ఱ నలో నుదయించినది. కావుననే యారణ్యపర్వశేషరచ నమున నన్నయగా బయలుదేరిన యెఱ్ఱన తుదకు తిక్కన సోమయాజి యయ్యెను. నన్నయ 'రచన యకా' నారణ్యపర్వశేషమును రచించితినని యెఱ్ఱా ప్రెగ్గడ చెప్పుకొనినమాట ఆయన 'నిత్య సౌమ్య మతి'కి నుదాహరణము మాత్రమే. విమర్శకులు ఆరణ్యపర్వ కవితా పరిణామమును గుర్తించిరి. తార్కాణములు చూపిరి. ఇట్లు చెప్పుకొనవలయునే కాని, యొకానొక విమర్శకుఁడు రాద్ధాంతములు చేసి నట్లుగా నన్నయయే యారణ్యపర్వమంతయు రచించె ననియు, ఆ పర్వమునందలి గద్య పద్యములలో పద ములు, సమాసములు లుప్తములుకాఁగా నెఱ్ఱన కేవ

లము వానిని జక్కఁజేసెననియు, నిదియే పూరణ మనియు ననుకొనుట నేలవిడిచి సాము చేయుటయే. అక్షరములను నడుమ నడుమ మెత్తుటయే యెఱ్ఱన చేసిన పనియయినచో, ఆరణ్య పర్వమునందలి విభిన్న కవితారీతుల ముద్దులొలుకు కలయికకుఁ గారణ మేమి ?

ఈ యారణ్య పర్వశేష పూరణము ఎఱ్ఱన కవితాసృష్టిలో నాదిమఘట్టము. దీని తరువాత లక్ష్మీనరసింహావతార హరివంశముల రచనము సాగినది. ఒకానొకకవి యెంతగా కొమ్ములు తిరిగినవాఁడైన నప్పటికి, నతఁడు తనకంటె ముందున్న కవుల సాహిత్యమును కాదనలేఁడు. అట్లని యతఁడు పరసాహిత్యోపజీవియుఁ గాఁడు. తనకంటె ముందున్న కవులబాటలు తెలిసికొనిన ప్రతిభామూర్తి క్రొత్తత్రోవలు త్రొక్కును. మహాకవి శబ్దవాచ్యుఁ డగును. ఎఱ్ఱన్న యాకోవకుఁ జెందినవాఁడే. ఆరణ్యపర్వశేష పూరణము గావించుట కెఱ్ఱన ప్రబల హేతువులచే నన్నయ తిక్కనలబాటలు పట్టెను. తదనంతరసాహితీ సృష్టినాఁటికి నాయన తనబాటను దా నేర్పఱచుకొనెను. ఆ యేర్పఱుచుకొనుటలో నవతరించినదియే యాతని శబ్దవైచిత్రి— సూక్తి వైచిత్రి — చతురోక్తి. ఈ సూక్తి వైచిత్రి లక్ష్మీనరసింహావతార హరివంశములలో సమృద్ధిగాఁ గలదు. తార్కాణములు చిత్తగింపుఁడు.

లక్ష్మీనరసింహావతారమున హిరణ్యకశిపుని వర్ణనము కలదు, అది యిట్లుండును,

కనలు బింకపుఁ గింకఁ గలుగవేడిమి యెల్ల
  నెక్కటియై యొడలెత్తె ననఁగఁ
గఱకుఁ బ్రల్లదమునఁ గల్గుపోఁడిమియెల్ల
  నచ్చమై తెగఁ బొడవయ్యె ననఁగఁ
గటికయై తనరారు గర్వంబునకుఁ గల
  చేగయెల్లను రూపుచెందె ననఁగ
వెగ్గలంబై పేర్చు వీరంబునకుఁ గల
  పసికయెల్లను మేను వడసె ననఁగఁ
ప్రళయ కాలదహనుఁ బాటించు దొర యన
జండ దండధరుని సఖు డనంగఁ
దేజరిల్లె నైజ తీవ్రమానమున హి
రణ్యకశిపుఁ డపశరణ్య రిపుఁడు

(ఆశ్వా 2. పద్య 3.)

ఈ కావ్యముననే యెఱ్ఱన ప్రాతఃకాలవర్ణనము చేసెను. ఇట్టి పట్టులలోఁ బ్రత్యూషపవన సంచారమును వర్ణించుట తప్పని విధి. ఎఱ్ఱన వేఁకువగాలి పోయిన పోకడల నిట్లు చూపెను.

వెడవెడ మూఁతులు విచ్చు తామరలపై
  సుడిసి నెత్తావులు సూఱలాడి
యనుఁగుఁదోఁటలు సొచ్చి యలరుతేనియఁజేసి
  యెలదోఁటి పదువులఁ జెలఁగి నడచి
రాయంచ కవల నిద్రలు దెల్పి కొలఁకులఁ
  దరఁగయుయ్యెలయూటఁ దగులుపఱచి
సోర్ణగండులు సొచ్చి సురతఖేదమునందుఁ
  జెలువల చెలువుల సేద దేర్చి
యడరి గృహపతాకికలకు నాట గఱపి
ప్రోదినెమళుల యెఱకల పొదులు విప్పి
మందసంచారముగ సుకుమార మగుచు
మెఱసెఁ బ్రత్యూష సమయ సమీరణంబు.

(ఆశ్వా 3. పద్య 111.)

ఈ పద్యములయందలి పలుకుబడి నన్నయ తిక్కనల వాగ్వైఖరివంటిదిగాదు. ఎఱ్ఱన తిక్కనవలెఁ దెలుఁగుమాటలు వాడుటకు గడుసరి. కాని యా మాటల కూర్పునేర్పు ఎఱ్ఱన సొంతము. ఇట్టి కూర్పు బిగువే శబ్దవైచిత్రి—సూక్తివైచిత్రి. భావములు వెల్లడించుతీరు, దానికిఁ దగిన మాటల కూర్పు నన్నయ తిక్కనల భావ ప్రకటనముకంటె, భాషాప్రయోగముకంటె భిన్నములు. హిరణ్యకశిపుని వర్ణనములో నాతని తీవ్ర మనస్తత్త్వమును వెల్లడించు విధానము, తదనుగుణమయినరీతి యొకదాని నొకటి మించిపోవుచున్నవి. ప్రత్యూష వాయువర్ణనమున మాటలకూర్పుబిగి యెక్కువ. పై రెండు లక్షణములు హరివంశమున సైతము కలవు.

లలిత శృంగార వర్ణనము ఎఱ్ఱాప్రెగ్గడ సొత్తు. రుక్మిణీ శ్రీకృష్ణ శృంగారవర్ణనము దీనికిఁ బ్రథమోదాహరణము. ఇందు శారీరకచేష్టావర్ణనము లేదు. మేరమీఱిన కామవర్ణనములేదు. మఱి యున్నదంతయు ఆ యిరువురయొక్క ఆంతరజగద్విలాసము.

అనురాగంబులు ధన్యతన్ బొరయ,
నెయ్యంబుల్ ప్రియంబంద, నె

మ్తానముల్ కోర్కులు చూఱలాడి తనియన్,
మాధుర్యముల్ ధుర్యతం
గని జృంభింపఁగ,
సోయగంబులు సముత్కర్షంబు వాటింప, న
వ్యనజాక్షుండు విదర్భరాజ సుతయున్
వర్తిల్లి రిచ్ఛాగతిన్

రాగపల్లవముల రమ్యలై యితరేత
రాలోక లతలు పై నలమికొనఁగ
నిష్టార్థ రచనల యిక్కలై యన్యోన్య
పల్లావములు సుధా స్యందములుఁగ
రోమాంచలీలల ప్రోవులై యొండొరు
వుల మూర్తు లాశ్లేషకలన సొగియఁ
గామ్య పూరమ్ముల కళికలై సరిఁ బర
స్పర చేష్ట లానంద పదవి గొనఁగఁ
గ్రమ పరీపాక భరమునఁ గలసి మెలసి
మనసు లొండొంటి మమతల మరగి కరఁగ
సతియుఁ బతియును బొలివోని సౌఖ్యలహరిఁ
జిక్కి రనుభావ మాత్మవిచిత్రగతుల

(హరివంశము, ఉత్తరభాగము. ఆశ్వా 3. పద్య 173, 175.)

ఈ పద్యములలో ఆలంకారికరీతి మిన్నుముట్టి నది. ఇట్టిరీతి నన్నయ తిక్కనల కావ్యకళలోఁ బ్రధా నముగాదు. ఎఱ్ఱన తిక్కన మన్నించిన భావకళ ననుస రించినవాఁడైనను భాషాప్రయోగమున సొంతత్రోవ తీసినవాఁడయని చెప్పక తప్పదు.

ఎఱపోతసూరి చెప్పిన చతురోక్తియే జక్కన శబ్దవైచిత్రి శ్రీనాథుని సూక్తివైచిత్రియని చెప్పితిని. ఇది యాయనకు అజానజముగా నబ్బిన కవితా సంస్కా రము. ఆరణ్యపర్వములో ఈ చతురోక్తి నన్నయ తిక్కనల కవితారీతులను మేళవింపఁజేయుటలోఁ బర్యవ సించినది. తదనంతర రచనలలో ఈ సూక్తివైచిత్రి ప్రబంధకవితామార్గమునకు నాంది పలికినది. నూతన కవితాకళ నావిష్కరింపఁజేసిన భాషాప్రయోగ సౌంద ర్యమే యీ సూక్తివైచిత్రి. ఎఱ్ఱన కావ్యములలో నాంధ్రకవితాభాష మఱొక మలపు దిరిగినది. నన్నయది సాంస్కృతికరీతి. తిక్కనది తెలుఁగు పలుకు బడి. ఆ రెండింటి లోగుట్టును గనుఁగొని తనదయిన నుడికారమును సృష్టించినవాఁ డెఱ్ఱన. అదియే శ్రీనాథునకు సూక్తివైచిత్రిగాఁ గనఁబడినది.

ఎఱ్ఱపోతసూరి యెఱ్ఱన్నతో 'ప్రబంధ పర మేశుఁడనంగ నరణ్యపర్వశేషోన్నయ మంధ్రభాష సుజ నోత్సవ మొప్పఁగ నిర్వహించి'తని పలికెనుగదా! లక్ష్మీ నరసింహావతార పీఠికలోఁ బ్రబంధశబ్దము నాలుగు చోట్ల నున్నది. తాత మనుమని బుజముతట్టిన పట్టున ప్రబంధశబ్దము కలదు. పై నుదాహరించిన తావు ననే కాక 'ప్రబంధరచనా ప్రావీణ్యము నీకు సహజ పరిణతి సిద్ధంబై వెలసినది' యని సూరి యెఱ్ఱ నతోఁ జెప్పినచోట సైతము ప్రబంధశబ్దము కలదు. మఱి యెఱ్ఱన్నయు 'అస్మదీయ ప్రబంధ సామగ్రి వలన' ననియు, 'అమ్మహాప్రబంధంబునకు నస్మ త్పితామహ హృదయ గుహా విహార మహాసింహం బగు శ్రీమదహోబల నరసింహదేవుం డధీశ్వరుండు' అనియుఁ జెప్పును. ఈ నాలుగుచోట్లఁ బ్రబంధశబ్ద మునకు నొకయర్థమే యున్నదని నికరముగాఁ జెప్పట దుస్సాధము. ప్రకరణములు వేఱగుటయే దీనికిఁ గారణము.

సంస్కృత సాహిత్యమునఁ బ్రబంధశబ్దము కేవల కావ్యవాచిమాత్రమే. కాళిదాసు మాళవికాగ్ని మిత్రములో 'ప్రథితయశసాం భాససౌమిల్ల కవి పుత్రా దీనాం ప్రబంధాన్ అతిక్రమ్య వర్తమానకవేః కాళి దాసస్య కృతౌ కథం పరిషదో బహుమాన' యని యన్నప్పుడు ప్రబంధశబ్దమునకుఁ గావ్యమనియే యర్థము. ప్రాచీనాంధ్రకవులు ప్రబంధ శబ్దమును గావ్యపర్యాయముగా నెంచిరి. తిక్కన 'ప్రబంధమండలి' యనుట మనము మఱవరాదు. కావ్యాలంకారచూడా మణి కర్త 'ముక్తకాది స్ఫుటతరచాటు ప్రబంధముల లక్షణముల్' 'ఉదాహరణ మను ప్రబంధము' అని యన్నపుడుగూడఁ బ్రబంధ శబ్దమునకుఁ గావ్యమనియే యర్థము. కేతన, శ్రీనాథుఁడు ప్రబంధ మనఁగాఁ గావ్యమనియే యనుకొనిరి.

ఇది యిట్లుండఁగా విమర్శకులు 'ప్రబంధము' నొక సాహిత్య ప్రక్రియా విశేషముగా సంభావించి తల్ల క్షణములను వివరించిరి. ప్రత్యేక సాహితీ ప్రక్రియ యయిన ప్రబంధము లక్షణములేవి? 'కాలక్రమేణా ప్రబంధం ఒక ప్రత్యేక ప్రక్రియగా పరిగణింపబడ్డది. అయినప్పటికీ దీనికి సాకల్యంగా లక్షణంచెప్పిన లాక్షణి కుడే లేడు. దానిస్వరూపం సంపూర్ణంగా తెలుసుకోవాలీ

అంటే ప్రబంధనామంతో వెలువడ్డ గ్రంథాలన్నిటినీ సమగ్రంగా పరిశీలించి, వాటిలోఉన్న సామాన్యలక్షణా లన్నింటిని సమగ్రంగా క్రోడీకరించాలి: అలా క్రోడీ కరిస్తే తేలే లక్షణసారం ఈ విధంగా ఉంటుంది' అన్న పింగళి లక్ష్మీకాంతముగారు 'ప్రబంధములలో శృంగార రసం ప్రధానం. తక్కిన రసాలు గౌణములు. ఏకనాయ కాశ్రయత్వంతోపాటు వస్తైక్యంకూడా ఒక అపరి హార్యమయిన ధర్మం. మరి ఆ గ్రంథం అష్టాదశ వర్ణ నాత్మకమై వుండాలి. ఆలంకారికమయిన శైలి దానికి జీవం. మరి అది భాషాంతరీకరణం కాకూడదు. స్వతంత్రరచనై ఉండాలి.'యని ప్రబంధలక్షణములను వివరించిరి. వారే 'ఈ లక్షణాలు కొన్నిప్రబంధాలకు పట్టకపోవచ్చు. అయినప్పటికీ స్వతంత్ర రచనయై ఆలంకారికశైలిఉంటే, అది ప్రబంధశాఖలోనే చేర్చ బడ్డది'యని యనిరి. సూర్యారాయాంధ్ర నిఘంటువు ప్రబంధశబ్దమునకు ప్రకృష్టబంధము, అవిచ్ఛేదము, గ్రంథరచన, కావ్యమునను నాలుగర్థము లిచ్చినది.

తన మనుమఁడు 'అరణ్యపర్వశేషోన్నయము' గావించి ప్రబంధపరమేశుఁ'డయ్యెనని యెఱపోతసూరి చెప్పెను. ఎఱ్ఱన్నయుఁ బ్రబంధశబ్దమును వాడెను. తాతగారు చెప్పిన 'ప్రబంధపరమేశుఁ'డనఁగా నర్థ మేమి?మనుమఁడు వాడిన ప్రబంధశబ్దమున కర్థమేమి?

ఎఱ్ఱన్న అరణ్యపర్వశేషమును ప్రబంధ పర మేశుఁ డనునట్లు పూర్తిచేసెను. ప్రకృష్టమయిన బంధ ముండునట్లుగా దానిని రచించెనని యర్థము. నన్నయ 'ప్రసన్నకథా కలితార్థయుక్తి'కి; తిక్కన 'ఉభయకావ్యప్రౌఢిఁ బాటించు శిల్పము'నకు నడుమ బంధము లెస్సగా నుండున ట్లామహాకవి 'యరణ్య పర్వశేషోన్నయము' నిర్వహించెను. కావ్యము సైతము ప్రకృష్ట కథాబంధము కలిగియుండును గావునఁ బ్రబంధ పరమేశుఁ డనువానియందలి ప్రబంధశబ్దము నకుఁ గేవలము కావ్యమనియే యర్థము. మఱి ప్రబంధపరమేశుఁ డననేమి? ఎఱ్ఱన కీబిరుదు భారత రచనమునుబట్టి వచ్చినది. పరమేశ పరమేశ్వర శబ్ద ములు తుల్యార్థములు. పరమేశ్వర శబ్దమునకు పరమ బ్రహ్మము, శివుఁడు, విష్ణువు, చక్రవర్తి యను నర్థములు కలవు. శివకేశవార్థములమాట యటుండ నిందు. ప్రబంధపరమేశుఁ డన్నప్పుడు ప్రకృష్ట బంధముగల కావ్య నిర్మాణము గావించుటయందు దక్షుఁడని యర్థము. ఇప్పట్లఁ బ్రబంధపరమేశుఁ డను నది కవిచక్రవర్తి, కవిబ్రహ్మ మున్నగువానివంటి దగును. భారతరచనముచేసి యెఱ్ఱన యిట్టివాఁ డాయెను. 'ప్రబంధరచనా ప్రావీణ్యము నీకు సహజ పరిణతి సిద్ధంబై వెలసినది' యని యెఱ పోతసూరి యనె ననఁగా నెఱ్ఱన ప్రకృష్టబంధ ముండునట్లుగా భారతమును రచించి ఆ బంధమును సాధించునేర్పు పుట్టుకతో నబ్బినదే కాని ప్రయత్నప్రాప్తము కాదయ్యా! యని యనిపించుకొనె నన్నమాట.

ఇఁక నెఱ్ఱాప్రెగ్గడ తానై వాడిన ప్రబంధ శబ్దమునకుఁ బ్రత్యేక సాహితీ ప్రక్రియ యనునదే యర్థము. ఈ ప్రత్యేక సాహితీప్రక్రియకు నే కావ్యావ తారికలో నెఱ్ఱన ప్రబంధశబ్దమును వాడెనో యా లక్ష్మీనరసింహావతారమే ప్రథమోదాహరణము. దీనిలో వస్తైక్య మున్నది. ఏకనాయకాశ్రయత్వ మున్నది. అష్టాదశవర్ణనములలోఁ జాలవఱకు నున్నవి. ఎఱ్ఱన 'ప్రహ్లాదునికథను నిమిత్తమాత్రంగా తీసికొని, దానికి వర్ణనా ప్రాగల్భ్యాన్ని, భావనా చమత్కృతిని కలిగించి ఆ గ్రంథాన్ని సర్వాంగసుందరంగా, భావబంధురంగా మలచి పేరునకు పురాణమే యయినా వస్తైక్యం గల ప్రబంధంగానే సృష్టించాడు' అని లక్ష్మీకాంతము గారు చెప్పిరి.

ఎఱ్ఱాప్రెగ్గడ సాహితీవ్యాసంగమున స్పష్ట ముగా ద్వివిధ ఘట్టములు పొడగట్టుచున్నవి. మొదటి ఘట్టము భారతారణ్యపర్వరచనము. అం దాయన నన్నయ తిక్కనలతో తాదాత్మ్యమును భజించెను. ప్రబంధరపమేశుఁ డయ్యెను. ఇఁక ఆ తరువాతిది రెండవ ఘట్టము. ఇది లక్ష్మీనరసింహావతార రచన ముతో మొదలయినది. ఇప్పటి కెఱ్ఱన 'వినయోదయ భరితుఁడవు' 'అతులానుభావభవ్యుఁడవు' అని యని పించుకొనెను. క్రొత్తపుంత త్రొక్కెను. ఆ త్రొక్కిన దానికి గుర్తులే శ్రీనాథుఁడుచెప్పిన 'సూక్తివైచిత్రి', లక్ష్మీనరసింహావతారమువంటి ప్రబంధరచనయు. నన్నయ తిక్కనలకు దీటనిపించుకొని, ఆరణ్య పర్వ శేషమును, ఖిలపురాణ మనఁదగిన హరివంశమును రచించి, లక్ష్మీనరసింహావతార ప్రబంధమును గూర్చిన యెఱ్ఱాప్రెగ్గడను దెలుఁగువారు కవిత్రయ ములోఁ జేర్చుట వింతయా ? మహాకవి యనుట వింతయా ?

వేమనకు బ్రౌణ్యము

శ్రీ పులిచెర్ల సాంబశివరావు

ఆంధ్రదేశమున సి. పి. బ్రౌన్‌దొర పేరు నెఱుగని సాహితీపరు లుండరనుటలో నతిశయోక్తి లేదు. ఆంధ్ర సాహిత్యమున కాతడొనర్చిన సేవ యట్టిది. అతడు 'మూర్ఖార్థుల లెక్కసేయక పేర్లం దిన విబుధవరుల బిలిపించుచు వే, మా ర్థార్థమిచ్చు వితరణి' గదా !

ఇత డాంధ్రభాష కొనర్చిన సేవలలో వేమన పద్యముల నాంగ్లీకరించుట యొకటి. ఆంగ్లేయులకు తెలుగు కవనపు కమ్మదనమును చూపుట దీని ప్రధాన లక్ష్యముగా నేటి విమర్శకులు పలువు రెంచుచున్నారు. కాని బ్రౌన్ తన ఆంగ్లానువాద గ్రంథమునకు ముందు వ్రాసికొనిన 'ప్రిఫేస్ టు వేమన'లో తన యభిప్రాయమును స్పష్టముగ జెప్పికొనినాడు. అది ఇది.

'It now remains to give some account of my author, VEMANA, whose writings are peculiarly useful to those who study the language, the style being simple, and the variety of topics very extensive.'

దీనినిబట్టి తన యనువాదము తెనుగుభాష నేర్వగోరు ఆంగ్లేతరుల కుద్దేశించినటుల స్పష్టము. అంతేకాని, వేమన మహాకవియని, అతని కవనపు సొంపు నితరులకు చూపవలయుననియు బ్రౌన్ అభిప్రాయము కాదు. బ్రౌన్ ఉద్దేశమున వేమన తెనుగు నాట ప్రసిద్ధికెక్కిన కవి. అంతే !

సంఘ సంస్కరణోద్దేశముతో నీతులను బోధించు వేమన పద్యములు, వేమన్నను మహాకవిని జేయలేవు. నీతులును, తత్త్వములును, చమత్కారములును కవిత్వములు గావుకదా ! ఈ విషయమున బ్రౌన్‌దొర అభిప్రాయము సమర్థనీయమే ! అయినను పెక్కురు ప్రసిద్ధ విమర్శకులు బ్రౌన్‌దొర నీ విషయమున దుయ్యబట్టినారు. ఉదాహరణమునకు రాళ్ళపల్లివారు తమ వేమన గ్రంథమున నిట్లు వ్రాసినారు.

'ఇతవి పద్యముల నన్నిటిని బహు శ్రమచే సంపాదించి, తిద్దించి, వ్రాయించి, తానే యింగ్లీషున టీక వ్రాసి, ప్రకటించి, శాశ్వతకీర్తి సంపాదించిన బ్రౌన్‌దొరకూడ ఇతనిని కవి యనలేడయ్యెను.'

ఈ విషయమున 'నవ్యభావ ధురంధరు'డైన వీరేశలింగముపంతులుగారు కూడ బ్రౌన్‌దొరతో నేకీభవించుట గమనార్హము.

వేమన దేశకాలములగూర్చి బ్రౌన్‌గారి యభిప్రాయము లిట్లున్నవి.

'Of his history, little is known. He was not a Bramin but a Capoo; or farmer; a native of the Cuddapa district and born, I believe, in the neighbourhood of Gandicotta. He lived in the beginning of the eighteenth century. It is said that in verse 707 he has fixed the date of birth which is believed to have been his own. This date coincides with A. D. 1652. The date is given in the cycle of sixty years; but which cycle is intended is unknown. Many verses, however, prove satisfactorily that he wrote in the latter part of the seventeenth century when the Mohamedans were governers of that part of India.'

వేమన పద్యముల సేకరణలో బ్రౌన్‌దొరకు సాయపడినవి తొమ్మిది ప్రతులు. ఇవి బళ్ళారి, కడప, మదరాసు, విశాఖపట్టణము మున్నగు పట్టణముల నుండి సేకరింప బడినవి. ఇందు కొన్ని ప్రతులలో నేడువందలలోపు సంఖ్యగల పద్యములు మాత్రమే

యున్నవి. మొత్తముమీద 2,100 పద్యముల పేక రింప గలిగినాడు. ఆ ప్రతు లప్పటికి మిగుల శిథిలావస్థలో నున్నవి. ఛందస్సున కనుగుణముగ వ్రాయస గాళ్లు కొన్ని పదములను మార్చినారని బ్రౌన్‌దొర అభిప్రాయము. ఇట్లు మార్చుట బ్రౌన్‌దొర కిష్టము లేదని ఆయన స్వయముగా నొక ప్రతిపై వ్రాసికొనిన పద్యమునుబట్టి స్పష్టమగుచున్నదని రాళ్లపల్లివారు తమ వేమన గ్రంథమున నుదహరించినారు.

తప్పు గమనించి వ్రాయుటుత్తమము, లేక
ప్రతి సమానముగా వ్రాయుటతి ముదంబు;
రెండు విడనాడి వ్రాసెడి లేఖకుండు
గలుగు టరయంగఁ గవి యభాగ్యంబు గాదె!'

ఈ పద్యమును 'శ్రీ వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రి గారు చెప్పినది' అని అధస్సూచికలో నిచ్చినారు.

'గృహము గూడుఁజేసి గుణము వత్తిగఁజేసి'

'గూబయెక్కినట్టి గృహము పాడుగఁజేసి'

అను నీ రెండు పద్యపాదములలోను యతి తప్పినది. కొందరు లేఖకులు 'గుఱ్ఱము' అని, దిద్దినారు. అప్పు డర్థము చెడుచున్నది. కాన బ్రౌన్‌దొర 'గురము' అని దిద్దినారు! గృహమునకు తద్భవము గురము అని బ్రౌన్ అభిప్రాయము. ఈ విషయమునే తన 'ముందు మాట'లో నిట్లు వక్కాణించినాడు.

'Vemana having written the TADBHAVA word GURAMU (for gruhamu) a house, the copyist in difiance of metre and meaning have gurramu, a horse.'

నిజమునకు వికృతి 'గీము'గదా!

దీనిపై రాళ్లపల్లివారిట్లు వ్యాఖ్యానించినారు.

'లేని తద్భవమును గల్పించి యుంటఁగట్టుట కంటె యతియే కొంత దారితప్పినదనుకొన్న నష్ట మేమి?'

వేమన పద్యముల నాంగ్లీకరించుటలో బ్రౌన్ దొరకు తిప్పాభొట్ల వెంకటశివశాస్త్రి, అద్వైత బ్రహ్మయ్యలు మిగుల తోడ్పడిరి. వా రిరువురు మంచి పండితులు. తిప్పాభొట్లవారిది మచిలీపట్నము. బ్రహ్మయ్యగారు బ్రౌన్‌దొర అసిస్టెంటు జడ్జిగా మన్న కోర్టునందు పండితుడు. వీ రిరువురు బ్రౌన్ గారు తెనుగు నేర్చుకొనుటకు సాయపడిరి.

వీరు పేకరించిన పెక్కు పద్యములు వేమనవి కావు. ఈ విషయము నా పద్యములను జూచిన వారెవ్వరైనను జెప్పగలరు. ఉదాహరణమునకు—

ఒక్కడు రోగియాయె మరి
యొక్కడు దిక్కుల త్యాగియాయె వే
రొక్కడు భోగియాయె నటు
యొక్కడు చక్కని యోగియాయె దా
నొక్కడు రాగి యాయె నిను
బోలు మహాత్మునిగాన మెచ్చటన్
నిక్కము ఇన్ని రూపములు
నీకును జెల్లును వన్న వేమనా.

అను పద్యమును జెప్పవచ్చును. ఇది వేమనది కాదని యెవరైనను నిస్సందేహముగ జెప్పవచ్చును.

'వేమన' అని పద్యములోనున్న చాలును, బ్రౌన్ దొర తన సంకలన గ్రంథమున జేర్చికొనినాడు.

మరియొక పద్యము.

'గట్టిగ నార్గు రేడ్గురిని
కండలు కోసియు తెర్విలేమి నిం
గొట్టియు ముగ్గిరిండ్లపుడె
గొల్వక ముక్తియు గల్గనేర్చునా
బొట్టును బోవముం భుజము
పొక్కులు బూడిదె పూత లూరకే
పెట్టుటగాక భూప్రజలకు
బేర్మిని వేమనృపాలశేఖరా.'

ఇది వేమభూపాలుని గూర్చి చెప్పిన పద్యమేమో! ఇట్టి పద్యములు కోకొల్లలు.

వేమన పద్యములను మూడుగా బ్రౌన్‌దొర విభజించినాడు. నీతిపద్యములు, విమర్శనాత్మకములు, తత్త్వబోధతో గూడినవి అని విభజన జేసినాడు.

ఇక బ్రౌన్ అనువాద పద్ధతి పరిశీలింతము.

బ్రౌన్‌దొరది 'మక్కికి మక్కి' అనువాదపద్ధతి. ఇంగ్లీషు నుడికారము సున్న.

ఇట్లనువాదము జేయుటలో నొక యుపయోగ

మున్నది. ఈ యనువాదము తెలుగు నేర్చుకొనగోరు ఆంగ్లేయులకొరకు వ్రాయబడినదగుటచే దెలుగు పదములకు సరియైన ఆంగ్లశబ్దము లుండుటయే మేలు! కవనపు సొంపులు జూపనెంచినచో వింతకంటె నందముగ దీర్చిదిద్దియుండెడివాడని తలంపవచ్చును.

మొత్తముమీద ఆంగ్లానువాదమేమియు బాగుండ లేదనియే చెప్పవలెను!

పైగా నెన్నియో తప్పులు!!

'రాజసమితికెల్ల రంపముల్ వైశ్యులు
జూదగాండ్ల కావి జూదగాండ్లు
యోచనము దెలియరు యురక నర్థాపేక్ష
విశ్వదాభిరామ వినురవేమ'

అను పద్యమున కిట్లు భాషాంతరీకరణ మొనర్చినాడు.

'The VA SHNAVITES are saws in the assem ly of ki gs (causing dissension). Th se are the chief gamblers of gamb ers. They know not counsel but are swift in their eagerness for wealth.'

వైశ్యులకు వైష్ణవైట్స్ అని ఆంగ్లీకరించుట జూడ బ్రౌన్‌దొరవడిన పొరపాటు స్పష్టమగుచున్నది. వైష్ణవులకు వైశ్యులకునున్న భేదము బ్రౌన్‌దొరకు తెలియదని నావంటివారు జెప్పుట తెలుగునాట ప్రమాదకరము.

కోమటియనగా బ్రౌన్‌దొరకు తెలియును.

'తవుటి కరయబోవ తండులంబులగంప
శ్వాన మాక్రమించు సామ్యమునను
కోమటోని సొమ్ము క్రూరులపాలౌను
విశ్వదాభిరామ వినురవేమ

అను పద్యము నిట్లు అనువదించినాడు.

'Like as a dog while hunting for bran that falls in with a heap of rice seizes it thus; does the wealth of the merchant fail to the lot of the hard and the cruel.'

ఈ పద్యముననున్న కోమటి శబ్దమును మర్చంట్‌గావ్రాసి బ్రౌన్ కృతార్థుడైనాడు. కావున కోమటి, వైశ్య శబ్దములు విభిన్నార్థములుగల పదములని బ్రౌన్ అభిప్రాయ పడినటులున్నది.

'పడుచువేశ్యను' బ్రౌన్ 'యంగ్ డేన్సింగ్ గరల్' చేసినాడు.

తెలుగు భాషలోని భావప్రకటనావిధానము, తెనుగు నుడికారము బ్రౌన్‌దొర కవగతమైనట్లుగా గన్పట్టదు.

'విష్ణుభక్తులెల్ల వెలబూది పాలైరి
వాదమేల మత విభేదమేల
తెలియ లింగధరులు తిరుమంటిపాలైరి
విశ్వదాభిరామ వినురవేమ'

'All those who trust in Vishnu fall to the share of white earth; to what end are these disputes and sects (dissensions) in religion. The Lingadharies become the portion of earth.'

వెలబూది యనగా తెల్లని బూడిదయని, తిరుమన్ను అనగా మన్నుఅని బ్రౌన్ గ్రహింప గలిగినాడు. వెలబూది శైవమునకు తిరుమంటిచూర్ణము వైష్ణవమునకు గుర్తులని బ్రౌన్‌దొర తెలిసికొని యుండక పోవచ్చును. 'తిరుమంటి పాలైరి' అనగా వైష్ణవులైరి అని యర్థము. అనగా శైవులందరు వైష్ణవము పుచ్చుకొనిరనుట. ఇది తెలియక దొరగారు 'మట్టిలో భాగమయ్యిరి' అని ఆంగ్లీకరించుట హాస్యాస్పదముగ నున్నది.

'మిట్టిపడును'అను మాటకు ఎగసిపడునుఅని మాత్రమే యర్థమున్నది. బ్రౌన్ 'Puffed up in the earth' అని అనువదించినాడు. 'మట్టిపడుట' అని భ్రమించి యుండియుండును.

కొన్ని వేమన పద్యములను చక్కగా ననువదించినాడు.

కలియుగమును 'Iron age' అని చెప్పినాడు. ముండమోపిని 'షేవెన్ విడో' అని చమత్కరించినాడు.

ఒంటికి అనగా అల్పాచమనమున కని అర్థము. కాని బ్రౌన్ 'One thing' అని యనువదించినాడు. తెలుగు నుడికారము జాతీయములు తెలియకపోవుటచే బెక్కుదోషము లిట్లు చేసినాడు.

ఏది యెట్లున్నను బ్రౌన్‌దొర తెలుగు సాహిత్యమునకు చేసిన సేవను కొనియాడక తప్పదుగదా!

పండితరాయల బుజ్జగింపులు

డా. మహీధర నళినీమోహన్

తోటనిండా ఆనపపాదులు. పచ్చటి పువ్వులు. వెన్నెల పరిచినట్లు దొడ్డి అంతా అలుముకుని ఉన్నాయి. ఒకవారగా మాలతీలత విరియబూచి ఉంది. తెల్లటిపువ్వులు ఆకులనుకూడా మూసేస్తున్నాయి. వాటి గుబాళింపుకి చరాచరవిశ్వమంతా పులకరించి పోతోంది. ఒక గండుతుమ్మెద ఝుమ్మంటూ ఆ తోట అంతా అలంగం తిరిగేస్తోంది. సొరపువ్వులమీద వాలి తేనె జుర్రుకుంటోంది. ఆ తుమ్మెద తన దగ్గరకి కూడా వస్తుందని ఆశపడింది మాలతి. తేటి దానిదగ్గరకు వచ్చినట్లేవచ్చి, చటుక్కున మలుపుతిరిగి, మాలతిని మూచూడనైనా చూడకుండా మరో అనప పువ్వుమీద వాలింది. దాని తరవాత మరో సొర పువ్వు. తరవాత మరోటి. అంతేకాని మాలతికేసి కన్నెత్తి చూడలేదు. మాలతికి ఉడుకుబోతుతనం వచ్చేసింది. నా పువ్వులు సొరపువ్వులపాటి చెయ్యక పోయాయా అని గుడ్లనీరు కుక్కుకుంది. రాత్రి కురిసిన మంచుబిందువులు మాలతీగుచ్ఛముల మీదినుంచి కన్నీళ్ళలా రాలి నేలని పడ్డాయి.

దాని మూగవేదన గ్రహించాడు, జగన్నాథ పండితరాయలు. దగ్గరగావచ్చి మాలతి శిరస్సున చెయ్యివేసి ప్రేమగా బుజ్జగింపుగా దువ్వేడు. అంతవరకూ ఆపుకుంటున్న దుఃఖం ఒక్కసారిగా పెల్లుబికి వచ్చేసింది. మాలతి బావురుమంది. మంచు జలజలా రాలింది.

'నేను ఆనపపువ్వులకన్న తీసిపోయానా?'

'అని ఎవరు అన్నారు?'

'అదిగో ఆ తుమ్మెద. ఇందాకటినుంచి చూస్తున్నాను. ఎంతసేపూ ఆ పచ్చపువ్వులని పట్టుకుని దేవుళ్లాడుతుందేకాని నావైపు ఒక్కసారి అంటే ఒక్కసారిఅయినా చూసిందా?'

'ఎంత పిచ్చిదానివి మాలతీ! ఈ పాటి దానికి కళ్లనీళ్లు పెట్టుకుంటున్నావా ?'

'ఇది తక్కువ అవమానమా ?'

'అవును:గానీ ఆ పొగరుతుమ్మెదకి ఎన్నికాళ్ళు?'

'దాని కాళ్లసంగతి ఎందుకు ఇప్పుడూ?'

'ఎందుకో చెప్తాగా.'

'ఆరు కాదోలు. అవును ఆరే. షట్పదిఅని పేరు కూడా పెట్టేరుగా.'

'పశువుకి ఎన్నికాళ్లు?'

'నాలుగు కదా !'

'అవునా మరి. నాలుగుకాళ్లుఉంటే పశువు అంటారు. ఆరుకాళ్లుఉన్న ఈ తుమ్మెద ఆ లెక్కని పశువున్నరకాదూ? దానికి బుద్ధి ఎక్కడఉంటుంది? బుద్ధిలేని పశువున్నర నీదగ్గరకు రావడంకన్న రాక పోతేనే నీకు మర్యాదకాదూ?'

ఉపజాతి

కిం మాలతి! మ్లాయసి మాం విహాయ
చుచుంబ తుంబీకుసుమం షడంఘ్రిః
లోకే చతుర్భిశ్చరణైః పశు స్యాత్
సషడ్భి రత్యర్థ పశు ర్నకింస్యాత్ ?

ఉత్పలమాల

మాలతి! ఏటికిన్ వికల
మానసవౌదు షడంఘ్రి నీపయిన్
వ్రాలగరాక చుంబన మొనర్చె నిసీ
సొరపూలనందువా?
నాలుగు పాదముల్ కలిగినన్
పశువందురు లోకులు—ఆరుపా

దాల విచిత్ర జంతువిది తథ్యముగా
పశువున్నరే కదా!
మాలతి పకపకా నవ్వింది.
'మీరు తెలుగువారా?'
పండితరాయలు తెల్లబోయాడు
'ఏమి అల్లా అడిగేవు?'

'పశువున్నర అనేది వెధవన్నరలాగ అచ్చంగా తెనుగు నుడికారం. దానిని తమరు అత్యర్ధ పశువు అని సంస్కృతీకరించారు. తెలుగురాని కేవల సంస్కృత కవి ఇటువంటి ప్రయోగం చెయ్యడు'

'తెలుగు నుడికారాన్ని ప్రయోగిస్తున్నానని నాకు తట్టనే లేదు సుమా! గడుసుదానివి' అని జగన్నాథుడు మాలతివీపు తట్టేడు.

పువ్వులు, నవ్వులు కలయబోసి విరచిమ్మింది మాలతి.

పండితరాయలకి పాతసంఘటన ఒకటి మనస్సులో మెదిలింది.

అది తంజాపుర సంస్థానం.

భరతముని అపరావతారం అనదగ్గ నాట్య శాస్త్ర పారంగతుడు ఒకడు తన ప్రజ్ఞని ప్రదర్శించాలని వచ్చాడు దూరదేశం నుంచి. అక్కడి రాజుకి అతడి పాండిత్యంతో పనిలేదు. అది సుతరామూ ఆ రాజుకి అర్థంకాదు. భోగంపడుచుల కొక్కిరాయి నృత్యాలుచూసి మురిసి వాళ్లనే తలమీదపెట్టుకుంటున్నాడు. నాట్యాచార్యుడివంక కన్నెత్తి చూడడానికి కూడా దర్పం అడ్డువచ్చింది. ఈ అవమానం భరించలేక కుమిలిపోతూ అతడు తనగోడు జగన్నాథునిదగ్గర వెళ్లబోశాడు. డోలువెళ్లి మద్దెలతో చెప్పుకున్నట్లైంది. తనకి అంతకన్న గొప్పమర్యాద జరగలేదు ఆ ఊళ్లో.

'ఈ ఊరిసంగతి నీకు తెలియదయ్యా! ఇక్కడి ధనవంతులకి గంజాయి, గర్వాంధ్యమూ తోడునీడలు. ఇక్కడ గుణవంతుడికి గురిగింజవెత్తు బంగారంఉంటే ఒట్టు. ఓ తంజాపురేశ్వరీ! నవకంజాయతాక్షీ! కామేశ్వరీ! నువ్వు నిద్రపోతున్నావా? మేలుకుని ఉన్నావా? ఇంక సెలవు.'

అశ్వధాటి

ఖంజాయి తోధినుతి
గంజా వరోపి బత
సంజాయ త్రేత ధనదః
సంజాఘటేతి గుణ
పుంజాయిత స్వ నతు
గుంజామితం చ కనకం
కింజాగతీ జయసి
కిం జానతీ స్వపిషి
శింజానమూపురపదే
తంజాపురేశి
నవకంజాక్షి
సాధు తదిదం
జాతు వా కిము శివే.

*　　*　　*

అంతలో ఎక్కడినుంచో ఎక్కిళ్లు వినవచ్చాయి. జగన్నాథభట్టు గిరుక్కునతిరిగి చూశాడు. ఎవరో వెక్కి వెక్కి ఏడుస్తున్నారు. ఆ ధ్వని వినవస్తున్నవైపు వెళ్లేడు. దూరాన సంపెంగపొద. ఆపూల వాసన అతడి ముక్కుకి త్రాడువేసి తనవైపు లాగేసింది. ఆ పొదవాలకంచూస్తే అవమాన ఖిన్నమై ఉన్నట్లు తోచింది. పరకాయించి చూశాడు. నిజమే. సంపెంగ ఏడుస్తోంది.

'ఏమైంది సంపెంగా! అల్లా విచారిస్తున్నావు?' సంపెంగ పువ్వులు తడిసిన కళ్లతో అతడికేసి చూశాయి.

'మీరు ఆర్చేవారా? తీర్చేవారా?'

'సానుభూతితో ఆలకించేవాడిని'

'అయితే అటుచూడండి మీకే తెలుస్తుంది.'

పండితరాయలకి చుట్టుపక్కల ఉమ్మెత్త మొక్కలు కనిపించాయి, బాకాలవంటి నిర్గంధ కుసు

మాలతో. ఇక్కడ ధూర్తమండలితప్ప మరి ఏదీ కని పించడంలేదు సంపగీ!'

'బాగా శ్లేషించారు. వాటికి ఆపేరు అక్షరాలా నప్పుతుంది. ఆ పువ్వులతో సరాగాలాడుతున్నవారిని కూడా గమనించండి!'

తుమ్మెదలు ఉమ్మెత్త పువ్వులచుట్టూ తిరుగుతూ, కమ్మగా కూని దీర్ఘాలుతీస్తూ, వాటి లోపల దూరి తేనెకోసం వెతుకులాడుతున్నాయి.

పండితరాయలకి వ్యవహారం అంతా అర్థం అయిపోయింది. తుమ్మెదలకి సంపెంగ పొడకిట్టదు. 'బంగారంలాంటి నా రంగు, సర్వజనానందదాయకమైన నా వాసన తుమ్మెదముందు గుడ్డిగవ్వకి కొరగాక పోయాయికదా అని ఏడుస్తున్నావా?'

'ఏడవక మరి ఏం చెయ్యమంటారూ? ఈ పాడు ఉమ్మెత్త పువ్వులపాటి కాకపోయానా? ఈ మధుపానికి ఇంతలోకువ అయిపోయానా?'

'ఇంకేం మరీ? తుమ్మెద మధుపాయి అని నీవే ఒప్పుకుంటున్నావుకదా! తాగుబోతుకి మంచీ చెడ్డా ఏం తెలుస్తాయి?'

'ఓహో. మధుపశబ్దానికి తాగుబోతు అనే అర్థం తీస్తున్నారన్నమాట.'

మాలిని

సకల గుణనిధానం మాం విహాయ ద్విరేఫాః
పరిమళ పరిహీనం హంత చుంబంతి ధూర్తమ్
ఇతి మనసి విషాదం మాకృథా శ్చంపకోచ్చై
రిహమధుపసమాజే కో వివేకావకాశః

ఉత్పలమాల

కమ్మని తావిజిమ్మ నను
గాదని సౌరభ హీనమైన ధూ
ర్తమ్మును చేరగాజని, ప్ర
దక్షిణ పూర్వక చుంబనంబులన్
తుమ్మెద గారవించెనని
దుఃఖము మానుము చంపకంబ! యు
క్తమ్ము నయుక్తమున్ దెలియ
గల్గుదురే మధుపాయు లెయ్యెడన్.

నీ రూపమూ, నీ సౌరభమూ ఈ పాడు తుమ్మెదలకి అవసరం లేకపోతే పోనీ, విచారించకు. లోకంలో గుణాన్నిగ్రహించి మెచ్చుకునేవాళ్లే లేరా? సంపంగీ!

స్వాగత

రూప సౌరభ సమృద్ధి సమేతమ్
చంపకం ప్రతి యయు ర్నమిళిందాః
కామినస్తు జగృహు స్త మశేషా
గ్రాహ కాహి గుణినాం కతి నస్యుః.

స్వాగత

వన్నె చిన్నె తులలేని సుగంధం
బున్న సంపగిని చేరమి తేటుల్
చిన్న బుచ్చుకొన నేల? గుణశ్రీ
నెన్నువార లిక నెందును లేరో ?

మలినమనస్కులైన ఈ మిళిందములు నిరాదరం చేస్తేమాత్రం నీకు లోటుఏమిటి సంపంగీ! మెరుపు తీగెల్లాంటి అందగత్తెల కారుమబ్బులలాంటి తెగబారెడు శిరోజాలు క్షేమంగా ఉన్నంతకాలమూ నీకు భయంలేదు.

వసంతతిలక

యన్నాదృత స్త్వమలినా
మలినాశయేన
కింతేన చంపక!
విషాదమురీకరోషి
విశ్వాభిరామ
నవనీరదనీలవేషాః
కేశాః కుశేశయదృశాం
కుశలీ భవంతు.

ఉత్పలమాల

చంచల చంచరీక కలుషాత్ములు
నిన్ను నిరాదరమ్ము కా

వించిరటంచు కుందదగునే ?
మధుపాయుల మాట కేమిలే
కాంచనగాత్ర సుందరుల
కాలనవాంబుదమాలలన్ పిసాళించు
వినీలదీర్ఘకబరీభరసంపద లేదే? సంపగీ !

* • *

సింపెంగని ఓదార్చి జగన్నాథుడు సాంఖ్యాయనీ నదిఒడ్డుకి వెళ్ళేసరికి అక్కడ ఎవరో గొణుక్కుంటున్నట్లు సన్నగా వినిపించింది.

'ఎవరదీ ?'

'మహేశ్వరుడికి అంటరాని దాన్ని'

మొగలి డొంక కదులాడింది. మేలిమి బంగారం లాంటి పువ్వులు ఘ్రాణేంద్రియతర్పణం చేస్తున్నాయి.

'కేతకీ! నువ్వా?'

'అవును స్వామీ! నాకేం తక్కువని అస్పృశ్యత అంటగట్టేరు శివపూజలో?'

'పోనిస్తూ, ఓ విభూతిరాయడు ఓ దిగంబరుడు నిన్ను ముట్టుగోనని భీష్మించుకూచుంటే నీకేం నష్టం? గుణజ్ఞశేఖరులైన నరదేవదేవులు ఎందరు నిన్ను నెత్తిమీద పెట్టుకోవడం లేదూ?'

వసంతతిలక

ఏకేన చేత్ పరిహృతోఽసి మహేశ్వరేణ
కిం తేన కేతక విషాద మురీకరోషి
అన్యేన కిం జగతి సంతి మహాగుణజ్ఞా
యే త్వాం వహంతి శిరసా నరదేవదేవాః

ఇంద్రవజ్ర

ఓ కేతకీ! నిన్ను విభూతి రాయం
డాకాశకేశుండు త్యజించె నంచున్
శోకింపకే—నిన్ శిరసావహింపన్
లోకాన లేరో నరదేవదేవుల్?

* * *

సాంఖ్యాయనీనదిని అనుకునే మూలేశ్వరాలయం. ఆ గుడికి కట్టెదుట చెరువు. ఆ చెరువునిండా కలకలలాడుతూ తామర పువ్వులు.

మొగలి డొంకని బుజ్జగించి ఇటు తిరిగేడో లేదో ఆ చెరువులోంచి ఏదో రోదనధ్వని వినవచ్చింది. పండితరాయలు పావంచాలు దిగి రేవులోకి వెళ్లేడు. ఒడ్డుకి బారెడు దూరంలో ఒక తామరపువ్వు గుడ్లనీరు కుక్కుకుంటూ కనిపించింది.

'ఏం జరిగింది? శతపత్రసుందరీ!!

తామరపువ్వు ఉలిక్కిపడి మొహం ఇంత చేసుకుని జగన్నాథుణ్ణి చూసింది. గిరుక్కున మొహం తిప్పుకుని మరోపక్కకి పులుకూ పులుకూ చూసింది. అక్కడ కొన్ని కొంగలు ఒంటికాలి జపం చేస్తూ కనిపించాయి.

'ఏం జరిగింది? కమలినీ!' అని మళ్లీ అడిగేడు.

'ఏం చెప్పమంటారూ? ఆ కొంగలు నన్ను వేళాకోళం చేశాయి. నేనెందుకూ కొరగానట. నాకన్న నత్తగుల్లలు నయుమట'

'ఎంత అమాయకురాలివీ! నీ విలువ పనికిమాలిన ఆ కొంగలకి ఏం తెలుస్తుంది? కమ్మని నీ తేనె రుచి నెరిగిన తుమ్మెదలు లోకంలో చిరంజీవులై ఉన్నంతకాలమూ నీకు లోటేమిటి? ఊరుకో.'

పుష్పితాగ్ర

కమలిని ! మలినీ కరోషి చేతః
కిమితి బకై రవహేళితానభిజ్ఞైః
పరిణత మకరంద మార్మికా స్తే
జగతి భవంతు చిరాయుషో మిళిందాః.

తేటగీతి

పనికిమాలిన కొంగలు పరిహసింప
కుందనేటికి డెందమ్మునందు? తమ్మి!
పరిణతంబైన నీ తేనె నరయు తేంట్లు
కలవు కొల్లలు దీర్ఘాయువులు ధరిత్రి.

* * *

అంతలో నాలుగుబారల దూరంలో మరో పద్మం విసుక్కుంటూ కనిపించింది.

'తమ్మీ! చాలా చిరాగ్గా ఉన్నట్లు కనిపిస్తున్నావు, ఏం కథ? నిన్ను ఎవరేనా ఏమేనా అన్నారా?' అని పలకరించాడు జగన్నాథభట్టు.

'ఈ మొరటు తుమ్మెదలని చూడండి. వేళా పాళా లేకుండా నా సున్నితమైన రేకుల్ని ఎల్లా తొక్కి తొక్కి పాడుచేస్తున్నాయో! అడగడం పెట్టడం లేదు. ఒకటా రెండా? తండోపతండాలు' అని ముఖం పాడుగ్గా తీసుకుంది పద్మం.

జగన్నాథుడు పకపకా నవ్వేడు.

'ఎందుకు నవ్వుతారు?' అంది చిడిముడి పాటుతో కమలం.

'ఎందుకు నీకంత విసుగు? ఆ తుమ్మెదలు నీ దగ్గరకు వస్తున్నాయని వాటిమీద కోపగించడం కన్న నీ గుండెల్లోంచి పెల్లుబికివస్తున్న తియ్యని వెచ్చని మరందధారలని తిట్టుకో.'

ఆర్యా

కిం కుప్యసి కస్మై వా
సౌరభ సారాయ కుప్య విజమధు నే
యస్య కృతే శతపత్ర
ప్రతిపత్రం తే౽ద్య మృగ్యతే భ్రమరైః

తేటగీతి

ఇచ్చవచ్చిన యట్టుతీ భృంగపాళి
నీదురేకుల తిరుగాడ నేలయనుచు
ఏల మోమెఱ్ఱవడ కోపగింతు తమ్మి!
తీయనగు నీదు తేనెనే తిట్టుకొనుము.

'ఇదా మీరు నా కిచ్చే సలహా?' అంది తామర.

'పిచ్చిదానా! నీకో సంగతి చెప్తా విను. నా భామినీ విలాసానికి ప్రతులు వ్రాసుకోడానికి రాత్రీ పగలూ అనకుండా విధీ విరామం లేకుండా దగ్గరా దావూ అనకుండా దేశదేశాలమంచీ రసికులు మా ఇంటి మీదికి వచ్చిపడిపోతూ ఉండేవారు. నేమ వినుక్కునే వాణ్ణి. వాళ్లు బతిమాలే వాళ్లు. ఒక్క పది ఆకులు రాసుకు పోతాం బాబ్బాబు అని. వేళాపాళా లేదా అని వినుక్కుంటున్న నన్ను ఓ సారి మా లవంగి కోప్పడింది. పాపం వీళ్లమీద కోపగిస్తారేమిటే? అడ్డూ అపూ లేకుండా నవరసాలనూ వెల్లువలుగా పారించేస్తున్న మీ అపూర్వ కవితా శక్తిని నిందించుకోండి— అంది. విన్నావా? గనకనూ నే చెప్పొచ్చేదేమిటంటే...'

'తెలిసింది. తెలిసింది' అని భువన మోహనంగా సిగ్గుపడింది పద్మం.

*   *   *

మూలేశ్వరాలయప్రాంగణంలోని సంపెంగ చెట్టు తెగ పూచేసింది ఆ ఏడు. ఆ పూలవాసనతో ఊరు ఊరంతా గుప్పుమనిపోతోంది. ఆ పూలకోసం పిన్నా పెద్దా అనకుండా ప్రతీవాళ్లూ చెట్టెక్కి అందినమటుక్కి కోసుకుపోతున్నారు. ఈ రద్దీ చూసే సరికి సంపెంగకి చిరాకేసింది. 'ఈ ప్రాంతాల ఎన్ని చెట్లు లేవూ? అందరూ నాదగ్గరకేవచ్చి నన్నే వేపుకుతింటా రేమిటీ? వేళాపాళా లేదూ?' అనుకుంది.

సరిగ్గా ఆ సమయంలో ఆ ప్రాంతానికి వస్తున్న జగన్నాథుడు ఆ మాటలువిని తలఎత్తేడు. దానికోసం చూసేసరికి చిన్నపిల్లల బుంగమూతి గుర్తుకొచ్చి ముచ్చటవేసింది.

'అంత కోపందేనికి చంపా! యాచకులు విసిగిస్తున్నారనే కదూ? తెలిసికోగలిగితే అదిమాత్రం తక్కువ గౌరవమా? అది అందరికీ లభిస్తుందా?'

'ఇదెక్కడి గౌరవం? మీకు జరిగితే తెలుస్తుంది'

'కాళిదాసు ఏమన్నాడో విన్నావా?'

ఆసనే విప్ర పీడాస్తు
సుత పీడాస్తు భోజనే
శయనే భార్య పీడాస్తు
త్రి పీడాస్తు దినే దినే.

అల్లా చూడు ఈ చుటుపక్కల ఏ చెట్టుకైనా నీ కున్నంత ప్రశస్తి ఉందా? నీ కింకా కోపం తగ్గినట్టులేదు. తగ్గకపోతే బ్రహ్మదేవుణ్ణి తిట్టు పోనీ.'

'బ్రహ్మదేవుణ్ణా? అతడేంచేశాడు మధ్యనీ ?'

'దేవమనోహరమ్మైన సౌరభ్యము, బంగారం లాంటి రంగూ కలిగిన అపూర్వమ్మైన అద్వితీయమ్మైన అఖిలజనాహ్లాదకరమ్మైన పువ్వులని నీకు ఇచ్చినందుకు.'

శార్దూలవిక్రీడితం

కోపం చంపక! ముంచ యాచకజనై
రాయాసిత స్త్వం న
మా మ్లాసీః పరితోవిలోకయ తరుః
కస్తేధిరాథస్తులావ్ం
కోపశ్చే న్నియత స్తవాస్తి హృదయే
ధాత్రే తదా కువ్యతాం
యేన త్వంహి సువర్ణవర్ణకుసుమామోదోఒ
ద్వితీయః కృతః

మత్తేభ విక్రీడితం

అలుకేలా విసిగింత్రు యాచకులు
నిత్యంబంచు నిన్ సంపగీ !
కలయం జూడుము నీకు సాటియగు
వృక్షంబున్నదేమో యిటన్
అలుకన్ మానవయేని డెందమున
బ్రహ్మన్ దిట్టు దీవ్యత్ సుగం
ధిల సంకీర్ణ సువర్ణ వర్ణ
కుసుమానీకంబు నీ కిచ్చుటన్.

* * *

సంపెంగని ఊరడించి అటు తిరిగేసరికి ముంగండ మూలేశ్వరాలయ గోపురాగ్రాన బంగారు కలశం సూర్యకాంతిలో ధగధగా మెరిసిపోతోంది. సూర్యుడు ఆ సమయంలో ఒక ప్రత్యేకమ్మైన కోణంలో ఉండడంచేత కలశం సూర్యకాంతిని అద్దంలా ప్రతిఫలించి మిరుమిట్లు గొలుపుతోంది. ఈ సన్నివేశాన్ని ఎంతమంది ఎన్నిసార్లు చూడలేదూ ? కాని వారెవ్వరికీ అందులో ప్రత్యేకత ఏమీ కనిపించదు. ఆ ప్రత్యేకత కనబడాలంటే పండితరాజ హృదయం కావాలి.

తదేకంగా ఆ కలశంకేసి చూస్తున్న జగన్నాథుడికి దిగులువిండిన గొంతు వినిపించింది. ఆలయ గోపుర రంధ్రాలలో గూళ్లు కట్టుకున్న పావురాల రొదవంటి సన్నని ధ్వని, అది సరాసరి కలశందగ్గర నుంచే వస్తోంది.

'ఏం తల్లీ ! నీబాధ ఏమిటి ?'

'నా కేమిటో భయం భయంగా ఉందండీ' అంది కలశం.

'నీకా ? భయమా ? ఏం జరిగింది ?'

'నన్ను ఇప్పటివరకూ అందరూ బంగారుకలశం అనే అంటున్నారు. అనుకుంటున్నారు. కాని ఏంచెప్పగలం. నిజానికి నేను రాగికలశాన్ని. బంగారుపూత పైపైన మాత్రమేకదా ఉన్నది. ఈ రహస్యం కని పెట్టేస్తారేమో జనం. తెలిసిపోతే నన్ను గౌరవించరేమో అని నాకు ఎప్పుడూ ఒకటే దిగులు. దాంతో నిద్రకూడా సరిగ్గా పట్టదు. నాబాధ ఎవరితో చెప్పకోను. దొంగతల్లికి ఏడవ భయం అంటారే అల్లా ఉంది నా పరిస్థితి.'

'ఎంత అమాయకురాలివి కలశమా! చిరకాలం బంగారుకలశంగానే దేవాలయాగ్రాన విరాజిల్లు. మరేమీ భయంలేదు. నీలోపలి తామ్రత్వాన్ని ఎత్తి చూపేవాళ్ళు ఎవ్వరూలేరు. వస్తువుల అంతర్గత సారాన్ని గ్రహించాలనే జిజ్ఞాస లోకులకు లేదులే. పై పై పూతలను మెరుగులను గౌరవిస్తుంది ఈ లోకం. కనుక నీకువచ్చిన భయంఏమీ లేదు.'

శార్దూల విక్రీడితం

ప్రాతః కాంచన లేప గోపిత
బహి స్తామ్రాకృతే సర్వతో
మాభైషీః కలశ! స్థిరోభవ చిరం
దేవాలయ స్యోపరి
తామ్రత్వం గతమేవ కాంచన మయీ
కీర్తిః స్థిరా తేఒధునా
నాంత స్తత్త్వ విచారణప్రణయినో
లోకా బహి ర్బుద్ధయః

మత్తేభ విక్రీడితం

తరళ స్వర్ణ విలేప గోపిత
బహి స్తామ్రాకృతిన్ బొంది సు
స్థిరకీర్తిన్ విలసిల్లవే కలశమా!
దేవాలయాగ్రమ్మునన్
వెరపేలా? నిను రాగిచెంబువని
సందేహింప రావంతయున్
నరు లంతర్గత వస్తుతత్త్వ మరయన్
వాంఛింపరౌ వేకదా!

అందులోని వ్యంగ్యాన్ని అర్థంచేసుకోగల తెలివి లేదు కలశానికి.

'నిజమే సుమా' అనుకుంది.

*   *   *

అంతలో ఒక నిట్టూర్పు వినిపించింది. ఎక్కడినుంచి చెప్మా అని తిరిగిచూశాడు పండితరాయలు. గుడివక్కనేఉన్న మామిడిచెట్టు విచారిస్తున్నట్లు కనిపించింది.

'ఏలమావీ! నువ్వేనా దుఃఖిస్తున్నావు?'

'నా దుఃఖం ఇతరులకి తెలిసిపోయినందుకు సిగ్గుగాఉంది.'

'ఇంతకీ సంగతేమిటో చెప్పేవుకావు.'

'ఋతువుల్లో అడగనివారిది పావంగా చిగుళ్ళు, పువ్వులు, తేనెలు, వాసనలు, పళ్లు — నాదగ్గర ఉన్న వన్నీ ఇస్తూవచ్చాను. ఆకాలం వెళ్ళిపోయింది. ఇప్పుడు యాచకులికి ఇవ్వడానికినాదగ్గర ఏమీలేదు. ఏంచేసేది? నామొహం ఎల్లా చూపించేది?'

పక్కఊరు గన్నవరంలో జరిగిన సంఘటన పండితరాయులికి గుర్తువచ్చింది. ఒక సద్గృహస్థు నిరతాన్నదాత. ఎడా పెడా అతడుచేసిన దానాలికి లెక్కలేదు. ప్రస్తుతం బాగా చితికిపోయాడు. చిరుగుల గావంచాతో పూరిపాకలో కూర్చున్న ఆ విగ్రహాన్ని చూస్తే చూపరులకి గుండె చెరువైపోతుంది. తనకీ, తనకుటుంబానికీ ఐదువేళ్లూ నోట్లోకి వెళ్లడంలేదే అనే విచారమేలేదు ఆయనకి. ఆయనకి ఉన్న దిగులు అల్లా ఒక్కటే. అతడి పూర్వార్జిత ప్రశస్తివిని దూరంనుంచి ఇంకా యాచకులు వస్తూనే ఉంటారు అప్పుడూ అప్పుడూనూ. వాళ్లకి మొహం ఎల్లా చూపించేదీ అనేదే ఆయన చింత. జగన్నాథునికి కంఠం గద్గదికమైంది.

'విచారించకు మామిడీ! ఇప్పుడుమాత్రం నువ్వు తక్కువ చేస్తున్నావా? దట్టమైన చల్లని నీడనిచ్చి పాంథులతాపాన్ని హరిస్తున్నావు కావూ? అంతకన్న ఏం కావాలి?'

స్వాగత

అద్రుమ యద్యపి గతా దివసా స్తే
పుష్ప సౌరభ ఫలప్రచురా యే
హంత సంప్రతి తథాపి జనానాం
ఛాయయైవ దల యస్యతి తాపమ్.

స్వాగత

కొమ్మ కొమ్మకుమ పూవులు పండులున్
కమ్మతావిగల కాలము మాకం
దమ్మ! చెల్లెనని కుందకుమా—తా
పమ్ము మాన్పగల విప్పదు నీడన్.

*   *   *

చక్రవాకపక్షులకి వెన్నెట్లో కళ్లు కనిపించవని లోకంలో వాడుక. వాటికి రేజీకటి కాబోలు. పొద్దువాలేసరికి ఆడపక్షీ మగపక్షీ ఒకరి నొకరు కానుకోలేక, విరహం భరించలేకా నానాఅగచాట్లూ పడతాయిట. ప్రబంధనాయికలను మించిన నోటి దురుసుతనంతో అవి చంద్రుణ్ణి పట్టుకుని ఛెడామడా తిడతాయిట, తమ వియోగానికి అతడే కారణం అనుకుని.

'నేనేంచేశాను మధ్యనీ? నాకు రోజూ ఓతట్టు వరస చివాట్లు ఏమిటీ ఈ చక్రవాకాలనుంచీ?' అని విచారిస్తున్నాడు చంద్రుడు.

బహు గంభీరమైన వాక్సముద్రాన్ని మథించి తాను రచించిన రసగంగాధరాన్ని అర్థంచేసుకోలేక పామరులు నిరసించిన ఘట్టాలు పండితరాయలకి

కొత్తఏమీకాదు. అది సామాన్యులకోసం వ్రాసినది కాదాయె. అలంకారశాస్త్రంలో అఖరిమెట్టులో ఉన్న వారికోసం వ్రాసినది. అది అందరికీ ఎల్లా అర్థం అవుతుందీ? దాని విలువ గ్రహించి మెచ్చుకునే బుద్ధిశాలులు ఉన్నారు. దేశం గొడ్డుపోలేదు. ఇంక విచారం దేనికి?

జగన్నాథుడు చంద్రుణ్ణి అనునయించాడు. 'తెలివిమాలి మదించిఉన్న చక్రవాకాలు తిట్టేయని విచారం దేనికయ్యా చందమామా! నీ వెన్నెలని ఆప్యాయంగా జుర్రుకునే చకోరపక్షులు ఉండగా నీకు దిగులెందుకయ్యా!'

అనుష్టుప్

సందూషితోఽసి పూర్ణేందో!
చక్రవాకైర్మదోత్కటైః
కిం చకోరా స్త్వదాయత్తాః
న సంతి పృథివీతలే?

ఆటవెలది

తిట్టిపోయుగాక తెలివిమాలి మదించి
చక్రవాకి నిన్ను చందమామ!
నిన్ను వలచివచ్చు వెన్నెల పులుగులు
లోకమందు పెక్కు లేకపోవు.

*　*　*

నల్లగాఉన్న కస్తూరిని చూచి పామరు డొకడు బురద అని భ్రాంతిపడి, విదలించి పారేశాడట. 'నా ఖర్మ ఇల్లా కాలిందే'అని విచారిస్తోంది కస్తూరి.

పండితరాయలు దానిని బుజ్జగిస్తున్నాడు. 'బుద్ధిహీనుడెవడో నిన్ను దూషించేడని విచారం దేనికి కస్తూరీ! నిన్ను తలమీద పెట్టుకునే మహారాజులు లోకంలో ఎందరులేరూ?'

అనుష్టుప్

అయి! త్యక్తాసి కస్తూరి!
పామరైః పంకశంకయా
అలం ఖేదేన భూపాలాః
కిం నస తి మహీతలే?

ఆటవెలది

పామరుండు నిన్ను పంకమంచు భ్రమించి
వైదొలంగె ననుచు వగచె దేల?
అవనిలోన నిన్ను నాదరింపగ జాలు
నృపులు లేకపోరు మృగమదంబ!

*　*　*

రాజాస్థానాల్లో దుర్మార్గులు, కుత్సితులుచేరి అమాయకులనీ సాధువులనీ నానాగడ్డి కరిపిస్తూ ఉండడం ఆ రోజుల్లో అతిసామాన్యమైన విషయం. రాజుకి బహుసన్నిహితుడైతేతప్ప ఈ దుర్మార్గులనుంచి తప్పించుకుని బయటపడడం కష్టంగా ఉండేది. జగన్నాథుడు స్వయంగా అటువంటి ఇబ్బందులు పడ్డవాడు. ఆ విషయాన్ని మనస్సులో ఉంచుకొని ఒక బోయవాడిని ఓదారుస్తున్నాడు—హాస్య స్ఫోరకంగా.

'ప్రతిరోజూ నోరూ వాయీలేని అమాయిక జీవుల ప్రాణాలను దయాదాక్షిణ్యాంలేకుండా తీసేస్తున్నానే, నావంటి పాపి ప్రపంచంలో మరి ఎవ్వడూ ఉండడు అని విచారిస్తున్నావా? బోయవాడా! ఊరుకో, ఊరుకో. చక్కని రాజసభాభవనాలలో సజ్జనులని కాల్చుకుతినేసే దుర్మార్గులు, నిన్నుమించిన పాషాణ హృదయులు బోలెడంతమంది ఉన్నారులే. వారిముందర నువ్వు చాలా మంచివాడివి. దిగులుపడకు'

శార్దూల విక్రీడితం

ఏకో విశ్వ సతాం హరామ్యపఘృణః
ప్రాణానహం ప్రాణినా
మిత్యేవం పరిచింత్య మాస్మ మనసి
వ్యాధానుతాపం కృథాః
భూపానాం భవనేషు కించ విమల క్షేత్రేషు
గూఢాశయాః
సాధూనా మరయో వసంతి
కతి న త్వత్తుల్యకక్ష్యాః ఖలాః

ఉత్పలమాల

జాలిదొరంగి నేనెకద చంపుచు
నుండును నోరులేని జీ
వాలను నిత్యమంచు నెద

బాధపడంబని యేమి? వ్యాథ! భూ
పాలమనోహరామల
సభాస్థలు లందున సజ్జనవ్యథా
శీలురు నిన్ను మించగల
జిత్తులమారు లనేకు లుండగన్.

* * *

మగపిట్ట కనిపించక ఒక చక్రవాకి ఏడుస్తోంది. ఈ వియోగానికి ఇంక అంతమేలేదు కాబోలు నని బెంబేలు పడిపోతోంది. దానిని పండితరాయలు ఊరడిస్తున్నాడు.

'చక్రవాకీ! ఏడవకు. ధైర్యం చిక్కబట్టు. తూరుపు తెల్లవారవస్తోంది. త్వరలో సూర్యుడు ఉదయిస్తాడు. నీ ఇబ్బంది ఇంక ఎంతోసేపుండదు. నీ కష్టాలు గట్టెక్కబోతున్నాయి. ఇంక ఊరుకో మరి'.

ఆర్యా

త్యజ చక్రవాకి! శోకం
బధాన ధైర్యం సహస్వ సమయ మముమ్
అయమేవ వాసరమణి
ర్వారిష్యతే శోకమూర్చాం తే.

తేటగీతి

దుఃఖ మికమాని కన్నులు తుడుచుకొనుము
మొక్కవోయిన ధైర్యమ్ము చిక్కబట్టు
నీ విచారమ్ము పోగొట్టనేర్పుకాడు
సవిత యుదయించు వేళాయె చక్రవాకి!

* * *

అది రోహిణికార్తె. మిట్టమధ్యాహ్నం వడగాడుపు గూబ పగలేస్తోంది. తాటాకుగొడుగువేసుకుని నడిచివెడుతున్న జగన్నాథునికి దారిలో ఒక మామిడిచెట్ల గుబురు కనిపించింది. అక్కడే ఒక గిలకనుయ్యి. పక్కనే తాటాకు చేద. జగన్నాథుడికి ప్రాణం లేచివచ్చింది. గబగబా ఓ చేదెడునీళ్లు తోడుకుని ముఖం కడుక్కున్నాడు. చల్లగా మంచులా ఉన్నాయి నీళ్లు. నాలుగు పుడిసెళ్లు గొంతుకలో పోసుకున్నాడు. గంగాబొండంనీళ్లల్లా మధురంగా ఉన్నాయి. అక్కడి మట్టితిన్నెమీద కు-ర్చుని అలసట తీర్చుకుంటూ 'ఎంతమంచినుయ్యి! ఏపుణ్యాత్ముడు తవ్వించాడో!' అనుకున్నాడు.

అంతలో హఠాత్తుగా ఆ నూతిలోనుంచి 'నేను చాలా నీచమైనదాన్ని' అని దిగులుగా అంటున్నట్లు వినిపించింది. జగన్నాథుడు ఉలిక్కిపడి నూతిలోకి తొంగిచూశాడు. అందులో ఎవరూ లేరు. అంతా తన భ్రమ. అంతలో 'నేను చాలా నీచమైనదాన్ని' అని మళ్లీ స్పష్టంగా వినిపించింది.

ఆ మాట్లాడు తున్నది నుయ్యే అని స్పష్టం అయింది అతడికి.

నీచశబ్దానికి క్రిందుగా ఉండేదీ, క్షుద్రమైనదీ అనే అర్థాలున్నాయి.

'ఓహో! నుయ్యి ఎంత తెలివిగా మాట్లాడుతోంది?' అని మెచ్చుకున్నాడు.

'క్రిందుగా ఉండేదానివి అనడం బాగానేఉంది కానీ అల్పమైనదానివీ క్షుద్రమైనదానివీ మాత్రంకావు బావీ! నీది అత్యంత సరసమైన హృదయం' అన్నాడు.

'ఏమిటీ? నా హృదయం అత్యంత సరసమైనదా? వేళాకోళం చేస్తున్నారా?'

'లేదు లేదు. నీతో వేళాకోళం ఆడతానా? నిజంగా నీది సరస హృదయమే.'

'అదెల్లాగ?'

'రసంఅంటే నీరు. నీ హృదయంనిండా నీళ్లు లేవూ? అందులోనూ ఎల్లాంటినీళ్లు.'

'మీ ద్వర్శ్మి చల్లగుండా. ఇంకా ఏమిటో అనుకున్నాను.'

'పైగా నువ్వు పరగుణ గ్రహీతవు.'

'ఇదోటా? సరసహృదయంతోబాటు పరగుణ గ్రహణ శక్తికూడా అంటగడుతున్నారే. ఇది మరీ బాగుంది.'

'అవును. నేనుఅన్నది అక్షరాలా నిజం'

'నాది అసలే మందబుద్ధి. మరి కాస్త వివరించండి దయచేసి.'

'గుణంఅంటే తాడుకాదుటమ్మా! చేదకి తాడుకట్టి నీలోకి విడవరూ? అంటే ఇతరుల గుణాన్ని అదే చేంతాడుని—నువ్వు గ్రహించడం లేదూ?'

ఆర్యా

నితరాం నీచోఽస్మీతి
త్వం ఖేదం కూప! మా కదాపి కృథాః
అత్యంత సరస హృదయో
యతః పరేషాం గుణగ్రహీ తాసి.

కందం

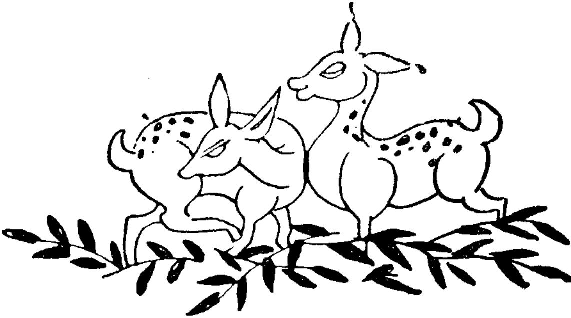
అతి నీచంబను నేనని
మతిగుందకు మెపుడు కూపమా! నీ హృదయం
బతిసరసము—నీవెప్పుడు
నితరుల గుణముల గ్రహించు నేర్పరివికదా!

'హోహోహో! నాకు నవ్వు ఆగడంలేదు. ఇంతమంది బాటసారులు నాలో నీళ్లు తాగిపోయారు గానీ మీలాగ నన్ను ఆకాశానికి ఎత్తేసినవాళ్లు లేరు. ఇంతకీ మీ పేరు ఏమన్నారూ?'

'ఆత్మనామ గురోర్నామ
నామాతికృపణస్యచ
శ్రేయస్కామీ న గృహ్ణీయాత్
జ్యేష్ఠాపత్య కళత్రయోః'

'నా పేరుకేంగానీ నాలుగుకాలాలపాటు పరగుణ గ్రహీతవుగా వర్ధిల్లు'అని ఆశీర్వదించి ముందుకి సాగిపోయాడు జగన్నాథ పండితరాయలు.

(ఇందులో ఉదాహరించిన తెలుగు పద్యాలు డా. మహీధర నళినీమోహన్ అనువదించిన భామినీ విలాసంలోనివి.)

పిన్నలూ, పెద్దలూ...

శ్రీమతి ఆర్. వసుంధర

అప్పుడే ఆఫీసునుండివచ్చి, పడక్కుర్చీలో పడుకుని, కొంచెంసేపు విశ్రాంతి తీసుకోవాలనుకున్న పార్థసారధిగారికి ప్రక్కింట్లోంచీ వినవస్తున్న పూజ తాలూకు మంత్రాలు కర్ణకఠోరంగా చెవులు చిల్లులు పొడిచేస్తున్నట్లే వున్నై. గ్రామఫోను ప్లేటులో నుంచీ ఉచ్ఛస్వరంలో మంత్రాలు వల్లించేస్తున్నాడు బ్రాహ్మణుడు. అది పార్థసారధిగారికి నచ్చక పోవడంవలననే అంతబాధ కలిగిస్తూ ఉండాలి. ఎందుకంటే తెల్లవారినప్పటినుండీ లారీలు, ఊరేగింపులు, కొళాయిదగ్గర తగవులు, కుక్కల కొట్లాటలు, కిటికీల్లోంచీ ఇంటిలోనికి వచ్చిన పిచ్చుకల రొద యిత్యాదులు అనేకం కలసి ఏర్పడిన శబ్దపు హోరు వినిస్తున్నా పట్టించుకోని మనిషి అతను. ఈ మంత్రాల శబ్దంమాత్రం అతనికంత కష్టం కలిగిస్తున్నది... వాళ్ళ రోజూ ఆ రికార్డును పెద్దగా వేస్తారు, నిజమే. ఒక రోజున ఉదయం ఎనిమిది గంటలకూ, మరో రోజున పదకొండుకూ వేస్తారు. సాయంత్రాలు నాలుగునుండీ ఎనిమిది లోపున ఎప్పుడో వేస్తారు ఒకసారి. అందువలన ఒక వేళాపాళా లేకుండా ఉన్నట్లుండి హోరెత్తిస్తుంది రికార్డు. కాని అంత చీకాకుకు కారణం ఇంతమాత్రంలోనిదే అనుకోడానికి వీల్లేదు.

పార్థసారధిగారికి పూజని గురించి ఏవేవో అభిప్రాయాలున్నై. బాగా చదువుకున్నవారూ ఆలోచనా పరులూ అయివుండికూడా పాతకాలపు వాసనలు వదలని మనిషి అతను. చీకటి మూలలో తళతళ మెరిసే దీపపు సెమ్మెలూ, పసుపు కుంకుమలూ, తాజాపూలూ, నేతిదీపం, అగరువత్తులూ, కొబ్బరి నీళ్లూ, కర్పూరం వాసనలన్నీ కలిసిన సువాసనా; ఆ మెత్తని వెలుగులో కనిపించీ కనిపించని దేవుడూ—ఇవన్నీ పూజలో ముఖ్యభాగాలు అతనికి. కాని యీ వూరికి వచ్చిన కొత్తల్లోనే ఆయన భార్య కళ్యాణి యివన్నీ త్రోసిపారేసింది. 'ఇక్కడ అందరూ రంగు రంగుల బల్బులు పెట్టించుకుంటున్నారు దేవుడి దగ్గర. పనుల్లో తీరిక చిక్కకుండా కొట్టుకుంటుండే మా ఆడవాళ్లకి అది ఎంతో సౌకర్యంగా ఉన్నది. క్షణంలో స్విచ్చివేసి వెలిగించెయ్యొచ్చును అన్ని దీపాలూను' అన్నది. ఫలితంగా రంగుల బల్బులూ, ప్లాస్టిక్ పూలహారాలూ దేవుణ్ణి అలంకరించాయి. ఉన్నాడో లేడో తెలియని దేవుణ్ణి ఆరాధించుకుంటూ వుండటం ఒకటే పనికాదు మనుష్యులకు. తప్పకుండా, తొందర తొందరగా చేసుకుంటూ పోవలసిన యితర పనులు చాల వున్నై యిప్పుడు. 'పోనీలే, భక్తితో దేవుణ్ణి స్మరించుకోవడంకదా ముఖ్యం' అనుకున్నారు సారధి. ఈమధ్యన ప్రక్కింటివాళ్ళు పూజతాలూకు మంత్రాలూ నామాలూ శ్లోకాలూ కలిపిన రికార్డు ఒకటి తెచ్చారు. పూజ అంతా అనుకోడం తడవుగా ఏమాత్రం శ్రమలేకుండా జరిగిపోతున్నది.

ఆ రికార్డు వినబడినప్పుడల్లా 'వెర్రివాడు వేమారం వెళ్లివచ్చినట్లు' అంటారు సారధి. క్రొత్తగా ఎవరు ఏపనిచేస్తే అది గొప్పదని అనుకరించే కళ్యాణి ఆ రికార్డును కొనకుండావుండాలని ఆయన ఉద్దేశ్యం కావచ్చు. 'చక్కగా మంత్రాలు వినడానికి అంతబాధ పడిపోతారేవిటీ' అంటుంది కళ్యాణి. కాని ఆ రికార్డును కొనాలన్న అభిప్రాయం ఇంతవరకూ వెల్లడించలేదు. దానికీ ఒక కారణం ఉన్నది. ఈమధ్యనే ఒక పండుగ

రోజున ఆ ప్రక్కింటివాళ్ల జవాను రెండిళ్ల మధ్యనా వుండే అడ్డుగోడ దూకివచ్చి కళ్యాణమ్మగారి అరిటాకులు రెండు కోసుకెళ్లాడు. ఇరుగూ పొరుగూ అన్నాక ఒకరితో ఒకరికి అవసరంపడకుండా ఉండదు. అవసరంగా అరిటాకు కావలసివస్తే వీధివాకిట్లోంచీ వచ్చి అడిగి కోసుకెళ్లాలిగాని యిలా చెయ్యడం కళ్యాణికి తప్పుగా దొంగతనంలాగా తోచింది. అదేమిటని అడిగిన పనిమనిషితో 'ఫర్వాలేదులే. మీ అమ్మగారు లోపలుంటారు. మాకు తొందరగా కావాలి' అన్నాట్ట ఆ జవాను. 'ఎంత నిర్లక్ష్యం! ఇట్లాగైతే ఇహ నీది నాది అనేదేముంటుంది ప్రపంచంలో' అని ఉడికిపోయింది కళ్యాణి గుండె. వెంటనే ఆ జవాన్ను పిల్చుకరమ్మని మనిషిని పంపింది. ప్రక్కింటావిడ 'వాడు లేడు. ఆఫీసుకి వెళ్లిపోయాడు అర్జెంటుగా'అని చెప్పి పంపింది. ఇప్పుడే గోడదూకి అవతలకి వెళ్లినవాడు అయిదు నిముషాలన్నా జరక్కుండానే ఆఫీసుకు వెళ్లిపోయాడంటె నమ్మకం కలుగలేదు కళ్యాణికి. బాగా ఆలోచించుకోగా ఆవిడ మద్దతుతోనే వాడీపని చేశాడనీ అనిపించింది. అప్పట్నుండీ ఆ యింటివాళ్ళు కళ్యాణికి గొప్పగా కనిపించడం మానేశారు.

స్వతహాగా కళ్యాణి మంచిమనసుకలది. అసూయ, కసి, ద్వేషంలాంటి గుణాలు లేవు. ఏదీ లోతుగా ఆలోచించకుండా సరదాగా కాలం గడిపేస్తుంది. తనకేది తోస్తే అది చెయ్యడమేగాని భర్తమాట మన్నించాలన్న తత్త్వంలేదు ఆమెకు. ఆమె సంగతి సారధిగారికి బాగా తెలుసు. తెలిసినందువలన భార్యమీద అతనికి అపేక్ష జాస్తిఅయిందేగాని తగ్గలేదు. ఒక్కోసారిమాత్రం తన పిల్లలిద్దరూ పెరగవలసిన తీరులో పెరగటంలేదేమోఅన్న అనుమానంవస్తుంది. ప్రపంచాన్ని అర్థంచేసుకుని, వ్యక్తిత్వాన్ని ఏర్పరచుకోగల సమర్థత వాళ్లకి అబ్బటంలేదని అనుకుంటారు. అటువంటప్పుడు వాళ్లకేదైనా తెలియజెప్పడానికి ప్రయత్నిస్తారు. 'నాన్నగారి ఉపన్యాసాలు' అంటూ విధిలేక వింటున్నట్లు వింటారు వాళ్లు. అంతకంటే ఎక్కువగా పట్టించుకోరు. ఆవిషయంలో పిల్లలిద్దరూకూడా పూర్తిగా తల్లిపోలిక అయ్యారు. 'ప్రపంచం అతివేగంగా పెరుగుతూ మారుతూ ఉన్నది, అర్థంకాకుండా. ఈ పిల్లలు ఎట్లా బాగుపడతారో, ఏమో' అనుకుంటారు సారథి

ఇంట్లో రికార్డరుతాలూకు చీకాకులో ఉన్నప్పుడు ఫాక్సీ మొరిగింది, 'బంధువులొచ్చారు మనింటికి. బాగ్ పట్టుకొని'...అంటూ ఫాక్సీని ఎత్తుకొని ఇంట్లోకి వచ్చింది గౌరి. 'ఎవరూ? కూర్చోమని చెప్పావా?' అంటున్న తండ్రి ప్రశ్నలకు సమాధానమివ్వకుండా 'మై క్లెవర్, క్లెవర్ ఫాక్సీ...'అంటూ దాన్ని ముద్దుపెట్టుకుంటూ వెళ్లిపోయింది.

వరండాలో యాభైఏండ్ల పెద్దమనిషీ, వెనుక బాగ్ పట్టుకున్న యువకుడూ నిలుచుని ఉన్నారు. దూరప్రయాణంచేసి అలసిపోయినట్లు కనిపిస్తున్నారు. కొంచెం స్థూలశరీరుడుగా ఉన్న ఆ పెద్దమనిషి నలిగిపోయిన షర్టును నలిగిపోయిన పాంటులోనికి టక్ చేసుకున్నారు. నలుపూ తెలుపూగాఉన్న పలచనిజుట్టు రేగిపోయి గాలికి ఎగురుతున్నది. మొహంలో దైన్యం స్పష్టంగా కనిపిస్తున్నది. ఆయన్ని చూడగానే 'పాపం, పెద్దమనిషి ఏదో కష్టంలోఉన్నారు' అనిపిస్తున్నది. వాళ్ళు బంధుజనంలోని వారుగా గుర్తుకు రాలేదు సారధిగారికి.

కూర్చున్న తరువాత తనపేరు రామారావనీ, తాను తెనాలిలో ఒక లాయర్ననీ, ప్రక్కనున్నయువకుడు తన కొడుకనీ పరిచయం చేసుకున్నారు.

'మీ ఆఫీసుకు క్రొత్తగా ట్రాన్స్‌ఫర్ అయి ఒచ్చాడు...మాణిక్యం...వాడు...' అంటూ విషయం చెప్పాలని ప్రారంభించారు కాని ఆవేశం గొంతులో ఉండచుట్టుకపోయి మాట పెగిలిరావడం కష్టమైపోయింది ఆయనకు. కొంచెం నిలవరించుకున్న తరువాత చెప్పినదాని సారాంశం — ఆ మాణిక్యం గొప్ప రోగ్‌అనీ, రాస్కల్‌అనీ, ఇంతకుమునుపు తెనాలిలో ఉద్యోగంలో ఉండినవాడనీ, మూడురోజుల క్రితం యీయన కుమార్తెను తీసుకుని మాయమయ్యాడనీ; అప్పట్నుండీ వాళ్లకోసం వెతుకుతున్నామనీ, అనంతపురంలో ఎవరో బంధువులయింటికి వెళ్లారని తెలిసి అక్కడికి వెళ్లామనీ, నిన్ననే అతను ఇక్కడ ఉన్నట్లు

తెలిసి యిక్కడికి వచ్చామనీ; అతన్ని బాగాతన్ని, తగిన శాస్తిచేసి, కేసుపెట్టి జైల్లోతోయించి తమకూతుర్ని లాక్కుపోవాలని అనుకుంటున్నామనీ; ఈ విషయంలో ఆ మాణిక్యం పై ఆఫీసరుగారైన సారధిగారు పూర్తి సహకారం యివ్వాలనీ అన్నారాయన.

ఆ మాణిక్యం ఉద్యోగంలోచేరి పదిహేనురోజులు సెలవుపెట్టి వెళ్లిపోయాడు. జాయినింగ్ రిపోర్టు యివ్వడానికి వచ్చినప్పుడు చూశారు సారధి. మనిషి సన్నగా పీలగా చాల బలహీనంగా పదహారేళ్ల కుర్ర వాడిలా ఉన్నాడు. మాట నిదానంతో మంచివాడుగా కనిపించాడు. సారథిగారికి అతనంటే సదభిప్రాయమే కలిగింది. 'ఆహా, కథానాయకుడే...పైకి ఎంతో సావాగా కనిపిస్తాడు' అనుకున్నారు.

తల చేతబట్టుకొని కూర్చుండివున్న రామారావు గారు ఏదో జ్ఞాపకంవచ్చినట్లు తలెత్తి 'ఇందాక యిటుగా వెళ్లిన అమ్మాయి మీ కొమార్తేనా?' అన్నారు. అవునని సారథి చెప్పాక 'మా స్వరూప యింకా చిన్నది...మొన్ననే పావడా మానేసి చీర కట్టడం మొదలెట్టింది ..పదిహేనేళ్లు నిండినై, అంతే. అయ్యో, పసిబిడ్డండీ...ఎంతసెమ్మదైన పిల్ల! నోరుతెరిచి ఒక్కమాట మాట్లాడదు. అది యింత పని చేసిందంటే నమ్మలేకుండా ఉన్నాము...' అన్నారు. అతని గొంతులో దుఃఖం ఆశ్చర్యం ఒకదాన్నొకటి తరుముకొస్తున్నాయి. తన కూతురు, అంత అమా యకురాలు తమని వ్యతిరేకించిందంటే అతనికింకా నమ్మకం కలగటంలేదు.

'మా గౌరికి యింకా పదిహేను నిండలేదు' అన్నారు సారధి, ఏదో ఒకటి మాట్లాడటానికి, వాళ్ల మీద జాలితో.

'ఆహా...మీ బిడ్డే అనుకోండి. అభం శుభం తెలియని పిల్లకు అన్యాయం జరిగిపోతున్నది...ఏం చేసేది! ఇప్పుడెట్లాగ?...బంధువుల్లో ఎంత అప్రదిష్ఠ!' అంటూ దిగజారిపోయారు.

దుఃఖంలోవున్న ఆయన్ని శాంతింపజేసి జరిగిన విషయం కనుక్కున్నారు సారధి. మామూలు కథే. స్కూలుకి వెళ్లివస్తానని మధ్యాహ్నం పుస్తకాలు పట్టుకు వెళ్లినపిల్ల చీకటిపడినా తిరిగి రాలేదు. అమ్మాయి టేబిల్‌మీద ఉత్తరం కనిపించింది. తాను మాణిక్యంతో వెళ్లిపోతున్నాననీ, వెతికి ప్రయోజనం ఉండదనీ, పెళ్లి చేసుకుంటున్నామనీ, తర్వాత తామూ క్రిస్టియన్‌మతం పుచ్చుకుంటామనీ, అనవసరంగా గొడవచేస్తే మాణిక్యం ఉద్యోగంపోయి తాము చాల కష్టపడవలసివస్తుంది గనుక తనమీద కొంచెమైనా ప్రేమవుంటే అటు వంటిపని చెయ్యొద్దనీ వ్రాసివున్నదిట.

'ఇదంతా వాడే డిక్టేట్‌చేసి వ్రాయించి వుంటాడు' అన్నాడు యింతవరకూ నోరు మెదప కుండా కూర్చున్న యువకుడు కోపంగా.

పార్థసారధిగారికి వాళ్లమీద జాలి కలిగింది.

'మీ అమ్మాయి వెళ్లిపోయి మూడురోజులు గడిచి పోయింది. ఈపాటికి పెళ్లికూడా అయిపోయేవుంటుంది. ఒకవేళ వాళ్లు మీకు యిప్పుడు కన్పించినా మీ అమ్మాయిని ఇంటికి తీసుకెళ్లి ఏం చేసుకుంటారు? వేరే పెళ్లి చెయ్యలేరు...' అన్నారు కర్తవ్యం వెతుకుతూ.

రామారావు ఒకక్షణం తటపటాయించారు.

'ఈ మూడు రోజులు తిరిగాక మాకూ అలానే అనిపించింది. ఏం చెయ్యాలో తోచడం లేదు...మరీ కిరస్తానీ వాడిని చేసుకోడమా!...' అన్నారు దిగులుగా.

'మీ అమ్మాయికి మన మతం అనిపించ లేదు. క్రిష్టియన్ మతం పుచ్చుకుంటానని వ్రాసింది కదా' అన్నారు సారధి.

'వ్రాస్తే! దానిమొహం, దానికేమి తెలుసు? వాడి మాయలోపడి అది గొప్పఅని అనుకుంటున్న దేమోగాని, నిన్న మొన్నటిదాకా ఇంట్లో రాముడికి పూజచేసి దణ్ణాలు పెట్టుకున్నదే గదా. పుట్టి పెరిగిన సొంతమతాన్ని కనుక్కోలేని పిల్లకి పైదాన్నిగురించి ఏం తెలుస్తుంది?' అన్నారు రామారావు.

'ఇందులో పుట్టింది గనుక యిన్నాళ్లూ రాముడికి మ్రొక్కింది. ఇప్పుడతనంటే యిష్టపడింది గనుక అతని దేవుడికి మొక్కుతుంది. ఏ పేరు

పెట్టినా ఆ దేవుడేకదా' అన్నారు సారధి నవ్వుతూ. ప్రక్కింటివాళ్ల రికార్డు మంత్రాల్ని జోరుగా వల్లిం చేస్తున్నది. 'దేవుణ్ణి స్మరించుకోనుగూడా అక్ఖ ర్లేదు. మంత్రమో శ్లోకమో కీర్తనో నమాజో ఒకటి కాకపోతే యింకోటి రికార్డు వేసెయ్యొచ్చు' అనుకున్నారు లోపల.

'హు! ఆ పీరు బొమ్మను ఇష్టపడిందా? దొంగవేషాలువేసి...యువకుడు ఉద్రేకంతో గొంతు హెచ్చించి అరవటం ప్రారంభించాడు. తన చెల్లెలు ఆ మాణిక్యాన్ని ప్రేమించడం ఏ మాత్రం సహించ లేకుండా ఉన్నాడతను. మాణిక్యం ఎంత అర్భకంగా ఉంటాడో ఇతను అంత బలిష్ఠుడూ అజానుబాహు డూను.

రామారావు కొడుకుని వారించారు. 'ఇది మీ బిడ్డ విషయం అయ్యుంటే అంత తేలిగ్గా మాట్లాడి ఉండరు మీరు. మతం, కులం, బంధువులు, సొంత కుటుంబం అంతటినీ ఒదులుకొని పోవడం మాటలు కాదు అన్నారు.

అసలే దుఃఖంలోవున్న వాళ్లను అనాలోచితంగా బాధపెట్టినందుకు నొచ్చుకున్నారు సారథి. 'మా బిడ్డ అయినా అంతే. ఏం చెయ్యగలం, చెప్పండి... కళ్లు తెరవడం దగ్గర్నుండీ తప్పటడుగుల దగ్గ ర్నుండీ లోకాన్ని పరిశీలించి అర్థం చేసుకోవడం వరకూ మన చాటునవుండి నేర్చుకున్న మనపిల్లలు మన విలువలను హర్షించడం లేదంటే ఆశ్చర్యంగా వుంది' అన్నారు.

సారధి ఆశ్చర్యాన్ని గమనించే స్థితిలోలేని రామారావు తన ధోరణిలో చెప్పుకుపోయారు. 'బంధు వుల్లో తలవంపులు చేసింది...తానూ చెడ్డది. అక్కనూ చెడగొట్టింది. పెద్దది చాలా మెతకపిల్ల. తల పైకెత్తడం అరుదనుకోండి. దాని పెళ్లి చెయ్యాలని నాలుగేళ్లనుండీ చూస్తున్నాం. ఒక్క సమ్మంధం కూడా కుదిరిరాలేదు. బి. ఏ. దాకా చదివి టెంపరరీ గుమాస్తా ఉద్యోగంకూడా లేనివాడు పదివేలు కట్నం తెమ్మంటున్నాడు ఇప్పుడిహ ఈ పిల్ల యీ పని చేసిం దంటే దానికి పెళ్లి ఎలా చెయ్యగలం!' అన్నారు కన్నీళ్ల తరవాయిగా.

'జరిగిపోయిన దానికి వగచి లాభం ఏమిటి?... మాణిక్యంకూడా నెమ్మదస్తుడిలాగే కనిపిస్తున్నాడు. నాలుగువందల జీతం అంటే తక్కువేమీకాదు. పర్మ నెంటు ఉద్యోగం. ఇంకా అభివృద్ధిలోకి వస్తాడు... కాలం ఇదివరకటి లాగాలేదు లెండి. మారిపోతున్నది. ఇప్పుడెవరూ ఇట్లాంటి విషయాల్ని అంతగా పట్టించు కోడం లేదు. ఊరికే బాధపడకండి' అని ఓదార్చారు సారథి. కళ్లల్లో పెట్టుకు కాపాడిన తల్లిదండ్రుల్ని ఇంత నొప్పిస్తున్న ఆ పిల్లమీద కోపంకూడా వచ్చింది.

'ఇంతచేటు జరిగాక వెధవ ఉద్యోగం, డబ్బూ చూసుకుని పొంగిపోవాలి!' రోషంగా అన్నాడా యువకుడు.

సారథిగారి ఓదార్పు మాటలు రామారావుగారి మీద పనిచేసినై. నాలుగునాళ్లనుండీ బాధపడి అలసి పోయిన మనసు ఏ గడ్డి పరకనో పట్టుకుని విశ్రాంతి తీసుకోవాలని ఆరాటపడుతున్నది. కొడుకు ఉద్రేకం ఆయనకు నచ్చలేదు. 'ఆ వెధవ ఉద్యోగమేదో ఒకటి నీకు దొరకలేదే! పెద్దవాళ్లముందు ఇట్లాగేనా మాట్లాడేది?' అంటూ మందలించారు. ప్రాధేయ పూర్వకంగా సారథితో అన్నారు. 'మీరు చెప్పిందీ నిజమే. ఇప్పుడిహ మేం చేసేది ఏముంది? ఇంకా ఎన్నాళ్ళు తిరుగుతాం యిట్లాగ? వాళ్లమ్మ మంచం దిగలేదు. ఎప్పుడూ కూనిరాగాలు తీసుకుంటూ హాయిగా ఆటపాటల్తో గడిపిన పిల్ల. దేనికీ ఎదురుమాటచెప్పి ఎరగనిది. అది ఏమై పోతుందోనని వాళ్లమ్మబెంగ. వాడు దాన్ని నిజంగా పెళ్లి చేసుకున్నాడో లేదో పిల్ల ఎట్లా వున్నదో అన్ని విషయాలూ మీరే విచా రించి మాకు వ్రాయండి. అది బాగుందని తెలిస్తే మాకు తృప్తి. అంతకంటే ఎక్కువ సంబంధం దానికీ మాకూ ఎలాగూ ఉండదు. ఇహ దాని మొహం మేం ఎందుకు చూస్తాం! అది మీ బిడ్డే అనుకోండి. ఇవి చేతులుకావు. కాళ్లనుకోండి' అంటూ సారథి చేతులు పట్టుకున్నారు లేచి.

సారథిగారూ లేచి ఆయన్ని వారించి తాను స్వయంగా అన్ని విషయాలూ కనుక్కొని వ్రాస్తానని నచ్చచెప్పి పంపారు

వెనక కొడుకు బాగ్‌పట్టుకొని నడుస్తుంటే' రేగిన జుట్టుతో నలిగిన బట్టల్తో అలసిన మనస్సుతో ముందు నడుస్తున్న రామారావుగారిఎడల సానుభూతి లాంటిది కలిగింది సారథికి. 'పిల్లలు మరీ అన్యాయం అయిపోతున్నారు. బాధ్యత తెలీడంలేదు' అనుకున్నారు.

ఆ రోజు ఉదయం సారథిగారి పుత్రరత్నం మోహన్ కాలేజీనుండి పెట్టేబెడుపూతోసహా ఇంటి కొచ్చేశాడు. పెద్దల అభిరుచులకు వ్యతిరేకంగా బాగా పెంచేసినజుట్టు నుదురంతా ఆక్రమించి కళ్లకడ్డం పడటం తరవాయిగా వున్నది. ఇంకా మీసాలూ గడ్డాలూ రాలేదుగాని, వచ్చినప్పుడు వాటినికూడా ఘోరంగా పెంచేస్తానని సూచించాడు కూడాను. కళ్లల్లోంచీ గర్వం ఒలకబోసుకుంటూ నవ్వుకుంటూ 'స్ట్రైక్ చేస్తున్నాం' అన్నాడు. 'ఇంగ్లీషులో చదువుకునే అవ కాశం కావాలని'అన్నాడు.

'మీరు ఇంగ్లీషులోనే చదువుతున్నారుకదా' అన్నది ఆశ్చర్యంగా కళ్యాణి.

'అయితే మావాళ్లందరికీ కావాలని' అన్నాడు.

రాష్ట్రంలోకెల్లా మంచికాలేజీ, మంచిహాస్టలూ వున్నదని సీటుకోసరం మూడువేలు డొనేషన్ కట్టి మరీ చేర్పించారు అక్కడ. ఊరికే యిలాంటి అర్థంలేని సమ్మెలుచేసి చదువు పాడుచేసుకుంటూ సోమరిగా తిర గటం సారథిగారికి నచ్చలేదు.

మోహన్ లోపలికివెళ్లి కళ్యాణితో చెబుతున్న మాటలు పెద్దగా వినిపిస్తున్నై. హైస్కూల్లో చదువుతున్నప్పటినుండీ ఎప్పుడు కాలేజీకి పోదామా, ఎప్పుడు స్ట్రైక్‌చేద్దామాఅని కాచుకొనివున్నారట. క్రిందటేడాది ఒక్కస్ట్రైక్‌కూడా రాలేదు. ఇప్పు డైనా చెయ్యకపోతే 'కాలేజిలో చదివాం, స్ట్రైక్ చేశాం'అని ఎట్లా చెప్పుకునేది? అంటూ ఘాటుగా చెప్పుకుపోతున్నాడు. ఈ స్ట్రైక్ సందర్భంలో రైళ్లు ఆపేశారట. పోస్టాఫీసుమీద రాళ్లేశారట. కాలేజిలో బీరువాల గాజుతలుపులూ, కిటికీలూ పగుల గొట్టారట. అయ్యావార్లని తిట్టారట. కాలేజిని తగల బెట్టేద్దామా అనుకున్నారటగాని...మోహన్ నవ్వుతూ చెప్తున్న రసవత్తర వీరగాథల్ని ఆనందంతో అమ్మా ఆరాధనతో చెల్లెలూ వింటూ కూర్చున్నారు. ఇంత దాకా విన్న సారథిగారికి తలనొప్పిలాంటిది వచ్చింది.

'నాశనంచెయ్యడం సహజలక్షణంగాగలవాళ్లు కొందరు అన్నికాలాల్లోనూ ఉంటారు. కాని యీ కాలంలో అది సర్వసామాన్యమయిపోతున్నది. మంచి మనసులుకల మంచిపిల్లలు వాళ్ల ఉత్సాహాన్ని నిర్మా ణాత్మకంగా మానవ వికాసానికి ఉపయోగించడానికి బదు లుగా వినాశానికి ఉపయోగిస్తున్నారు.

మార్పు అన్నది ప్రకృతి సహజమైనదీ, వికాసానికి ఆయువుపట్టూ కావచ్చును. ఇన్ని యుగా లుగా మానవజాతి సంతరించుకుంటూవస్తున్న మూల ధనాన్ని పెన్నిధిని మన బుద్ధినైశిత్యంతో పరిశీలించి, విలువైనదాన్ని గ్రహించి మన పరిస్థితుల కనుగుణంగా మలుచుకోవడం మార్పు అవుతుందిగాని దాన్నంతా నాశనంచేస్తే ఏం మిగులుతుంది?

'మనిషికి స్థిరత్వాన్నీ, వ్యక్తిత్వాన్నీ ప్రసా దిస్తున్న ఆ ధర్మం నశించిపోతే మానవజాతికే ముప్పు రాదా?' అనుకున్నారు సారథి విచారంగా.

2

మాణిక్యం చాల సాధువు. మొదట్లో భయ పడి స్వరూపరాణి విషయం తనకేమీ తెలియదన్నాడు. తరువాత తాను స్వరూపను రిజిస్ట్రారు ఆఫీసులో పెళ్లి చేసుకున్నట్లు సర్టిఫికెట్టు తెచ్చి చూపించాడు. వెంటనే తీసుకెళ్లి పెళ్లిచేసుకోకపోతే ఆత్మహత్య చేసు కుంటానని ఆ అమ్మాయి బెదిరించినందువలననే యిలా చేశానన్నాడు. సారథిగారి కోరికమీద ఆ స్వరూ పను వారింటికి తీసుకొనివచ్చాడు.

స్వరూపరాణి చూడముచ్చటగా వున్నది. కళ్యాణి దగ్గర సిగ్గుపడుతూ ఒదిగికూర్చుంది. ముక్తసరిగా, సిగ్గుపడుతూ మాట్లాడ్డం ఆ అమ్మాయి తరహా.

కాని మాటలు గమనిస్తే చాల ధైర్యంగలపిల్లని తెలుస్తున్నది.

తన అక్క ధర్మవాణికి తన తల్లిదండ్రులు ఇప్పట్లోనూ ఎప్పట్లోనూ పెళ్లిచెయ్యగలరన్న నమ్మకం ఆ అమ్మాయి కున్నట్టులేదు. మాణిక్యం తల్లిదండ్రులులేని ఒంటరిగాడు గనుకనూ, అతని ఆరోగ్యం మంచిదికాదుగనుకనూ తానే దగ్గరుండి చూసుకోవాలని తొందరలో పెళ్లిచేసుకున్నదట. తాను చేసిన పనిని తర్వాతనైనా తలిదండ్రులు హర్షిస్తారనే నమ్మకంతో వున్నది. ఆ అమ్మాయి తండ్రిదీ అన్నదీ ధోరణివిన్న కళ్యాణికి ఆ పిల్ల నమ్మకంచూసి చాల జాలి కలిగింది. 'మీవాళ్లు నీవు చేసిన పనిని క్షమించ వచ్చునుకాని మీ యింటికి వస్తారనిమాత్రం ఆశించకు' అని చెప్పింది. అంతా విని స్వరూప నవ్వి వూరుకున్నది.

పెద్దల అండదండలు లేకుండా సొంతంగా యిల్లు ఏర్పరచుకొని, కొత్తసంసారంతాలూకు ఒడిదుడుకుల్ని తట్టుకుంటూ దిద్దుకోవలసిన ఆ చిన్నపిల్ల మీద జాలితోపాటు అపేక్షకూడా కలిగింది కళ్యాణికి. ఇంటికి కావలసిన వస్తువులు ఏవి ఎక్కడకొంటే బాగుంటుందో సలహాలిచ్చి ధైర్యంచెప్పి పంపించింది.

వాళ్ల విషయాలన్నీ వివరంగా రామారావుగారికి వ్రాశారు సారథి. ఇహ తమ బెంగ తీరిందంటూ ఆనందంతో కృతజ్ఞతా పూర్వకంగా ప్రత్యుత్తరం వ్రాశారాయన.

* * *

కాలేజీ పిల్లల సమ్మె సాగుతూనే ఉన్నది. మోహన్‌కి పాతసినిమాహాలులంటే చిరాకు. అటువంటి హాల్సులో సినిమాలు చూస్తూ, ఇంట్లో కూర్చొని వుండటం చురుకూ దుడుకూగల స్వభావానికి కష్టంగా వున్నది. అయినా సమ్మె కొనసాగించే విషయంలో మాత్రం కృతనిశ్చయంతోనే ఉన్నాడు.

కొడుక్కి యుక్తాయుక్త వివేచన కలిగించాలనే భావం కలిగింది సారథిగారికి.

'రైలూ పోస్టాఫీసూ మన అవసరాలుకదా. సమ్మె అంటూ వాటిని పాడుచేసుకోడం బాగాలేదు' అన్నారు.

మోహన్‌కి ఈ లోకంలో వుండే ప్రతిప్రశ్నకూ సమాధానం తెలుసు.

'వెంటనే బాగుచేస్తారు వాళ్లు' అన్నాడు.

'వాళ్లెవరు?'

'ప్రభుత్వం'

'ప్రభుత్వం అంటే దానికి డబ్బుకట్టేది మనమేకదా. మనకే నష్టం'

'ఇదంతా చెయ్యకపోతే వాళ్లు వినరే! ఇట్లా చేస్తే పరీక్షలు ఎప్పుడు పెట్టమంటే అప్పుడు పెడతారు. జీతాలు తగ్గించమంటే తగ్గిస్తారు. ఫలానా పుస్తకాలు చదవం అంటే ఎత్తేస్తారు. ఏం చెబితే అట్లా చేస్తారు.'

'అయినా యిట్లాంటి నాశనం చేసేపనులు మంచివికావు. వాళ్లైనా చిన్నవిషయాల్లో కొన్నిట్లో వెనక్కిపోయి వుండొచ్చు. ఇది అట్లాంటిదికాదే. పెద్దవాళ్లు దీన్ని క్షుణ్ణంగా పరిశీలించి, మాతృభాషలో విద్యాబోధనవలన మీకూ దేశానికీ మంచిదనే నిర్ణయానికివచ్చిన మీదట చేసిన పని. దీంట్లో వాళ్లు వెనక్కిపోరు. ఇదంతా పిల్లల ఆటాకాదు. వాళ్లు పిల్లలూ కారు'.

మాకు మంచిదనితోస్తే ఎందుకు కాదంటాము?...ఈ నిర్ణయాలు చేస్తున్న వాళ్లలో చాలా మంది పిల్లలూ మనమళ్లూ ఇంగ్లీషులోనే చదువుతున్నారు. చెప్పేదొకటీ చేసేదొకటీ అయితే ఎవరు నమ్ముతారు?' అన్నాడు మోహన్ ఎగతాళిగా.

'ఇంతపెద్ద సమస్యలు పరిష్కరించవలసి వచ్చినప్పుడు నీవూ నేను అంటూ ఆలోచిస్తే కుదరదు. విశాలమైన దృక్పథంతో ఆలోచించాలి.'

'అదంతా మాకు తెలియదు. ఇంగ్లీషువలన ఒచ్చే లాభాలన్నీ కొందరిక్కావాలి. విశాల దృక్పథం వలన కలిగే ఫలితాలు మిగతా వాళ్లకు చెందాలంటే మేం ఒప్పుకోం' అన్నాడు మొండిగా.

సారథిగారు ఈ విషయంలో ఎక్కువ మాట్లాడ లేకపోయారు.

'మీకు స్వార్థంతప్ప యింకోటి అర్థం అయ్యేట్లు లేదు...సరే, మీ కాలేజీ భవనాలు తగలబెట్టెయ్యాలను కున్నానుంటివే. మంచిసదుపాయాలుండే కాలేజిఅని అక్కడచేరి దాన్ని తగలబెట్టుకుంటే ఎవరికి నష్టం?' అని అడిగారు.

'తగలబెట్టలేదుగా. ఊరికే అనుకున్నాం. ఎన్నో అనుకుంటాం.'

'కనీసం మీ మంచి ఏదో తెలుసన్నమాట... ఇప్పుడుమాత్రం ఊరికే చదువు పోగొట్టుకుంటూ సోమరిగా కాలం గడుపుతున్నారు. ఎట్లాగూ యీ స్ట్రైక్‌లో గెలవలేరు. ఇది ఎవరికి మంచి?' అన్నారు సారథి విసుగ్గా.

మోహన్ నవ్వి ఊరుకున్నాడు.

3

కాలేజీ విద్యార్థుల సమ్మె విజయవంతంగా ముగిసింది. ఇంగ్లీషులో నూటికి నలభై మార్కుల కంటే హెచ్చుగా తెచ్చుకున్నవాళ్లందరికీ ఇంగ్లీషులో చదువుకునే అవకాశం కల్పిస్తామని ఒప్పుకున్నారు ప్రభుత్వం. వాళ్లు యిలా వెనక్కుపోవడం సారథిగారికి ఆశాభంగం కలిగించింది. నిస్పృహకూడా కలిగింది. ఈ పరిస్థితుల్లో యువతరం బాధ్యత లెరిగిన వ్యక్తులుగా రూపొందడం సాధ్యంకాదు. దానిక్కారణంకూడా పెద్దల్లోనే ఉన్నది. స్వార్థంతప్ప మరో ధర్మంలేని ప్రపంచం కుక్కలు చింపిన విస్తరికాదా? అప్పుడు ప్రపంచాన్ని ఏకంచేసేదీ, రక్షించేదీ అయిన సత్యం ఎక్కడుంటుంది? ఎటు చూచినా నిరాశాజనకమైన నల్లనిచీకటి కనిపించింది సారథికి.

పెద్దజ్యోతిని ఎంబ్రాయిడర్‌చేసిన గురుషర్టు వేసుకొని వెలుగురేకలాగా దూసుకొచ్చాడు మోహన్, 'నేను యివాళే కాలేజికి వెళ్లిపోవాలి. అటెండెన్సు పోతుంది'అని ఆత్రపడిపోతూ.

'సరే, వెళ్లవు. మొత్తానికి మీరే గట్టివాళ్లురా. గెలిచారు' అన్నారు సారథి.

'నాన్నా, మీ స్నేహితులు తెనాలి రామారావుగారొచ్చారు...'అంటూ లోపలికొచ్చింది గౌరి. 'కూర్చోమని చెప్పావా?' అంటున్న తండ్రి ప్రశ్నను విననట్లు లోపలికి వెళ్లిపోయింది.

సారథి వరండాలోకి వెళ్లేసరికి కుర్చీ లాక్కుని కూర్చునిఉన్నారు రామారావు. 'అబ్బ, ఊరికి మరీ యింతదూరాన తీసుకున్నారు యిల్లు...మీదగ్గరికి ఎవరైనా రావాలంటే కష్టం' అన్నారు నవ్వుతూ, చెమట తుడుచుకుంటూ.

ఆయన ఇదివరకటి దిగాలిల్లి పోయిన మనిషి కాదు యిప్పుడు. సంతోషంగా ధైర్యంగా ఉన్నారు. స్నానంచేసి, తలదువ్వుకొని, చలువ బట్టల్లో శుభ్రంగా ఉన్నారు. వెంట బాగ్ లేదు.

'మీ అమ్మాయి ఎలా వుందో స్వయంగా చూచి వెళ్లాలని ఒచ్చారా? వాళ్ల సంసారం సవ్యంగా ఉన్నదా? అమ్మాయికేమీ కష్టంలేదు గద?' అంటూ కుశలప్రశ్నలు వేశారు సారథి.

'మా అమ్మాయి కింకేం ఫరవాలేదండి. మాణిక్యంకూడా మంచివాడు...ఏం కష్టముంటుంది'... అన్నారు రామారావు ఉత్సాహంగా. ఏదొచ్చినా పట్టు లేని భోళామనిషి అతను.

'అవుననుకోండి...అయినా, మీరు ఇదివరలో చెప్పినట్లు మతం మార్చుకోడం చిన్నవిషయంకాదు. అందులో హిందూమతానికి చెందినవాళ్లు యితర మతస్థుల్ని పెళ్లాడితే మరింత కష్టం. ఎందువల్లనంటే హిందూమతం అన్నది కేవలం దైవధ్యానానికీ స్థూలంగా నైతిక దృక్పథానికీ మాత్రమే పరిమితమైనదికాదు. దైనందిన కార్యకలాపాలన్నిటిలోకీ చొచ్చుకొనిపోయి, అంతటినీ చైతన్యవంతం చెయ్యడానికి పూనుకొన్న పద్ధతి గలది. అందువలన...'

సారథిగారి మాటల్ని తేలిగ్గా తోసేశారు రామారావు.

'అందరం రక్తమాంసాలతో ఏర్పడిన మనుష్యులమే. ఏ పేరు పెట్టుకున్నా ఆ దేవుడూ ఒకడే.

అయినప్పుడు మధ్యన యీ భేదాలన్నీ ఊరికే తెచ్చి పెట్టుకున్నవే గదా. మనది ఉత్తమమైన సెక్యులర్ రాజ్యాంగపద్ధతి. మహాప్రవక్తల దగ్గర్నుండీ గొప్ప వాళ్లంతా కులాలూ మతాలూ లేవంటూంటే, కులాంతర మతాంతర వివాహాల్ని ప్రోత్సహిస్తూవుంటే మీవంటి తెలివిగలవారు ఉదార స్వభావులు యింకా పాతకాలపు మాటలు మాట్లాడ్డంలో అర్థంలేదు... మా అమ్మాయి పెళ్లి గురించి మా బంధువు లందరూ మొహాలు తప్పించి గుసగుసలాడుకున్నా రండీ. ఆ, ఎక్కడైనా బంధువులకుండే రోగమే అంత. వాళ్లకంటే బయటవాళ్లే ఎంతో మేలు. అసూయా, కుత్సితమూ లేకుండా వుంటారు. అక్కడ మా క్లబ్బు వాళ్లకి చిన్నపార్టీ యిచ్చానులెండి అమ్మాయి పెళ్లి సందర్భంగా. అప్పుడు వాళ్ళు నన్ను ఆకాశానికెత్తేశారు. సంస్కర్తననీ విశాలభావాలు కలవాణ్ణనీ అన్నారు. అయినా నా గొప్ప ఏముంది లెండి. పిల్లలు ముందడుగు వేశారు. ఇప్పుడిలాంటి వన్నీ పెద్దవాళ్లిళ్లలో కొల్లలు.. అంతేకాకుండా అన్నింటి కంటే ముఖ్యవిషయం మా రూప కోరుకున్న వాడిని చేసుకొని చేతినిండా డబ్బుతో సుఖంగా ఉన్నది. అంతకంటే ఏం కావాలి!...ఎట్లైనా ఆది మొదట్నుండీ మంచి తెలివిగల పిల్ల. ఇంకా చెప్పాలంటే మా పెద్దపిల్ల అంత చురుకైనదికాదు...'

ఆయన ధోరణికి సారథి ఆశ్చర్యపోయారు. ఆయన ఇదివరలో మాట్లాడిన తీరుకూ, యిప్పుడు వెలిబుచ్చుతున్న అభిప్రాయాలకూ ఏమీ సంబంధం లేకుండా వున్నది!

కాబట్టి ఆయన్నిగురించి ఆయనకు తెలిసిన దానికంటే ఆయన కూతురు స్వరూపకే ఎక్కువ తెలుసన్నమాట! పెద్దలు తమ మనసు తాము తెలుసుకోకుండా, చెప్పేది చెయ్యలేకుండావున్నప్పుడు వారు నమ్మలేకుండావున్న సూత్రాల్ని పిన్నలు త్రోసిరాజనటంలో ఆశ్చర్యమేమీలేదు. స్వార్థమూ ధైర్యమూ కలసియిచ్చే ఉత్సాహంతో, ఆలోచనల బరువులేకుండా ముందుకు సాగిపోతున్న పిన్నలు వయసుకు పెద్దలైన వారు పరిష్కరించుకోలేని సమస్యలను విడదీసూ, వారు త్రెంచుకోలేని శృంఖలాలను ఛేదిస్తూపోతున్నారు.

రామారావుగారిలో స్థిరమైన నమ్మకాలూ లేవు, ఉన్నతమైన వ్యక్తిత్వమూలేదు. కాని ఆయనలో ఉన్న స్థిరత్వం, సత్యం ఆయనకూ కూతురికీ మధ్యన వున్న సంబంధంలో ఉన్నది.

సత్యస్వరూపుడైన భగవంతుడు మనిషిలోనూ లేడు. మనిషి పూజించేమూర్తిలోనూలేడు. మనిషికీ మూర్తికీ మధ్యనఉన్న సంబంధంలోనే ఉన్నాడు.

ఆ సంబంధం జీవించివున్నంతకాలం, దాన్ని మనుష్యులు ఒక గ్రామఫోను రికార్డుగా మార్చనంత కాలం, ఒక మనిషి యింకో మనిషిని ప్రేమించినంత కాలమూ—

తండ్రికీ కొడుక్కీ మధ్యగా వారి తలలపై ఎగురుతూ నిలిచివుండి వారిద్దరినీ ఏకంచేస్తుండే పవిత్రాత్మ ప్రపంచాన్ని రక్షిస్తూనే ఉంటుంది!

రామారావుగారు తమ స్వరూపను కాదనుకోనందుకు సంతోషిస్తూ 'ఇంతట్లో మా మోహన్‌కి వచ్చిన గొప్పలోటేమీ లేదేమో. వాళ్లనీ సురక్షితంగా నడిపించేది ఏదో ఉన్నది' అనుకొని నిట్టూర్చారు సారథి.

———

ముందడుగు వేస్తున్న కథానిక

శ్రీ రామమోహనరాయ్

సాహిత్య ప్రక్రియలలో కథానిక వయస్సులో చిన్నది. ఇప్పుడిప్పుడు యౌవనం ప్రవేశించింది. పడుచుదనపు లావణ్యం ఒలకబోస్తున్నది. ఈ శతాబ్దపు ప్రారంభంనుండీ కథానికలు వెలువడుతున్నప్పటికీ స్వాతంత్ర్యానంతరం వెలువడుతున్న కథానికలను పరిశీలించితే చెప్పుకోదగిన ప్రగతి యిటీవల కన్పిస్తున్నది. జీవితానుభవాలను రంగరించి, జీవిత వాస్తవికత ఉట్టిపడేటట్లుగా శిల్పనైపుణ్యాన్ని ప్రదర్శిస్తూ కల్పనా సాహిత్యంలో విశిష్ట స్థానాన్ని పొందిన కథానికలను శ్రీ గురజాడ మొదలుగా ఎందరో వ్రాశారు. కథావస్తువును గృహసమస్యలకే పరిమితం కాకుండ, ప్రేమా పెళ్లితోనే ముడిపెట్టి సరిపుచ్చుకోక, సంస్కారాన్ని కలిగింపజూచే, సాంఘిక దురాచారాలను ఖండించే కథానికలను ఆ నాటిమేటి రచయితలు వ్రాశారు. ముందుకు నడుస్తున్నట్లుగా కన్పిస్తూనే మళ్లీ 'సెంటిమెంటు'కు అధిక ప్రాధాన్యమిచ్చేవి, ప్రేమా—పెళ్లీ లేకపోతే విఫలప్రేమలుమాత్రమే వర్ణింపబడినవీ, ఏ స్పందనా కలిగించని రోజువారీ సంఘటనలను పూసగుచ్చినట్లు చెప్పేవి తామర తంపరగావచ్చి, ఏ మాత్రం ప్రగతి కనుపించక పోగా మన కథానికాబాల పీలగాకూడా తయారైనది.

చలంగారి కథలు అత్యంత శక్తివంతంగా వెలువడిన విస్ఫులింగాలు. చురుక్కు మనిపించే భాషా, మహాకవులకు సాధ్యమైన భావుకత, కాళ్లక్రిందభూమి తొలుచుకు పోయేటట్లుగా చేసిన ఆలోచనలు వారి కథలలోని ప్రత్యేకతలు. చలంగారిని అనుకరింప చూచిన రచయితలందరూ తలకొక విధంగా వారి ఆలోచనలను ప్రక్కత్రోవలు పట్టించారు. వారికథల లక్ష్యాన్నిగాని, శిల్పాన్నిగాని అనుకరింపజూచిన వారెవ్వరూ అందుకోలేకపోయారు.

మధ్యతరగతి జీవితాన్ని చక్కగా అర్థం చేసుకొన్న ఉత్తమ రచయిత శ్రీ త్రిపురనేని గోపీచంద్. ఆర్థిక సమస్య నడిమితరగతి జీవితపు విలువలనెట్లా మార్చివేస్తుందో తన రచనలలో బాగా వివరించారు. రాజకీయాలతో కథలకు సంబంధం యేర్పరచారు. తానే సమాజానికి కీలకమైన వ్యక్తి ననుకొనే అసమర్థుల ఆలోచనలను చక్కని శిల్పవిన్యాసంతో అందించారు. రాజకీయంగా తనకు నచ్చని రాజకీయవాదుల ఆలోచనలను హేళన చెయ్యటానికి గోపీచంద్ కథానికలలో ప్రదర్శించిన నేర్పరితనం 'హ్యూమనిస్టు' ఆలోచనలుగలవారిని బాగా ఆకట్టుకొన్నది. గోపీచంద్ కథలలోని 'టెక్నిక్'గాని, భాషగాని తర్వాత వారెవ్వరికీ బాగా పట్టుబడినట్లు లేదు.

శ్రీ బుచ్చిబాబు సౌందర్యోపాసకుడు. 'స్త్రీ', 'ప్రకృతి సౌందర్యం'; 'జీవితానికి అర్థమేమిటి?'— ఇలాంటి విషయాలు తన మనస్సును కలతపెట్టగా చిత్రకారుని కౌశలం, కవితాత్మకమైన వచనరచనతో కథలు వ్రాశారు. కృతకమైనభాష, మన వాతావరణానికి భిన్నంగా కనుపించే భావుకవైచిత్రి ఉండటంచేత కొందరికి మాత్రమే బాగా నచ్చుతాయి. సోమర్సెట్ మామ్ రచనాపద్ధతి కొంత బుచ్చిబాబుగారి కథలలో కన్పిస్తుంది.

దశాబ్దాల తరబడి కథానికా రచనలో వెలుగు కంబాలను నాటుకుంటూ ముందుకు నడుస్తున్నవారు శ్రీ కొడవటిగంటి కుటుంబరావు. వర్గపోరాటాన్ని

కథలలో ప్రవేశపెట్టిగూడ శిల్పాన్ని విడిచిపెట్టక, వైవిధ్యాన్ని సాధించిన మేటిరచయిత. కార్మిక సమస్యలైనా, మధ్యతరగతివారు నిత్యమూ అనుభవించే ఆర్థిక సమస్యలైనా, సినిమాఛాన్సులకోసంవెళ్లి అగచాట్లుపడే 'ఎక్‌స్ట్రా'ల జీవితాలైనా, 'డిప్రెషన్'నాటి ప్రజల దుర్భరజీవితమైనా, అణచిపెట్టబడిన 'సెక్స్'వాంఛలు బహిర్గతం కావటాన్ని రకరకాలుగా చిత్రించటంలోనైనా కుటుంబరావు చాకచక్యం కనబరుస్తారు. వాస్తవికతను పోగొట్టుకొన్న అభూతకల్పన లెప్పుడూ ఆయన కథలలో కన్పించవు. గొప్పవ్యంగ్యంతో వ్రాసిన డిటెక్టివ్‌కాయాస్ కథలైనా, బెదిరిన మనుష్యులు సీతప్పా, రాధమ్మల కథలైనా, ఆయన బహుముఖ ప్రజ్ఞను చాటేవే. 'కొత్తజీవితం'అన్న ఒక కథలో పట్నంచేరిన కార్మికుడు తన తల్లిప్రేమకూ తోడి కార్మికుల ప్రేమకూ వ్యత్యాసాన్ని తెలుసుకొని, స్వార్థ పూరితమైన తల్లిప్రేమకంటె తోడికార్మికుల సఖ్యమే మేలని తలుస్తాడు. ఇటువంటి కథలు, ఇంకా 'కురూపి' లాంటి కథలు వ్రాయగల కుటుంబరావుగారి ధైర్యాన్ని అభినందించకుండా ఉండలేము. తెలుగులో గొప్పకథా రచయిత లెవరంటే సాధారణంగా కుటుంబరావుగారి పేరు, రాచకొండ విశ్వనాథశాస్త్రిగారి పేరూ కలిసి కట్టుగా వినిపిస్తూఉంటాయి.

అభ్యుదయ రచయితలలో పేదవాళ్ల కడగండ్లను కథావస్తువులుగా స్వీకరించి 'మూగజీవాల' గోడును కళాత్మకంగా వెలువరించిన ఖ్యాతి మాధవపెద్ది గోఖలేగారిది. సాహిత్య చిత్రకళారంగాలనుండి సినిమా కళకు గోఖలే అంకితమయ్యారు. కథలు వ్రాసేటప్పుడు గోఖలే కలం కళాఖండా లనదగిన బొమ్మలు గీస్తుంది. రాజకీయ సమస్యలను లోతుగా పరిశీలించి అభ్యుదయ దృక్పథంతో తీర్పరించి అద్భుతమైన కథలు వ్రాశారు శ్రీ అట్లూరి పిచ్చేశ్వరరావు.

కళావిలువల నెఱింగిన రచయితలు తొందరపడి వ్రాసి అచ్చులో పేరుచూసుకొని ఆనందపడే ప్రలోభానికీ, పత్రికలవాళ్లూ ప్రచురణ కర్తలూ యిచ్చే చిల్లరడబ్బులకీ వ్యామోహపడి విరివిగా వ్రాయరు. అందుకే చాలకాలంనుండి వ్రాస్తున్నప్పటికీ ప్రేరణ కలుగనప్పుడు సంవత్సరాల తరబడీ మౌనం వహించిన వారు చాగంటి సోమయాజులు, రాచకొండ విశ్వనాథ శాస్త్రి, కాళీపట్నం రామారావు, పాలగుమ్మి పద్మరాజు మొదలైనవారు. నిరంతరమూ జీవనదిలా ప్రవహించిన కలం కుటుంబరావుగారిదే.

రాచకొండ విశ్వనాథశాస్త్రిగారి రాకతో తెలుగు కథ శక్తిని పుంజుకొన్నది. కథలలో కవిత్వాన్ని వొలికించటం శాస్త్రిగారి ప్రత్యేకత. అది జీవితపు బాధలలో నుండి దూసుకొనివచ్చి గుండెల్ని తాకేది. పతితులూ, బాధాసర్పదష్టులూ, దీనులూ, హీనులూ సమాజంలో అట్టడుగుననున్నవారి జీవితాలనూ నిశితంగా పరిశీలించి, వారి మాటల్ని వారి నుడికారంలోనే పలికిస్తారు. వారి బాధలకు మూలకారణమేమిటో అన్వేషించి, కారుణ్యంతో కదిలిపోయి ఆ బాధలను తొలగించుకోవటానికి తరుణోపాయాలను సూచిస్తారు. 'మంచిచెడ్డల్లో ఏకథ?' 'వర్షం'వంటికథ లెన్నింటి వలననో ప్రసిద్ధి పొందినప్పటికీ అరుసారాకథలతో వారి ఖ్యాతి మిన్నుముట్టింది. ఇటీవల వారు వ్రాసిన 'పిపీలికం'; 'తప్పు'; 'వేతనశర్మకథ'; 'షోకుబిల్లి' ఏకథ కాకథే గొప్పకళాఖండమని చెప్పతగినవి. శ్రీ శ్రీ 'ఋక్కులు' అనే గీతంలో కవితావస్తువులుగా పనికొస్తాయని చెప్పిన కుక్కపిల్ల; అగ్గిపుల్ల; సబ్బుబిళ్ల; బల్లచెక్క; అరటితొక్క; రొట్టెముక్క; తలుపుగొళ్లెం; హారతిపళ్లెం—అనేవాటిని స్వీకరించి గొప్పకథలు వ్రాశారు. ఈ కథలు చదివినవారెవరైనా శ్రీ శ్రీ ఊహించిన శబ్దాలకు కళారూపమిచ్చిన రా. వి. శాస్త్రిగారి ప్రజ్ఞను కొనియాడకుండ ఉండలేరు. అంతర్జాతీయ స్థాయిలో ఏ మహారచయితకూ తీసిపోని కథలు వ్రాశారు. వారి కథలను అనుభవించి పలవరిస్తున్న యువతరం కథారచయితలకూ చదువరులకూ ఈ సంగతి తెలుసు.

శ్రీ రా. వి. శాస్త్రిగారి పేరు వెంటనే జ్ఞాపకానికొచ్చేవి బీనాదేవిగారి కథలు. రా. వి. శాస్త్రిగారి కథలు కలిగించే అనుభూతినే కలిగిస్తాయిగని

వాటికి అనుకరణలు మాత్రం కావు. కథావస్తువులలో గొప్ప వైవిధ్యం సామాజిక చైతన్యాన్ని కలిగించే స్ఫూర్తి ఉంటాయి. విషాదసమ్మిళితమైన ఉత్తమ హాస్యమూ, అన్నిరకాల వ్యక్తుల జీవనసరళీ, డబ్బు పేదవాడి గొంతుక నులుముతున్నప్పుడు వాడు చేసే ఆఖరి ఆక్రందనమూ వీరి రచనలో కనిపిస్తుంది. వినిపిస్తుంది. 'ఏమేటర్ ఆఫ్ నో ఇంపార్టెన్స్'; డబ్బు; తొడిమిలేని పువ్వు; రాధమ్మ పెళ్లి ఆగిపోయింది మొదలైన వీరి కథలు తెలుగు కథల విలువను పెంచేవి.

కొంతకాలం రచన ఆపివేసి తిరిగి నూతన నోత్తేజంతో తెలుగు కథ మున్నెన్నడూ ఎరుగనంతగా వాస్తవికత; ప్రగతి భావాలూ; కళావిలువలూ కలగలుపుగా ఉత్తమ కథానికలను వెలువరించిన ఖ్యాతి కాళీపట్నం రామారావుగారిది. వారు వ్రాసిన యజ్ఞం; చావు; భయం; జీవధార; స్నేహం; నోరూవ్—ఇంకా ఎన్నో కథలు విప్లవాన్ని కోరుతున్న నేటి యువ రచయితలను ప్రాణపదంగా ఆకట్టుకొన్నాయి. మేధావులు కదిలిపోయి రామారావుగారి కథలలోని శిల్ప సృష్టికి అచ్చెరువొందుతున్నారు. హరిజనుల జీవితాన్ని ఉద్ధరించాలని వ్యాసాలు వ్రాసేవారు, ఉపన్యాసాలు యిచ్చేవారేగాని కీర్తిశేషులు ఉన్నవవారి తర్వాత ఆ దీనుల జీవితాన్ని వర్ణించినవారు తక్కువ. వారి జీవితాలను యింకా సన్నిహితంగా పరిశీలించి, ఆర్థిక సమస్య వాళ్లమధ్య ఎటువంటి భేదాల నేర్పరుస్తున్నదీ—తల్లికీ బిడ్డకూ, భర్తకూ భార్యకూ కాకుండ చేస్తున్నదీ వారు 'ఆర్తి' అనే కథలో వర్ణించారు. యజ్ఞంకథ విమర్శకులనూ, చదువరులనూ బాగా ఆలోచింపజేసింది. ఓ గ్రామంలో పేద హరిజన రైతు చితికిపోయిన మరొక మధ్య తరగతి రైతుదగ్గర ఏనాడో చేసిన అప్పు తీర్చటానికిగాను, తన కొడుకులు కండలు కరగించి పండించుకొంటున్న పొలాన్ని యిచ్చెయ్యటమా మానటమా అన్న తగవు మీద నడుస్తుంది కథ. తగవుల తీర్పు ఆ ఊళ్లోనే జరగాలని ఊరివారంతా కట్టడి చేసుకోవటాన, పెద్దలూ పిన్నలందరి సమక్షాన హరిజన రైతు అప్పల్రాముడు, ఆ అప్పెలా పెరిగిందో తన చిన్ననాటినుండి ఆ నాటివరకూ పరిస్థితుల్ని వివరిస్తాడు. అప్పు తీర్చటానికే చివరికి సిద్ధపడతాడు. అతడిచిన్న కొడుకు సీతారావుడు భూమిని అప్పగించి బానిస బ్రతుకు బ్రతకటం యిష్టంలేక తనకొడుకు బానిస బ్రతుకు బ్రతకటానికి వీల్లేదనిచెప్పి, పిల్లవాణ్ణి చంపి గోతంలో ఎత్తుకొచ్చి అందరి ఎదుటా పడవైచి తరువాత లొంగిపోతాడు. శ్రీ కొడవటిగంటి—'యజ్ఞం' మొదటిసారి చదవగానే నాకు చప్పన గురజాడ రాసిన 'మీ పేరేమిటి'? జ్ఞాపకం వచ్చింది. ఈ రెండింటి మధ్యా ఎన్నో పుష్కరాల ఎడం ఉన్నది. కాని ఇలాటి కథ మరొకటి అడ్డం ఉన్నట్టు నాకు తెలీదు. గురజాడ ఒక గ్రామానికి సంబంధించిన మౌఢ్యాన్ని గుణించిరాస్తే కాళీపట్నం ఒక గ్రామానికి సంబంధించిన రాక్షసాన్ని గుణించి రాశాడు.' అని అన్నారు. ఇంకా 'యజ్ఞం' 'ఆర్తి'లాటి కథలు ప్రపంచ యుద్ధానికి పూర్వం వచ్చి ఉండటం సాధ్యం కాదు. ఈ కథలలో విశేషమేమంటే అట్టడుగు జీవితంలోని అంతస్సంఘర్షణకూడ, దాని వెనుకఉన్న భౌతిక కారణాలతోసహా స్పష్టంగా కనిపిస్తుంది' అని కూడ అన్నారు. శ్రీ రా వి. శాస్త్రి—చెఖోవ్ రాసిన 'ఇన్‌దిగలీ' అనే కథను క్లుప్తంగాచెప్పి ఆ కథలోని బండివాడు చెప్పిన బతుకుమాటలు కాళీపట్నం రామారావుగారినిచూచినప్పుడు జ్ఞాపకాని కొస్తాయని చెప్పారు. ఒక కథా రచయిత గొప్పతనానికి మరి యిద్దరు మేటి రచయితల మెప్పుకంటె చరితార్థత మరేముంది? 'భయం' కథలో నీడపట్టున బ్రతికే తల్లుల స్వార్థమూ, దుర్మార్గపుటాలోచనలనూ వర్ణించారు. భయం మనుష్యుల రక్తాన్ని నీళ్లుగా మారుస్తుందనిచెప్పి అసమర్థులు మంచి వాళ్లెప్పుడూ కాలేరంటారు. దుర్మార్గాన్ని ఎదుర్కోవటానికి వీల్లేనప్పుడు అసహాయులు ఎట్లా పరివర్తన పొందుతారో చక్కగా వర్ణించి 'జీవితం మనిషిలో మార్పుతెస్తుంది. అందుకు అనుభవం కారణమవుతుంది' అంటారు. జీవధార, నోరూవ్ మొదలైన కథలుకూడ కష్టజీవుల కడగండ్లను వివిధ దృక్కోణాలనుండి వర్ణించి,

చదివే వారిలో గొప్పసంచలనం కలిగించగలవి. నేటి యువతరం కథా రచయితలపైన కాళీపట్నం రామారావుగారి ప్రభావమే అత్యధికంగా కన్పిస్తున్నది.

పెద్దకథలు వ్రాయటంలో నేర్పు కనబరిచే కొద్దిమందిలో కాళీపట్నం తరువాత చెప్పుకొనతగిన వారు శ్రీ బలివాడ కాంతారావు. లేమిలో జీవించే మనుష్యుల జీవితాలను సంపాదనచాలక అగచాట్లుపడే మధ్యతరగతి మనుష్యులతత్వాలను చక్కగా విడమర్చి చెప్తుంతారు. వర్గపోరాటమే సమస్యలకన్నింటికీ తరుణోపాయమని అనుకోనక్కరలేదనీ కొన్నిచోట్ల చిత్తశుద్ధితో కృషిచేస్తే పరిస్థితులు మెరుగౌతాయనే అభిప్రాయాలను 'అభ్యుదయం' 'అన్నపూర్ణ' మొదలైన కథలలో వ్యక్తం చేశారు. కాంతారావుగారు విరివిగా కథలువ్రాసి పాఠకుల అభిమానం చూరగొన్నవారు.

చాగంటి సోమయాజులుగారు కథా రచనలో అంతులేని వైవిధ్యమూ, సౌందర్యమూ సాధించారు. మనస్తత్వపరిశీలనతో మనిషికీ మనిషికీ మధ్యగల రాగబంధాలను ఒడుపుగా కథలుగా మలచటంలో చా. సో నేర్పు అనితరసాధ్యం. శ్రీ పురాణం సుబ్రహ్మణ్యశర్మ చెప్పినట్లు చా. సో. కథ చా. సో. వ్రాయవలసిందే. ఆ కథావస్తువులు మరెవ్వరికీ లభించవు. జీవితం ఎంత గంభీరమైనదో చా. సో. కథలంత గంభీరమైనవి. దశాబ్దాలకిందట వ్రాసిన కథలైనా, ఇటీవల వ్రాసిన కథలైనా చదివేటప్పుడు నిత్యనూతనంగా ఉండటం వారి ప్రత్యేకత. ఎంపు; లేడీకరుణాకరం; ఎందుకు పారేస్తాను నాన్నా?; కర్మఫలితం — యింకా ఎన్నో కథలు చా. సో. కీర్తికి జేగంటలు. పట్టణంలో బడ్డీ కొట్టు పెట్టుకొన్నవాడి కొట్టు ఖాళీచేయించి, తనవా డొకడిచేత అదేచోట కొట్టుపెట్టించి లాభం చేసుకొన్న కౌన్సిలర్ మనస్తత్వాన్ని ఒక కథలో రమణీయంగా చిత్రించారు. ఆలోచనాపరులు జ్ఞాపకముంచుకోదగిన కొన్ని మంచికథలను శ్రీ జి. వి. కృష్ణారావు రచించారు.

'సెక్స్' సమస్య లేవిధంగా జీవితంనుండి విడదీయరానివో వివరించే కథలను పెక్కింటిని శ్రీ ధనికొండ హనుమంతరావు, రావూరి భరద్వాజగారలు వ్రాశారు. దగాపడిన తమ్ములూ, వంచింపబడిన స్త్రీలూ, భరద్వాజగారి కథలలో కన్పిస్తారు. సంభాషణలు అతి సహజంగా వ్రాయటం వీరి ప్రత్యేకత.

జీవితం ఎంత విషాదభరితమైనా అనుభవించగలిగినవారికి దానిలో అంతహాస్యమూ ఉన్నది. విషాదాన్ని హాస్యాన్నీ మేళవించి గొప్పకథలను వ్రాశారు శ్రీ పురాణం సుబ్రహ్మణ్యశర్మ. 'నీలి'కథకు అంతర్జాతీయ బహుమతిని పొందారు. సాంఘికప్రయోజనాన్ని లక్ష్యంగా పెట్టుకోకుండ కథలు రచించటం వ్యర్థమని తలంచారు. కోతి; సీతజడ; ఉప్పుబస్తాలు; కలకానిది: మొదలైన వీరి కథలెన్నో చిరకాలం జ్ఞాపకముంచుకోదగినవి.

సాంఘికప్రయోజనాన్ని అంతగా గుర్తింపక పోయినా రచనాశిల్పంలోని మెలకువలు బాగా తెలిసి నిగ్రహంతో కథలు వ్రాస్తారు శ్రీ పెద్దిభొట్ల సుబ్బరామయ్య. 'అంగారతల్పం'; 'నీళ్లు'వంటి కథల ద్వారా ఆయన తన ప్రజ్ఞను నిరూపించుకొన్నారు. కొన్నిచోట్ల సాంఘికన్యాయాన్ని మింగేసే 'సెంటిమెంట్'; పేదవాడెందుకని పరిస్థితులమీద తిరుగబడలేకపోతున్నాడో, తిరుగబడుతున్నవాడిని అణచివేయటానికి ఏశక్తులు దోహదం చేస్తున్నాయో సరియైన అవగాహన చేసుకోకపోవటమూ కన్పిస్తుంది. పరిస్థితుల చేతిలో కీలుబొమ్మలనేగాక, ఏప్రయత్నంవలన ప్రజలు బాగుపడగలరో సూచనాప్రాయంగానైనా వర్ణించటం అవసరం. కథకు తగిన వాతావరణాన్ని కల్పించటంలో సుబ్బరామయ్యగారు సిద్ధహస్తులు.

కథకు ఉత్తమలక్ష్యం లేకపోతే శిల్పం ఉండీ ప్రయోజనంలేదు. శ్రీ శ్రీపతి వ్రాసిన 'మంచుపల్లకీ-మరితొమ్మిది'అనే కథలకూ యిటీవల వ్రాసిన తగువు'; 'చేపకత—చీమకత—కథలకూ బోలెడంత వ్యత్యాసం ఉన్నది. తగువు'కథ యజ్ఞం'కథ చదివిన ప్రహ

వంతో వ్రాసినది. 'యజ్ఞం' పెద్దకథఅయితే గ్రామంలోని మరొక తగువును పరిష్కరించటంలో గ్రామ ప్రజలెంత రాక్షసంగా ప్రవర్తించి హరిజనులనూ, పేదప్రజలనూ ఎట్లా హింసిస్తారో చెప్పిన కథ. శిల్పదృష్ట్యాకూడ 'తగువు' యిటీవల వచ్చిన ఉత్తమ కథానికలలో ఒకటి. శ్రీ రా. వి. శాస్త్రి వ్రాసిన 'పిపీలికం' కథను మరింత చక్కగా ముందుకు తీసుకొనిపోయి, అదే 'టెక్నిక్'తో శ్రీపతిగారు వ్రాసినది 'చేపకత—చీమకత'. ముందుముందు ఉన్నతమైన లక్ష్యంతో స్వంతప్రతిభతోనే గొప్పకథానికలను శ్రీపతి వ్రాయగలరన్న ఆశాభావం కలుగుతున్నది.

విప్లవ రచయితల సంఘం ఏర్పడిన తరువాత 'ఇప్పుడు వీస్తున్న గాలి' 'హోరు' అనే కథానికా సంకలనాలు వెలువడినాయి వీటిలో ఎస్. ఎస్. ప్రకాశరావుగారు వ్రాసిన 'పేపర్ టైగర్' చెరబండరాజు వ్రాసిన 'చిరంజీవి' శ్రీ తాడిగిరి పోతరాజు వ్రాసిన 'ఎర్రబుట్ట' శ్రీ మరువాడ రాజేశ్వరరావు 'హక్కు'; శ్రీ డి. వెంకటరామయ్య 'ఒక మరణం—ఒక చావు' మనుష్యుల్ని తినేవాళ్లు మొదలైన కథలు ప్రగతిని కోరే సాహిత్య పిపాసువులందరూ చదువ తగినవి. చెప్పదలచుకొన్నది శక్తివంతంగా చెప్పటానికి తమ అవగాహనను కథానికాశిల్పంలోనికి మలచటానికి కొందరు ప్రయత్నిస్తున్నారు. శ్రీరంగం రాజేశ్వరరావు; జంపని పెద్దిరాజుగారలు మరణించటం విప్లవ రచయితలకు తీరనిలోటు.వికసించనున్న పువ్వులునేలరాలి నట్లైనది. 'ఫౌల్—ఫౌల్' కథానిక—పెద్దిరాజుగారు వ్రాసినది శిల్పంలో పరిణతిని పొందకపోయినా మరపురాని కథ.

ప్రగతిని కోరేవారైనా తమ కసినీ, ఆవేశాన్ని మాటలలో పెట్టేస్తే గొప్పకథలు రావుగదా! కథానికా శిల్పాన్ని సాధించటానికి సాధన అవసరం. ఎంత కసిగా చెప్పినా చెప్పేది కళాత్మకంగా లేకపోతే చదువరులు తాత్కాలికంగా మెచ్చినా చిరకాలం జ్ఞాపకముంచుకోరు. 'ఇప్పుడు వీస్తున్నగాలి' సంకలనానికి ప్రస్తావనవ్రాస్తూ శ్రీ కొడవటిగంటి 'వీటిలో శిల్పం

కోసమూ, శైలికోసమూ చూడవద్దు. పరమానందయ్య శిష్యుడు గురువుగారి ఇల్లు తగలబడుతున్నదని రాగం—తానం—పల్లవి పాడిన మనస్తత్వం విప్లవ కథకులకు లేదు. ఈ కథలు చదివి ఆలోచించకుండా ఉండటమూ, చైతన్యం పొందకుండా ఉండటమూ సాధ్యంకాదు' అని తక్షణ ప్రయోజనాన్ని మాత్రమే ఆశించి వ్రాయటాన్ని ప్రోత్సహిస్తున్నారు. కాని యీ సంకలనంలోనేఉన్న శ్రీకాళీపట్నం వ్రాసిన 'భయం'; రా. వి. శాస్త్రిగారు వ్రాసిన 'వేతనశర్మ కథ' లవలె శిల్పంతక్కువగా కన్పించే మరికొన్ని కథలను జ్ఞాపకముంచుకో గలరనటం కష్టం.

సాంఘిక చైతన్యాన్ని కలిగించగలిగిన ఆలోచనలను ప్రేరేపించే కథలను వ్రాసినవారు పాలగుమ్మి పద్మరాజు; కొనకళ్ల వెంకటరత్నం; వాకాటి పాండురంగారావ్; అంగర వెంకటకృష్ణారావు; అరిగే రామారావు; మధురాంతకం రాజారావు; అవసరాల రామకృష్ణారావు; ఆదివిష్ణు; ముప్పాళ రంగనాయకమ్మ మొదలైన మంచి కథా రచయితలెందరో ఉన్నారు. ఇంకా యీ వ్యాసకర్త చదవని మంచి కథలెన్నో ఉండవచ్చు. పత్రికల సంఖ్య పెరిగిన యీ రోజుల్లో ఏ ఒక్కరైనా మంచి కథలన్నింటిని చదివి ఉండటం కష్టం.

విప్లవాన్ని కోరనంతమాత్రాన మిగిలినవన్నీ 'బూర్జువా' రచన లనటానికి వీల్లేదు. పరిస్థితులు మారాలని, మంచికి మారాలని పై రచయితలందరూ ఏదో ఒక విధంగా కోరుకుంటూనే ఉన్నారు.

కవులుగా ప్రసిద్ధిపొందిన శ్రీశ్రీ, ఆరుద్ర, తిలక్ లుగూడ మంచికథలు వ్రాశారు. శ్రీశ్రీ, ఆరుద్ర కథానికా శిల్పంపైన ప్రయోగాలుచేసీ, తిలక్ మామూలు మంచి కథల పద్ధతిలోనేవ్రాసి పాఠకుల ఆదరాన్ని పొందారు.

సామాజిక ప్రయోజనమే ఏకథానికకయినా లక్ష్యమన్న అభిప్రాయాన్ని విడిచిపెట్టి, కథానిక ఒక కళాఖండం — దానికి ప్రయోజనం ఆశించ నక్కర లేదు అనే భావంతో కొందరు వ్రాశారు. త్యాగరాయ కృతులకూ, అజంతా చిత్తరువులకూ, అమరావతీ శిల్పాలకూ, యింకా నైరూప్య చిత్రాలకూ (abstract paintings) సాంఘిక ప్రయోజనాన్ని సూటిగా ఏమని ఆశించగలం ? మల్లాది రామకృష్ణశాస్త్రి; పద్మరాజు; త్రిపుర; ఇస్మాయిల్; వాకాటి పాండురంగారావ్; మంజుశ్రీ; శీలా వీర్రాజు; ఆర్. వసుంధర; కళ్యాణసుందరీ జగన్నాథ్—మొదలైనవారి కథానికలను కేవల కళా ఖండాలుగా ఎంచవచ్చు. వీటిల్లో ఒక్కొక్కప్పుడు సాంఘిక ప్రయోజనంకూడ ఉంటే ఉండవచ్చు.

కథకు కమ్మదనాన్ని సంతరించిపెట్టి, విలక్షణమైన శైలిలో, ఇతరులు అనుకరించలేనంతటి శిల్పపునిగ్గుతో, శృంగార ప్రబంధాలనదగిన కథలు చెప్పారు మల్లాదివారు. నీతిసియమాలను ధిక్కరించే విధంగా ప్రవర్తించే స్త్రీపాత్రలను, ముందుచూపుతో కొత్త భావాలను సమర్థించే ఒక 'తాత' గారిని తమ కథలలో నిలిపారు. మల్లాదివారిశైలి కృతకమైనదే గాని అందమైనది.

దశాబ్దాల తరబడి ఉత్తమ కథానికలనందిస్తూ 'గాలివాన' కథకు అంతర్జాతీయ బహుమతినిపొంది, నిగ్రహంతో వ్రాస్తూ, ఏనాడూ కళా విలువలను త్యజించక వ్రాసే పాలగుమ్మి పద్మరాజుగారు యిటీవల కొన్ని పేలవమైనకథలు వ్రాస్తున్నారు. 'గాలివాన'; 'పడవప్రయాణం'; 'కూలిజనం'; 'చిట్టితల్లి' వంటి మంచికథలు వ్రాసినవారు 'రామనుబ్బు లీలలు' వంటి కాలక్షేప కథలను వ్రాయటం విచారించవలసిన విషయమే. కథలలో కవిత్వం వొలికించటం పద్మరాజుగారికి సునాయాసంగా అబ్బిన విద్య.

'త్రిపుర' వ్రాసిన కథానికను ఒక్కటైనా చదివినవారు ఆ రచయితను విస్మరించటం అసాధ్యం. 'పాము'; 'జర్కిన్' యింకా మరికొన్ని ఆలోచనాపరులను బాగా కదల్చినవి యుద్ధ వాతావరణాన్ని,

యుద్ధంలో పాల్గొంటున్న మనుష్యుల చిత్తవృత్తులనూ వర్ణించటంలో వీరికి గొప్ప నైపుణ్యం ఉన్నది. అగాధమైన తాత్త్వికచింతన, రచనలో నిశితమైన స్ర్రియలిస్టు ధోరణీ వీరి ప్రత్యేకత. కాలాతీతమైన వ్యక్తుల మనస్సులలోని భావాలను అమోఘంగా 'రికార్డు' చెయ్యగలశక్తి వీరికున్నది. మనదేశపు ఇంగ్లీషు పత్రికలలో వస్తున్న ఏ ఇంగ్లీషు కథానికలకూ వీరికథలు తీసిపోవు—

మానవత్వాన్ని గాఢంగానమ్మి, మనస్సులలోని మారుమూలలకు వెళ్ళి ఆలోచనలు రాబట్టి వాటిని కథానికలలో ప్రవేశపెట్టటం శ్రీ ఇస్మాయిల్ ప్రత్యేకత. కరుణరసప్రధానమైన వారి 'ఖాళీసీసాలు' అనే కథ మన కథానికలలో ఒక మైలురాయి. ఖాళీసీసాల అమ్మకంలో చిల్లర డబ్బులకే ఆశించి, ప్రాణం పోగొట్టుకొన్న అతి నికృష్టజీవుల చిత్రణ యీ కథలో గొప్పగా చిత్రించారు. ఆ దీనులస్థితి మారాలనేది రచయిత ఉద్దేశ్యమేమోగాని అటువంటి సత్సంకల్పం రచనలో సూటిగా కాకపోయినా, వ్యంగ్యంగానైనా ద్యోతకం కాలేదు. 'సిగరెట్' అనే వారి కథానిక అతినిశితమైన మనో విశ్లేషణతో, ఎటు మారినప్పటికీ మనిషి మనిషేనని చెప్పే తాత్త్విక చింతనలో నడిచింది. తక్కువకథలు వ్రాసినా వాటివిలువ ఏమాత్రం ఎప్పటికీ తగ్గని రచయిత శ్రీ ఇస్మాయిల్.

'సృష్టిలో తియ్యనిది'; 'మనిషి ÷ రెండు'; 'రైల్వుగ్రహణం' మొదలైన పాండురంగారావ్‌గారి కథానికలను చదివినవా రెవరైనా కన్నీళ్ళు తెప్పించే హాస్యాన్ని, కథ చెప్పటంలోని గడుసరితనాన్ని మెచ్చుకుండ ఉండలేరు. వీరు వాడే ఉపమానాలు ఎప్పటి కప్పుడు సరికొత్తగా సమకూర్చుకొనేవి. అవి రాజకీయాలలోనుండి, దైనందిన జీవిత సంఘటనలనుండి తీసుకొన్నవి కావటాన చదువరులు విడిచిపెట్టకుండ చదువుతారు. కాలక్షేపానికి మాత్రమేగాక జీవిత సత్యాలను కాస్త కరుణ, కాస్త హాస్యం మిళాయించి హాయిగాను, మనస్సుకు హత్తుకునేటట్లుగాను చెప్పటం పాండురంగారావుగారి పద్ధతి.

శ్రీ శీలా వీర్రాజు, 'మంజుశ్రీ' గారల కథలు 'సెంటిమెంట్' ప్రధానంగా ఉండేవి. చదివేవారు అంతర్ముఖులై కథాగతమైన పాత్రలతో సానుభూతి పొందకుండ ఉండలేరు. కథలలో చక్కని పదచిత్రాలను అందించటం శ్రీ శీలా వీర్రాజుగారి ప్రత్యేకత.

'భారతి'లో వెలువడిన ఆర్. వసుంధరగారి 'బొద్దింకలూ'; 'మచ్చలు'; 'జాన్‌పాల్‌చేసిన బీరువా కథ'; యింకా పండుగ మొదలైన కథానికలు చదివిన వారు ఉన్నతమైన విలువలకై రచయిత అన్వేషణను, మనుష్యుల నందరినీ బంధించే ప్రేమసూత్రం ఏమిటో గమనించమని చెప్పే ఆలోచనారీతిని గమనించవచ్చు. ఆద్యంతాలు రెండూ వీరి కథలలో చక్కగా తీర్చినట్లుండి ప్రతికథా తన ప్రత్యేకతను నిల్పుకొంటుంది.

భాషలోను, ఆలోచనలలోను మల్లాదివారి అనుసరణ కనుపించినా శ్రీమతి కల్యాణ సుందరీ జగన్నాథ్ వ్రాసిన 'అలరాస పుట్టిళ్ళు'; 'మాడంత మబ్బు' చెప్పుకోదగిన మంచి కథలు. వీటిల్లో సువిశాలమైన అగాధమైన జీవితాన్ని దర్శించవచ్చు. ప్రకృతి వర్ణన చెయ్యటంలోను, కథలోని వ్యక్తుల మనః ప్రవృత్తుల వర్ణనలలోను వీరినైపుణ్యం మెచ్చదగినది.

అసంఖ్యాకంగా వస్తున్న నేటి రచయితలలో యింకా ఎందరో ఎన్నో దీపాలను వెలిగించారు. కొన్ని కథలను చదివినప్పుడు ఆనందానుభూతినిపొంది తర్వాత విస్మరించినా, కొన్ని మంచి కథలను ముందుతరాల కోసం భద్రపరచవలసిన ఆగత్యం ఉన్నది. కొన్ని కథలను ఇతర భారతీయ భాషలలోనికి, మరి కొన్ని కథలను అంతర్జాతీయ భాషలలోనికి పరివర్తింప జేయవలసిన అవసరం ఉన్నది. అట్లా పరివర్తన పొందగలిగిన అర్హత ఉన్నకథలు మన భాషలో ఎన్నో వెలువడినవి. ముందింకా వెలువడనున్నవి. కథలలోని భాషా, భావం రెండింటి జీవం పోకుండ ఇతర భాషలలోనికి అనువాదం చెయ్యగలిగిన సమర్థులు పూనుకోవాలి. అప్పుడే తెలుగు కథకు అంతర్జాతీయ గౌరవం లభిస్తుంది. ఒకటీ అరా కథలు బహుమతి పొందటంతో తృప్తిపడితే సరిపోదు. ఉత్తమ కథానికలను ఎన్నిక

చేయటానికి పత్రికలు నిర్వహించే పోటీలు మాత్రమే చాలవు. మంచి కథలను ఏర్చికూర్చిన సంకలనాలను విరివిగా ప్రచురించాలి. వీలైతే ప్రతియేడాదీ '1968 ఉత్తమ కథానికలు' ఎమెస్కోవారు ప్రచురించిన వంటి వాటిని ప్రచురించాలి. సంపాదక బాధ్యత వహించిన వారు ఉత్తమ కథా సంకలనంలో తమ కథకూడ చేర్చుకోవాలన్న లౌల్యాన్ని విడిచిపెట్టాలి. కరుణ కుమార; వేలూరి శివరామశాస్త్రి; శ్రీనివాస శిరోమణి వంటి పూర్వపు రచయితల కథలలోని ఔన్నత్యం ఏ విధంగా సాధింపబడినదో బాగా 'స్టడీ' చేయాలి.

ఏవో నిర్దిష్టమైన ప్రమాణాల నేర్పరచుకొని మంచి కథలన్నీ ఒకే విధంగా మూసలో పోసినట్లుండాలనుకోవటం తగదు. వైవిధ్యం ఉండాల్సిందే. కథానికకైనా, కవితకైనా ఏ సాహిత్య ప్రక్రియకైనా ఆనందమేగదా ప్రధానమైన ప్రయోజనం! సమాజంలో సమూలమైన మార్పు అవసరమైనప్పుడు రచయితలు కళావిలువలకు తక్కువ ప్రాధాన్యమిచ్చి, ఆనందం కలిగించటం కంటె మిన్నగా, చదువరుల మనస్సులను కదలించి సాంఘిక చైతన్యాన్ని కలిగించాలని చూస్తారు. తమ రాజకీయాభిప్రాయాలను వెల్లడించటానికి కథానికను పనిముట్టుగా వాడుకుంటున్నారని ఎవరూ గుండె బాదుకోవలసిన పనిలేదు.

మన కథావస్తువులలో యింకా వైవిధ్యం ఉండాలి. యుద్ధ వాతావరణాన్ని చిత్రించేకథలు, అంటరాని వారుగానే యింతా జీవిస్తున్నవారి కథలు, సాంకేతిక విద్యా నైపుణ్యంతో ఆయా వాతావరణాలను చక్కగా exploit చేసుకొన్న కథలూ అతి తక్కువగా వస్తున్నాయి. వస్తున్న కొద్ది కథలుగూడ కృతకమైన భాషతోను, ఆయా పరిసరాలను సరిగా పరిశీలించని వారు వ్రాసే అవాస్తవికమైన అంశాలతోను నింపబడుతున్నాయి. ఇక అడవి, వేట మన కథకులకు అస్పృశ్యవస్తువు లవుతున్నాయి. ఇటువంటి లోపాలను సరిదిద్దుకొని పరిపూర్ణ సౌందర్యంతో మన కథానిక సగర్వంగా ముందుకుసాగాలి.

స్వతంత్ర బాంగ్లాదేశ్ చరిత్ర

పరిశీలక్

జాతులనేవి కవుల హృదయాలలో ఆవిర్భావం చెందుతాయి. రాజకీయ నాయకులు వాటికిరూపం కల్పిస్తారు.తరువాత అవివారిచేయి జారిపోతాయి. (Nations are born in the hearts of poets. They come into being and pass away under the hands of the politicians) అని ఇస్లామ్ జాతీయ కవితా పితామహుడు ఇక్బాల్ 1910 లో తన డైరీలో వ్రాసుకొన్నాడు. ఆయన కవితా భావనలో జన్మించింది పాకిస్తాన్. అయూబ్‌ఖాన్, యాహ్యాఖాన్ వంటి వారివల్ల ఆ పాకిస్తాన్‌నుంచి బంగ్లాదేశ్ ఆవిర్భవించింది. నిన్నటి తూర్పు పాకిస్తాన్ నేటి బంగ్లాదేశ్‌గా రూపొందింది. విశ్వకవి రవీంద్రనాథటాగూర్ ఈ బంగ్లాదేశ్‌నే 'బంగారు బంగాళము'మని గీతాలాపన చేశాడు.

పాకిస్తాన్‌కు జీవనాడి పంజాబ్ అని చాలా మంది అంటారు. కాని పాకిస్తాన్‌కు గుండెకాయ తూర్పు బెంగాల్. భారత విభజనకు పూర్వం తూర్పు బెంగాల్‌లో ముస్లింలీగుకు వున్నబలం, పాకిస్తాన్‌లో చేరిన మరే రాష్ట్రంలోను లేదు. పాకిస్తాన్ ఏర్పడడానికిముందు, పంజాబులోగాని, సింధులోగాని, బెలూచిస్తాన్‌లోగాని, సరిహద్దు రాష్ట్రంలోగాని ముస్లింలీగుకుచెందిన ప్రభుత్వాలు లేవు. బెంగాల్‌లో మాత్రమే ముస్లింలీగు ప్రభుత్వం వుంది.

కాని అదే బెంగాలీలు పాతికేళ్ల తర్వాత పాకిస్తాన్‌ను ఎంతగానో ద్వేషిస్తున్నారు. పాకిస్తాన్‌లో భాగస్వాములుగా వుంటూ రాష్ట్రీయ స్వపరిపాలనాధికారాలను కోరుతూ వచ్చిన బెంగాలీలు మూడునెలల వ్యవధిలో స్వతంత్ర బంగ్లాదేశ్‌ను వాంఛించారు. ఇది చరిత్రలో అపూర్వమైన విషయం. కేవలం తాత్కాలికమైన ఆవేశంతోను, ద్వేషాలవల్లను, పరిస్థితుల ప్రాబల్యంవల్లను స్వతంత్ర బంగ్లాదేశ్ అవతరించలేదు. దాని వెనక రెండు దశాబ్దాల చరిత్ర వుంది. ఆ చారిత్రక పరిణామాలనుంచే స్వతంత్ర బంగ్లాదేశ్ నేడు ఆవిర్భవించింది.

పాకిస్తాన్ భౌగోళికంగా ఏకదేశంకాదు. అది తూర్పు పశ్చిమ విభాగాలుగావుంది. ఈ రెండిటి మధ్య దూరం 2000 కిలోమీటర్లు. పశ్చిమ పాకిస్తాన్ విస్తీర్ణం 310 వేల చదరపుమైళ్లుకాగా తూర్పు పాకిస్తాన్ విస్తీర్ణం 55 వేల చదరపు మైళ్లు. పాకిస్తాన్ మొత్తం జనాభా (12.5 కోట్లు)లో తూర్పు పాకిస్తానీలు 54.6 శాతం (7.5 కోట్లు). అంటే పాకిస్తాన్ మొత్తం జనాభాలో సగానికిపైగా తూర్పు పాకిస్తాన్‌లో వున్నారన్నమాట. విస్తీర్ణం దృష్ట్యా ఏడవవంతు ప్రాంతంవున్నా, జనాభాదృష్ట్యా సగానికి మించి వున్నందున, ప్రజాస్వామ్య సూత్రాల ప్రకారం మొత్తం పాకిస్తాన్‌ను పరిపాలించే అవకాశం తూర్పు పాకిస్తాన్ ప్రజలకు దత్తంకావాలి. కాని అలా జరగలేదు. దీనినుంచే రాజకీయ ప్రత్యేకతావాదం పుట్టింది.

కేవలం మత ప్రాతిపదికపై 1947 లో భారత ఉపఖండంనుంచి పాకిస్తాన్ విభజన జరిగినా, అది ఒకేజాతికి ఒకేభాషకు చెందిన ఏకభూఖండం కాదు. పాకిస్తాన్ మొత్తంమీద బెంగాలీలు, పంజాబీలు, పఠానులు, సింధీలు, బెలూచీలు అనే విభిన్న జాతులవారు వున్నారు. ఒక్క మతాన్ని మినహాయిస్తే వారిభాషలు వేరు. సంస్కృతులు వేరు. సాంప్రదాయాలు వేరు.

భాషారీత్యా పాకిస్తాన్ మొత్తం జనాభాలో బెంగాలీ 54.60 శాతం; పంజాబీ 28.40 శాతం; పుష్తూ 7.10 శాతం; సింధీ 5.80 శాతం; ఉర్దూ 7.20 శాతంగావుంది. వీరిలో బెంగాలీలు ఏక భూఖండంలో వున్నారు. మిగిలిన పంజాబీ, పుష్తూ, సింధీ భాషలవారు ఏక భూఖండంలో నాలుగు రాష్ట్రాలలో (పంజాబ్, సింధు, బెలూచిస్తాన్, వాయువ్య సరిహద్దు రాష్ట్రం) వున్నారు వారిలో అన్ని రంగాలలోను పంజాబీలది పైచేయి.

భౌగోళిక, సాంస్కృతిక సమైక్యతలేని అయిదు జాతులలో ఏర్పడిన పాకిస్తాన్‌లో, గత పాతికేళ్లలోను మానసికంగా ఏకజాతిభావం రూపొందలేదు. సాంస్కృతిక సమైక్యత ఏర్పడలేదు ప్రజాస్వామ్యం ప్రవర్ధమానం కాలేదు. సైనిక నియంతృత్వం నెలకొన్నది. దమననీతి కొనసాగింది. ప్రజాపోరాటాలు ప్రారంభమైనాయి. సాంస్కృతికరంగంలో అవి ప్రారంభమై రాజకీయవిభజనతో ఒకకొనకు వచ్చాయి.

పాకిస్తాన్‌లో తన ప్రత్యేక ప్రతిపత్తిని నిలుపుకొనడానికి తూర్పు పాకిస్తాన్ ఆదినుంచి పోరాడుతూ వచ్చింది. 1948 లో మహమ్మదాలీ జిన్నా పాలనలో, పాకిస్తాన్ జాతీయభాషగా ఉర్దూను అందరూ అంగీకరించాలన్నప్పుడు అప్పటితూర్పుపాకిస్తాన్ కాదన్నది. పాకిస్తాన్ జనాభాలో 55 శాతం ప్రజలకు మాతృభాషగా వున్న బెంగాలీని ఉర్దూతోపాటు జాతీయభాషగా పరిగణించాలన్న వాంఛను వ్యక్తంచేసింది. ఇలా కోరేవారంతా పాకిస్తాన్‌కు శత్రువులని మహమ్మదాలీ జిన్నా ప్రకటించాడు. అయినా భాషాఉద్యమం ఆగలేదు. దానికి నాయకుడుగా షేక్ ముజిబుర్‌రహ్మాన్ ముందుకు వచ్చాడు.

పశ్చిమ పాకిస్తాన్ పాలకులు పట్టుదలతో ఉర్దూను ప్రభుత్వంలో ప్రవేశపెట్టడమేకాదు; బెంగాలీ సంస్కృతిని సాహిత్యాన్ని నిరసించడం సాగించారు. ఇది బెంగాలీలు సహించలేకపోయారు. 1952 ఫిబ్రవరిలో బెంగాలీభాషకోసం-సంస్కృతికోసం తిరుగుబాటు జరిగింది. రక్తపాతం జరిగింది. 1954 వరకు బెంగాలీ సంస్కృతి పునరుజ్జీవన ఉద్యమం సాగింది. ఇందులో విద్యార్థులు, ఉపాధ్యాయులు, మేధావివర్గాలు ప్రముఖపాత్ర వహించారు. ప్రజాచైతన్యాన్ని రెచ్చగొట్టారు. [ఈ కక్షతోనే బెంగాలీ విద్యావంతులను పశ్చిమ పాక్ సైనికులు 1971 లో సాగించిన హింసాకాండలో ప్రత్యేకించి చిత్రవధ చేశారు.] దానితో బెంగాలీలకు పాకిస్తాన్‌పట్ల రాజకీయ విశ్వాసం అభిమానం సన్నగిల్లాయి. బంగ్లాదేశ్ ఉద్యమం బలపడుతూ వచ్చింది.

ఆర్థికంగా పాకిస్తాన్ మొత్తానికి తూర్పు బెంగాల్ సర్వవిధాలా కామధేనువు. జనపనార, పత్తి-తేయాకు పంటలకు అది ప్రపంచప్రసిద్ధి చెందింది. నదులతో, సుందరమైన వనాలతో, సారవంతమైన భూములతో, పాడిపంటలకు నిలయమైన తూర్పు బెంగాల్ 'బంగారు బంగాళ'ముగా ప్రసిద్ధిచెందింది. అయినా పాకిస్తాన్ ఏర్పడినతర్వాత అది 'బీద బంగాళము'గా నిలిచిపోయింది.

ముగ్గురు హార్వర్డ్ (అమెరికా) ఆర్థికవేత్తలు పాకిస్తాన్ ఆర్థిక స్థితిగతులను సమగ్రంగా దర్యాప్తు చేసి 1970 తో ఒక నివేదికను పాకిస్తాన్ ప్రభుత్వం తరపున ప్రచురించారు. దీనిలోని అంకెలనుబట్టి పాకిస్తాన్‌లో తూర్పు బెంగాల్ నిజస్థితి తెలుసుకొనడానికి వీలుఅవుతున్నది.

విదేశవాణిజ్యంలో తూర్పు బెంగాల్‌కు వార్షికపు మిగులు 1950—51 నుంచి 1954—55 వరకు రు 42.40 లక్షలు; 1955–56 నుంచి 1959 – 60 వరకు మిగులు రు 35.50 లక్షలు. 1960—61 నుంచి 1964—65 వరకు మిగులు రు 410 లక్షలు. కాని పశ్చిమపాకిస్తాన్ విదేశీ వాణిజ్యంలో మిగులు ఏనాడూలేదు. తరుగు 40—33—1.6 శాతంగావుంది. దానిని తూర్పు పాకిస్తాన్ మిగులుతో భర్తీచేసి, పశ్చిమ పాకిస్తాన్‌కు అవసరమైన యంత్రాలు, పారిశ్రామిక ముడిపదార్థాలు వగైరాలను దిగుమతిచేస్తూ వచ్చారు.

పాకిస్తాన్ విదేశీ వాణిజ్యంలో తూర్పు

బెంగాల్ మిగులు శాతం 50 70 వరకువున్నా, పాకిస్తాన్ దిగుమతులలో 25—30 శాతం మాత్రమే దానికి దక్కుతూవచ్చాయి. ఫలితంగా దిగుమతిచేసిన సరుకుల ఖరీదు తూర్పు బెంగాల్‌లోకంటె పశ్చిమ పాకిస్తాన్‌లో తక్కువగా వుంటూవచ్చింది. పశ్చిమ పాకిస్తాన్ పారిశ్రామికంగా అభివృద్ధి చెందుతూవచ్చింది. అక్కడి సరుకుల విక్రయానికి (తూర్పు బెంగాల్‌లో పారిశ్రామికమైన అభివృద్ధి లేనందున) ఒక వలస మార్కెట్‌గా వినియోగపడింది. అంతేకాదు. విదేశ ఆర్థిక సహాయంగా వచ్చిన మొత్తాలలో 80 శాతం పశ్చిమ పాకిస్తాన్ అభివృద్ధికి వినియోగమైంది.

ఆర్థికమైన ఈ వ్యత్యాసం ఫలితంగా—తూర్పు బెంగాల్‌లోని పంటలు, ముడివస్తువులు చౌకరేట్లకు పశ్చిమ పాకిస్తాన్‌కు ఎగుమతి అయ్యేవి. పశ్చిమ పాకిస్తాన్‌లో తయారైన పారిశ్రామిక వస్తువులు, సాలీనా నూరుకోట్ల రూపాయలు కిమ్మతుచేసేవి హెచ్చు ధరలకు తూర్పు బెంగాల్‌లో అమ్ముడుపోయేవి. పశ్చిమ పాకిస్తాన్ ఎగుమతులలో 40 శాతం తూర్పు బెంగాల్‌కు చేరేవి. ఈ విధంగా పరిశ్రమలు మాత్రమే కాక, వర్తకవాణిజ్యాభివృద్ధిలోకూడా తూర్పు బెంగాల్ నష్టపడుతూ వచ్చింది.

పాకిస్తాన్ అభివృద్ధి ప్రణాళికక్రింద తూర్పు బెంగాల్‌లోని జనపనార, జౌళి, పేపరు పరిశ్రమలు బ్యాంకులు, భీమాకంపెనీలలో పశ్చిమ పాకిస్తాన్ పారిశ్రామికులు కొన్ని పెట్టుబడులు పెట్టారు. వానిమీద వార్షిక ప్రతిఫలం రు. 18 కోట్లుగా అంచనావేశారు. ఇది తూర్పుబెంగాల్ వార్షిక రాబడిలో రెండు శాతంగావుంది; దీనిని పశ్చిమ పాకిస్తాన్‌కు తరలించేవారు.

పాకిస్తాన్ ప్రభుత్వం ప్రచురించిన నివేదిక ప్రకారం. దాని పరిశ్రమలలో 66 శాతం, భీమా కంపెనీలలో 79 శాతం, బ్యాంకులలో 80 శాతం దేశంలోని 22 ధనికకుటుంబాల ఆధిపత్యంలో వున్నాయి. ఈ కుటుంబాలవారే తూర్పు బెంగాల్‌లో పరిశ్రమలు నెలకొల్పారు. వాటిలో ఒక్కటికూడా తూర్పు బెంగాల్ ధనికకుటుంబం లేదు. అన్నీ పంజాబీలవే.

పాకిస్తాన్ కేంద్రప్రభుత్వం అనుసరించిన ఆర్థిక, పారిశ్రామిక, వాణిజ్యవిధానాల ఫలితంగా, పదేళ్ల వ్యవధిలో తూర్పు — పశ్చిమ ప్రాంతాల మధ్య రాబడులలో వ్యత్యాసం రెట్టింపు అయింది. 1959—60 లో సగటున పశ్చిమ పాకిస్తానీ రాబడి, తూర్పు ప్రాంతంకంటె 32 శాతం హెచ్చుగావుంది. ఆ తర్వాత పదేళ్లలోను సాలుసరి రాబడి పెరుగుదల రేటు పశ్చిమ పాకిస్తాన్‌లో 6.2 శాతంకాగా తూర్పు బెంగాల్‌లో 4.2 శాతంగావుంది. దాని ఫలితంగా 1969—70 లో పశ్చిమ పాకిస్తాన్‌లో తలసరి రాబడి, తూర్పు బెంగాల్‌లోకంటె 61 శాతం హెచ్చు అయింది. ఈ అంకెలన్నీ అమెరికాలోని హార్వర్డ్ ఆర్థికశాస్త్రజ్ఞులు; పాకిస్తాన్ ప్రణాళికా సంఘానికి సలహాదార్లుగా వచ్చినవారు 1970 లో సమర్పించిన నివేదికలలో ఉదాహరింపబడినవేనని గమనించాలి.

ఇలా ఆర్థికంగా తూర్పు - పశ్చిమపాకిస్తాన్‌ల మధ్య గతపదేళ్ళుగా పెరిగిన వ్యత్యాసాలవల్ల— ప్రాంతీయమైన వ్యత్యాసాలు, ప్రాంతీయమైన విచక్షణలకు సంబంధించిన భావాలతోపాటు పశ్చిమ పాకిస్తానీలు తమను ఆర్థికంగా గతంలో బ్రిటిష్‌వారివలె దోపిడీచేస్తున్నారనే భావాలు తూర్పుబెంగాల్ ప్రజలలో బలపడిపోతూవచ్చాయి. దీనినుంచే రాష్ట్రీయ స్వపరిపాలనాధికారాలు కావాలన్న నినాదం బయలుదేరింది. అదే చివరకు 'స్వదేశ్' (బంగ్లాదేశ్) నినాదంగా మార్పు చెందింది.

ఆర్థికంగానేకాదు. రాజకీయంగాకూడా తూర్పు పాకిస్తాన్ పశ్చిమ పాకిస్తానీల దోపిడీకి, అజ్మాయిషీకి గురిఅవుతూవచ్చింది. 1955 లో పాకిస్తాన్ కేంద్ర సర్వీసులలోను, రక్షణబలాలలోను తూర్పు బెంగాలీలు చాలా స్వల్పంగా వుండేవారు. ఆనాటినుంచి నేటివరకు ఈ పరిస్థితి మారలేదు. చివరకు తూర్పుపాకిస్తాన్‌లోని ఉన్నతోద్యోగాలకుకూడా పశ్చిమ పాకిస్తాన్‌వారిని నియమిస్తూవచ్చారు. కేంద్ర సర్వీసులలో తూర్పు

పశ్చిమ పాకిస్తానీల ప్రాతినిధ్యం ఎలా వున్నదీ క్రింది జాబితానుబట్టి తెలుసుకోవచ్చు:—

ఉద్యోగవర్గం	తూర్పు భాగం	పశ్చిమ భాగం
1. సివిల్		
సెక్రటరీలు	0	19
జాయింట్ సెక్రటరీలు	3	38
డిప్యూటీ సెక్రటరీలు	10	123
అండర్ సెక్రటరీలు	38	510
2. మిలిటరీ		
లెఫ్టినెంట్ జనరల్స్	0	3
మేజర్ జనరల్స్	0	20
బ్రిగేడియర్స్	1	34
కల్నల్స్	1	49
మేజర్లు	10	590
నౌకా దళాధికారులు	7	593
విమాన దళాధికారులు	40	640

రాజకీయంగా కేవలం ఉద్యోగాలలోనే కాదు; ప్రజా ప్రతినిధులుగా స్వరాష్ట్రాన్ని పరిపాలించు కొనడంలోకూడా తూర్పు బెంగాలీలు వివక్షణకు గురి అయ్యారు. పాకిస్తాన్ అవతరించిన తొలి పదేళ్లలోను పార్లమెంటరీ వ్యవస్థ అనేది వుండేది. కాని జాతీయమైన ఎన్నికలద్వారా ఏర్పడిన ప్రజా ప్రతినిధుల వ్యవస్థకాదది. కేంద్రప్రభుత్వానికి ప్రజాబలం కలదని నిరూపించే ఎన్నికలకు వాగ్దానాలుమాత్రం జరిగేవి. రాష్ట్రశాసన సభలకు పరిమిత ఓటింగ్‌తో ఎన్నికల తతంగం నడిచింది. 1954 లో తూర్పు బెంగాల్‌లో జరిగిన రాష్ట్ర శాసనసభ ఎన్నికల్లో ముస్లింలీగుపార్టి నామమాత్రమైంది. యునైటెడ్ ఫ్రంట్ విజయంపొందింది. ప్రజల వాంఛకు ప్రతిబింబంగా అది అధికారానికి వచ్చింది. కాని రెండు నెలలోనే కేంద్రప్రభుత్వం దానిని బర్తరఫ్‌చేసింది. కేంద్రపాలన నెలకొల్పింది. ఆ విధంగా రాష్ట్రంలోకూడా తమనుతాము పరిపాలించుకునే అధికారాన్ని తూర్పు బెంగాలీలు కోల్పోయారు. దీనితో ఏర్పడిన అసంతృప్తినుంచే తమ రాష్ట్రానికి ప్రజాస్వామ్యం స్వపరిపాలనం కావాలన్నవాదన తూర్పు బెంగాల్‌లో బయలుదేరింది. 1966 జూన్‌లో ఆరుసూత్రాల కార్యక్రమాన్ని షేక్ ముజిబుర్‌రహ్మాన్ రూపొందించాడు. ఈ కార్యక్రమాన్ని అమలు జరపడానికి అవామీలీగు అనే తన పార్టీని తూర్పుపాకిస్తాన్‌లో ఒక రాజకీయ వేదికగా తయారుచేశాడు: ప్రజలందరిని దానికింద సమీకరించి 'బంగ్లాబంధు'గా రూపొందాడు.

పాకిస్తాన్ ఒక ఫెడరేషన్‌గా వుండాలని, కింది ఆరు సూత్రాలు ప్రాతిపదికగా ఫెడరేషన్ భాగాలకు అంటే రాష్ట్రాలకు పూర్తిస్వపరిపాలనాధికారాలు దత్తంచేయాలని షేక్‌ముజిబుర్‌రహ్మాన్ కోరాడు. ఆ ఆరు సూత్రాల సారాంశం ఇది:—

(1) పాకిస్తాన్ ఒక ఫెడరేషన్‌గా పార్లమెంటరీ ప్రభుత్వవ్యవస్థతో వుండాలి. సార్వజనికమైన ఓటుహక్కుతో సరాసరి ఎన్నికైన శాసనసభల సర్వాధికారం చెల్లాలి. (2) కేంద్రం రక్షణ విదేశీ వ్యవహారాలు మాత్రమే చూడాలి; మిగిలిన అధికారాలు రాష్ట్రాలకు వుండాలి. (3) రెండు విభాగాలకు రెండు రకాల కరెన్సీ; వాని మధ్య సేచ్ఛగా మారకం ఏర్పాట్లు; రెండు రిజర్వుబ్యాంకులు ఏర్పడాలి. (4) పన్నులు, రెవిన్యూ వసూలు అధికారాలు రాష్ట్రాలకు వుండాలి. వానినుంచి తగిన మొత్తాలు కేంద్రం తన ఖర్చులకు పొందాలి. (5) ఆర్థిక సంస్కరణలు, పన్నుల విధానంద్వారా రెండు విభాగాలమధ్య ఆర్థికంగా ఏర్పడిన వ్యత్యాసాలు తొలగించబడాలి. (6) ప్రత్యేక రక్షణ ఏర్పాట్లు ప్రస్తుతానికిలేని తూర్పుపాకిస్తాన్‌కు విడిగా 'మిలీషియా' లేదా సైనికదళాలు ఏర్పరచాలి.

ఇలా వున్న ఈ ఆరు సూత్రాల కార్యక్రమం బెంగాలీలకేకాదు పశ్చిమ పాకిస్తాన్‌లోని బెలూచీలు, పఠాన్‌లకుకూడా ఆమోదయోగ్యమైంది. ఆ రాష్ట్రాలలో జాతీయ అవామీలీగుపార్టీ ఈ కార్యక్రమాన్ని బలపరచింది. చివరకు పంజాబు—సింధులలో కూడా కొన్నివర్గాలు దానిని బలపరిచాయి. 1970 నాటికి

ఇదొకరకమైన భాషారాష్ట్రాల స్వపరిపాలనోద్యమంగా ప్రజలలో విజృంభించి బలపడింది. ఇదంతా జరిగింది అధ్యక్షుడు యాహ్యాఖాన్ సైనికపాలనలోనే. దేశంలో ప్రజాఉద్యమాలు బలపడడం గమనించిన ఆ సైనిక నియంత (1) పాకిస్తాన్‌కు జాతీయఅసెంబ్లీ ఏర్పడి రాజ్యాంగాన్ని తయారుచేస్తుందని (2) ఆ అసెంబ్లీకి, రాష్ట్రశాసనసభలకు డిశంబరులో ఎన్నికలు జరగగలవని (3) పరిపాలన ప్రజలకు అప్పగింతపెట్టగలనని ప్రకటించాడు: పాకిస్తాన్ ఏర్పడిన 23 సంవత్సరాలకు తొలిసారిగా వయోజన ఓటింగ్‌హక్కుతో సార్వత్రిక ఎన్నికలు జరిపించాడు.

ఈ ఎన్నికలవల్ల తూర్పుబెంగాల్‌లో నూటికి 73 ఓట్లు షేక్ ముజిబుర్ రహమాన్‌కు చెందిన అవామీలీగుకు వచ్చాయి. ఆరుసూత్రాల కార్యక్రమం ఆధారంగా ఈ విజయాన్ని ఆయన సాధించాడు. తూర్పు బెంగాల్ స్వపరిపాలనాధికారవాంఛ ఆవిధంగా వ్యక్తమైంది. తూర్పుబెంగాల్ రాష్ట్రశాసనసభకు గల 310 సీట్లలోను 288 సీట్లు ఆయనపార్టీ గెలుచుకున్నది. రాష్ట్రంలో పరిపాలన సాగించే హక్కును సంపాదించుకున్నది.

అంతేకాదు. పాకిస్తాన్ జాతీయ అసెంబ్లీకిగల 313 సీట్లలోను తూర్పు పాకిస్తాన్‌కు 169 సీట్లు వున్నాయి. అందులో 167 సీట్లు అవామీలీగు గెలుచుకున్నది. పశ్చిమ పాకిస్తాన్‌కుగల 144 సీట్లలోను జుల్ఫికర్ ఆలీ భుట్టో నాయకత్వానవున్న పీపుల్సు పార్టీకి 81 సీట్లు, అవికూడా పంజాబు, సింధు రాష్ట్రాలలో మాత్రమే వచ్చాయి. పాకిస్తాన్ జాతీయ అసెంబ్లీ సీట్లలో అత్యధిక సంఖ్యాబలం అంటే పాకిస్తాన్‌లో జాతీయప్రభుత్వం స్థాపనకు, రాజ్యాంగనిర్మాణానికి అవసరమైన మెజారిటీ షేక్ ముజిబుర్‌రహమాన్ సంపాదించాడు. ఆయనను 'భవిష్యత్ ప్రధానమంత్రి'గా యాహ్యాఖాన్ సంబోధించాడు. కాని ఆయన ఆరుసూత్రాల కార్యక్రమంలో రాష్ట్ర స్వపరిపాలనా పథకంలో మార్పును కోరాడు. రాజీ సమాలోచనలు సాగించాడు. పాకిస్తాన్‌లో అంతర్భాగంగా తూర్పు బెంగాల్‌కు స్వపరిపాలనాధికారాని షేక్ ముజిబుర్‌రహమాన్ కోరాడు. ఈ విషయంలో రాజీకి నిరాకరించాడు. 1971 మార్చి 24 నాటికి అధ్యక్షుడు యాహ్యాఖాన్‌తో ఢాకా చర్చలలో నాలుగు అంశాలమీద రాజకీయ ఒప్పందానికి వచ్చాడు. ఆ నాలుగు అంశాలు ఇవి (1) దేశంలో సైనికశాసనం రద్దు. ప్రజా ప్రతినిధులకు పరిపాలన అప్పగింత (2) రాష్ట్రాలలో మెజారిటీ పార్టీలకు ప్రభుత్వం అప్పగింత (3) అధ్యక్షుడుగా యాహ్యాఖాన్ వుండడం. కేంద్రప్రభుత్వాన్ని నడపడం (4) జాతీయ అసెంబ్లీసభ్యులు తూర్పు—పశ్చిమ ప్రాంతాలవారు విడి విడిగా సమావేశమై రాజ్యాంగం ముసాయిదాలు తయారుచేసి, చివరకు ఉమ్మడిగా సమావేశమై పాకిస్తాన్ రాజ్యాంగానికి తుదిరూపమివ్వడం; పోతే తూర్పు పాకిస్తాన్‌కు కేంద్ర ప్రభుత్వానికి మధ్య వుండవలసిన సంబంధాలు మాత్రమే నిర్ణయం కావలసివున్న సమయంలో, అధ్యక్షుడు యాహ్యాఖాన్ 1971 మార్చి 25—26 రాత్రి హఠాత్తుగా ఢాకానుంచి వెళ్లిపోయాడు. అప్పటి నుంచే పాకిస్తాన్ చరిత్రగతి మారిపోయింది: బంగ్లాదేశ్ పుట్టుకచరిత్ర ప్రారంభమైంది.

ఇందులో శ్రీ భుట్టో కీలకమైనపాత్ర నిర్వహించాడు: షేక్‌ముజిబుర్‌రహ్మాన్ పాకిస్తాన్ ప్రధాని కావడం ఆయనకు ఇష్టంలేదు. అవామీలీగుపార్టీ, బెలూచిస్తాన్‌లలోని జాతీయ అవామీలీగుల ఆధ్వర్యంలో పాకిస్తాన్ రాజ్యాంగ రచన ఆయనకు ఇష్టంలేదు. ఆరు సూత్రాల కార్యక్రమంకింద పశ్చిమ పాకిస్తాన్‌లో ఇతర రాష్ట్రాలు స్వపరిపాలనాధికారాలను పొందడంవల్ల కేంద్రం బలహీనపడగలదని ఆయన వాదన. ఆ వాదనను పంజాబీ రాజకీయనేతలు, సైనికవర్గాలు బలపరచారు. దానితో అధ్యక్షుడు యాహ్యాఖాన్ వైఖరిలో మార్పువచ్చింది. ఎన్నికలలో ప్రజల తీర్పును కాదన్నాడు. జాతీయ అసెంబ్లీ సమావేశాన్ని వాయిదా వేశాడు. అసెంబ్లీలో మెజారిటీగావున్న అవామీలీగును మైనారిటీపార్టీ చేయడానికి పూను

కున్నాడు. రెండు దశలుగా ఈ లక్ష్యసాధనకు సిద్ధపడ్డాడు. మొదటిది ప్రజాప్రతినిధుల స్థాయి. అవామీలీగు నిషేధం. దాని ప్రతినిధులుగా ఎన్నికైనవారి సభ్యత్వాలు రద్దు. వారి అరెస్టులు. షేక్‌ముజిబుర్ రహ్మాన్‌పై దేశద్రోహ నేరారోపణ. రెండవది ప్రజల స్థాయి. అవామీలీగును బలపరచిన ప్రజావర్గాల అణచివేత. బెంగాలీ అభిమానంవున్న మేధావివర్గాల నిర్మూలనం. జనాభారీత్యా తూర్పు బెంగాల్ జనసంఖ్యను పశ్చిమ పాకిస్తాన్‌కంటె తక్కువచేయడం. పాకిస్తాన్ పరిపాలనాధికారం ఏనాడూ తూర్పు బెంగాల్ ప్రతినిధుల వశంకాకుండా చూడడం.

ఇందుకుగాను 1971 మార్చి 25 నుంచి డిశంబరు 3 వ తేదీవరకు తూర్పు బెంగాల్‌లో జనహత్య సాగింది. దానినిగురించి అమెరికా, బ్రిటన్, యిరోపా పత్రికలు పూర్తివివరాలు ప్రకటించాయి. యాహ్యాఖాన్ సాగించిన హత్యాకాండను జంగిస్‌ఖాన్ దారుణాలతోను, హిట్లర్ దురంతాలతోను పోల్చి చూపాయి. కనీసం పదిలక్షలమంది హత్య చేయబడి వుంటారని అంచనా వేశాయి. హిందువులు, బౌద్ధులు, క్రైస్తవులు, ముస్లింలు అనే విచక్షణలేకుండా బెంగాలీలు అనేజాతి నిర్మూలనకాండ సాగిందని వర్ణించాయి. ఈ హత్యాకాండకు ఆగలేక దాదాపు కోటిమంది బెంగాలీలు భారతదేశానికి శరణార్థులుగా వలస వచ్చారు. వీరితో బంగ్లాదేశ్ చరిత్రతో భారత్‌కు అనుబంధం ఏర్పడింది.

తొలిదశలో యాహ్యాఖాన్ పాశవిక చర్యలను బెంగాలీలు స్వశక్తితో ఎదుర్కొన్నారు. తూర్పు బెంగాల్‌లోని పోలీసు, సైనికదళాలు యాహ్యాఖాన్ ప్రభుత్వంమీద తిరుగుబాటు చేశాయి. బెంగాలీ యువకులను, విద్యార్థులను సమీకరించి, ముక్తివాహిని ఏర్పాటు చేశాయి. గెరిల్లాయుద్ధం ప్రారంభించాయి. పాకిస్తాన్ సైనికులకు — బెంగాలీలకు మధ్య ప్రజాయుద్ధం ప్రారంభమైంది. 1971 ఏప్రిల్ 17 న పాకిస్తాన్ జాతీయ అసెంబ్లీకి ఎన్నికైన ప్రతినిధులు ముజిబుర్ నగర్‌లోని మామిడితోటలో సమావేశమై బంగ్లాదేశ్ స్వాతంత్ర్యాన్ని ప్రకటించారు. బంగ్లాదేశ్ తాత్కాలిక ప్రభుత్వాన్ని ఏర్పాటు చేశారు. ఈ ప్రభుత్వం ఆధ్వర్యాన ప్రజా ప్రతిఘటన సాగింది. దానిని అణచివేయడానికి యాహ్యాఖాన్ సైనికులను, విమానాలను, టాంకులనుకూడా వినియోగించారు. కాని తిరుగుబాటును అణచివేయలేకపోయాడు.

ఈ పోరాటానికి భారత్ ప్రోత్సాహం కలదన్న ఆరోపణలు పాకిస్తాన్ చేస్తూవచ్చింది. బంగ్లాసమస్య తన ఆంతరంగిక వ్యవహారమని, దానిలో భారత్ జోక్యం కలిగించుకుంటున్నదని ప్రచారం చేసింది. భారత్—పాకిస్తాన్‌లమధ్య ఇదొక వివాదాంశం అయినట్టు ప్రపంచానికి చిత్రించింది.

తూర్పు బెంగాల్‌లో సైనిక చర్యలకు భయపడిన బెంగాలీలు ఎనిమిది నెలలపాటు వేలు లక్షల సంఖ్యలో భారతదేశానికి శరణార్థులుగా వేరడం ప్రారంభించారు. పాకిస్తాన్ ఏర్పడ్డప్పుడూ తూర్పు బెంగాల్ నుంచి 43 లక్షలమంది శరణార్థులు భారత్‌కు రాగా, ఇప్పుడు దాదాపు కోటిమంది వచ్చారు. వీరిని పోషించవలసిన భారం భారత్‌మీద పడింది. దానికి అంతర్జాతీయ సహాయాన్ని భారత్ అర్థించింది, కాని అవసరమైన మేరకు సహాయం జరగలేదు. ఈ శరణార్థులవల్ల భారత్‌లో ఆర్థిక, సాంఘిక, రాజకీయ సమస్యలు వత్తిడులు ఏర్పడుతున్నవని, తూర్పు బెంగాల్‌లో జనహత్యను నివారింప జేయాలని ప్రపంచ దేశాలకు, పాకిస్తాన్ మిత్రదేశాలకు ఎనిమిది నెలల పాటు ప్రత్యేక ప్రతినిధివర్గాల ద్వారాను, ప్రధాని స్వయంగా విదేశ పర్యటనద్వారా వివరించడం జరిగింది. కాని ఫలితం లేకపోయింది. మొత్తంమీద తూర్పు బెంగాల్‌లో జనహత్య జరుగుతూవుంటే, సమకాలీన ప్రపంచం 'మౌనం' వహించింది.

ప్రపంచరాజ్యాల 'మౌనం' యాహ్యాఖాన్ స్వప్రయోజనాలకు వినియోగపడింది. బంగ్లా సమస్యను భారత్—పాక్ వివాదాంశంగా మార్చడానికి, అదొక అంతర్జాతీయ సమస్యగా చేయడానికి ఉద్దేశించాడు. ఈ లక్ష్యసాధనకు 1970 డిశంబరు 3 వ తేదీన

హఠాత్తుగా భారత నగరాలమీద విమానదాడులు చేసి, పశ్చిమ పాకిస్తాన్ సరిహద్దులనుంచి సైన్యాలను ముందుకు దూకించాడు. ఆ తర్వాత జరిగిన పక్షం రోజుల యుద్ధానికి కారకుడయ్యాడు: బంగ్లాదేశ్ సమస్యను ఆంతరంగిక సమస్యగాను, భారత—పాక్‌లమధ్య అంతర్జాతీయ వివాదాంశంగాను మార్పుచేశాడు.

ఈ మార్పు జాతీయంగాను, అంతర్జాతీయంగాను భారతదేశాన్ని పెక్కు పరీక్షలకు గురిచేసింది : జాతీయంగా భారతదేశం తప్పనిసరిగా పాకిస్తాన్‌తో యుద్ధానికి దిగవలసివచ్చింది. ఈ యుద్ధం కూడా విస్తరణ వాంఛతోకాక దురాక్రమణ నిరోధానికి, ఆత్మరక్షణకు కొనసాగించవలసి వచ్చింది. పాకిస్తాన్‌నుంచి దురాక్రమణ ప్రమాదం భవిష్యత్తులో కొంతవరకైనా లేకుండా చేయాలన్న లక్ష్యంతో, పాకిస్తాన్ భౌగోళిక విచ్ఛిత్తినికాక, సైనిక యంత్రాంగ విచ్ఛిత్తిని భారత్ లక్షించింది. దానికిగాను తనకుగల సైనిక, వైమానిక నౌకాబలాన్ని సమగ్రంగాను, సమన్వయంతోను భారతదేశం తీవ్రంగా వినియోగించింది. రాజకీయంగా బంగ్లాదేశ్ స్వతంత్ర ప్రతిపత్తిని భారతదేశం గుర్తించింది. బంగ్లాదేశ్ ప్రభుత్వం ఆహ్వానంమీద ముక్తివాహినితో కలిసి వ్యవహరించడానికి భారత సైన్యాన్ని తూర్పు బెంగాల్‌లోకి దూకించి దానిని విముక్తం చేసింది.

ఢాకాలో పాకిస్తాన్ సైన్యం లొంగిపోయిన వెంటనే పశ్చిమరంగంలోకూడా తనకుతానై ఏకపక్షంగా యుద్ధవిరమణ చేసింది. పాకిస్తాన్ కూడా అందుకు అంగీకరించడంతో భారత్—పాకిస్తాన్‌ల మధ్య యుద్ధం ఆగిపోయింది. బంగ్లాదేశ్ విముక్తి, ఏకపక్షంగా యుద్ధవిరమణ భారతదేశానికి జాతీయంగా కీర్తిప్రతిష్ఠలను తెచ్చాయి.

అయితే అంతర్జాతీయంగా భారతదేశం బలహీనపడింది. సోవియట్‌రష్యాతో చేసుకున్న రక్షణ ఒప్పందం కారణంగా, ఏదోఒక దుడుకుచర్యకు భారత్ సిద్ధం అవుతున్నదనే విమర్శకు గురిఅయింది. భద్రతా

మండలిలో పోరు విరమణకువచ్చిన తీర్మానాలను రష్యా 'వీటో' చేసినందున, రష్యా రాజకీయ రక్షణ ఛాయలో భారత్ వ్యవహరిస్తున్నదనే ఆరోపణలు పొందింది. ఐక్యరాజ్యసమితి సర్వసభ్య సమావేశంలో హెచ్చుమెజారిటీతో జరిగిన పోరు విరమణ—సైన్యాల ఉపసంహరణ తీర్మానాన్ని త్రోసిరాజనడంతో ప్రపంచ ప్రజాభిప్రాయాన్ని ధిక్కరించిందనే నిందను తెచ్చుకున్నది. కనీసం ఇరుగుపొరుగు చిన్నరాజ్యాలుకూడా భారత్ పక్షాన ఓటు చేయకపోవడంతో భారత వైదేశికనీతి విఫలమైనదనే విమర్శ ధ్రువపడిపోయింది.

బంగ్లాదేశ్ వ్యవహారానికి సంబంధించినంతవరకు అమెరికా, చైనాల వైఖరి పాకిస్తాన్‌కు అనుకూలంగా వుండడంలో ఆశ్చర్యంలేదు. అవి పాకిస్తాన్ మిత్రదేశాలుగా ప్రసిద్ధి చెందాయి. పాకిస్తాన్ భౌగోళిక సమగ్రతను కాపాడడానికి అవి ఐక్యరాజ్యసమితి స్థాయిలో శక్తివంచనలేని కృషి చేశాయి. సైనికంగా కూడా సహాయపడ్డాయి. భారత్ శ్రేయస్సు, ప్రజాస్వామిక ఆదర్శాలు దృష్ట్యా ఇవి గర్హనీయమైన చర్యలు. అంతర్జాతీయ విధానాలదృష్ట్యా ఇవి ప్రపంచశాంతికి భంగంకలిగించే ధోరణులు. అందువల్లనే బ్రిటన్, ఫ్రాన్స్‌లవంటి మిత్రదేశాల విమర్శలకు అమెరికా—చైనాలు గురిఅయినాయి. అమెరికాలోని ప్రముఖ పత్రికలు, ప్రజానాయకులుకూడా తమ ప్రభుత్వ విధానాలను నిరసించడం జరిగింది.

అయితే అంతర్జాతీయంగా బంగ్లాదేశ్‌పట్ల సోవియట్‌రష్యా వైఖరి ద్వంద్వంగా వుండడం గమనార్హం. జాతీయ విమోచనోద్యమాలను బలపరచడం కమ్యూనిస్టుల విధానం. అలా కమ్యూనిస్టు చైనా బంగ్లాదేశ్ ఉద్యమాన్ని బలపరచడంలేదని సోవియట్ రష్యా విమర్శిస్తున్నది. కాని బంగ్లాదేశ్ ప్రభుత్వాన్ని గుర్తించడంలో రష్యా తాత్సారం చేస్తున్నది. సోవియట్ కమ్యూనిస్ట్‌పార్టీనుంచి 'విప్లవాభినందనలు' బంగ్లాదేశ్ ప్రభుత్వానికి అందలేదు. ఉత్తర వియత్నాం, ఉత్తరకొరియా ప్రభుత్వాలపట్ల అనుసరించినదానికి విభిన్నమైన విధానాలను బంగ్లాదేశ్ ప్రభుత్వంపట్ల సోవియట్ రష్యా అనుసరించడం అనుమానాలకు దారితీసింది. విప్లవ ప్రభుత్వాలకు, విమోచనోద్యమాలకు ఆయుధ సహాయం, ఆర్థిక సహాయం చేయడమనేది రష్యాప్రభుత్వం కమ్యూనిస్టు విధానాలకు మూలసూత్రంకాని బంగ్లాదేశ్ విషయంలో ఇది మినహాయింపు జరగడం విచిత్రంగావుంది. అందువల్లనే బంగ్లాదేశ్‌పట్ల రష్యా—చైనాల విధానాలను భారత్ జాగ్రత్తగా పరిశీలించవలసి వుంటుందని రాజకీయ పరిశీలకులు హెచ్చరిస్తున్నారు.

———

తలలేనోడు

'కొలకలూరి'

రాత్రంతా నిద్రపట్టక తలనొప్పితో కళ్ళనొప్పితో చలికి వణుకుతూ నిద్రలేచిన ముసలివాళ్ళా కళ్ళు మూస్తూ తెరుస్తూ కందిచేలోంచి కప్పుకొన్న మంచు దుప్పటి దులుపుకొంటూ కోటి కిరణాలతో వస్తున్నాడు సూర్యుడు. కోటి, సూర్యుళ్ళా దుప్పటి ఎగవేసుకొంటూ డొంకలోకి దిగాడు. తెల్లవారు జాము నుంచి తెరలు తెరలుగా దిగుతున్న పొగమంచు గుండెల్లోంచి చొచ్చుకొనిపోయే కిరణాలు ఎంతోదూరం పోలేక పోతున్నాయి. ఉదయమే డొంకలో నడుస్తున్న కోటి మడమశీల మునిగి కొంకులకు తగులుతున్న తడి దువ్వలో కాళ్ళీడ్చుకొంటూ సూర్యకిరణాల్లా వూళ్ళోకి పోతున్నాడు. ఇసుకమీద, మెరకమీద, కంకరపైన, రాళ్ళపైన, ఎక్కడచూచినా, చెమ్మగావుంది. ఎక్కడ తాకినా చల్లగావుంది.

పొగమంచు చల్లగా పడుతూవుంది. గడ్డిపరకలపైన మంచుబొట్లు మెరుస్తున్నాయి. చిల్ల కంప మీద మంచుబిందువులుపడి, క్షణంసేపు నిలిచి, తక్షణం జారి, పడుతూ మెరిసి, ముళ్ళముఖాన తడితాపడం చేసి, చిట్లిపోతున్నాయి. రాత్రెప్పుడో ముళ్ళకంప కొమ్మలమధ్య పురుగులకోసం వలపన్నిన సాలీడు గూడులో మంచు చెమ్మకు ప్రతిపోగూ తళతళలాడుతూ వుంది. ధ్వజస్తంభం మీదపడ్డ మంచుబొట్లు కొన్ని నిలిచి, కొన్నిజారిపోగా స్ఫోటకం మనిషిముఖం గుర్తుకు తెస్తూవుంది. చెరువుగట్టూ చెరువునీరూ ఏకంచేస్తు మంచు మలామాచేసింది. ఈ ఉదయం ఎంత వెలుతురు కలిగించినా, ఎంత బలహీనంగా ఉదయించినా సూర్యుడవసరమే !

తెల్లవారితే పల్లెఅంతా కదలిక! సూర్యుడుత్సాహమై ప్రతిగుండెలో ఉదయిస్తాడు. పల్లెలో ప్రతి ప్రాణిలో పరమచైతన్యం. కోటిలో కదలికఉంది. చైతన్యంలేదు. శవం, మోస్తున్నప్పుడు కదిలినా ప్రాణం లేనట్లుగా చెరువుగట్టుమీద కదిలి వస్తున్నాడు. పశువుల్ని జీతగాళ్ళు పొలం తోలుకుపోతున్నారు. ఆవుపేడ కడికోసం ఇద్దరమ్మాయిలు యుద్ధం ప్రకటించుకొంటున్నారు. కల్లాపిజల్లే చప్పుళ్ళు వినబడుతున్నాయి. ఊరబావిగిలక తోకతెగిన కుక్కపిల్లలాగా కఁయ్ కఁయ్ మంటూవుంది. బళ్ళగాట్లో పావలా దొరికిందని ఎగిరి గంతులేస్తున్నాడు జీతగాడు. డొంకలోదుమ్ము సామాన్యుడి బ్రతుకులా బళ్లచక్రాలక్రింద నలిగి, దువ్వదువ్వ అయిపోయింది.

చెరువుగట్టుదిగి, రావిచెట్టుప్రక్కగా నడిచే పీనుగలా వస్తున్న కోటి కెదురుగా దేవాలయం డొంక మలుపులో నాగలింగం! ఇద్దరూ ఎదురయ్యారు. ఇద్దరూ చూచుకొన్నారు. ఇద్దరూ నిలబడ్డారు. ఒకరికెదురుగా ఒకరు. ఎవరూ మాట్లాడలేదు. రెండు క్షణాలు నిశ్శబ్దం !

'ఏడకి?'

కోటి అడిగాడు. భుజంమీదవున్న గొర్రెబొచ్చు దుప్పటి, పాతది, చిరిగింది, ముతకది, పైకి ఎగేసుకొన్నాడు. అది తెల్లవారుజామున కురిసిన మంచులో తడిసి, ఉతికి పిండేసిన బట్టలాగావుంది.

'ఈడకే !'

పొది ఎడంచేతిలోది కుడిచేతిలోకి మార్చుకొన్నాడు నాగలింగం. తలెత్తి ముఖంలోకి చూడలేదు. మాటకూడా స్పష్టంగా చెప్పలేదు. మాటలునంగిగా, చేష్టలునంగిగా ఉన్నాయి. ఈడకేఅంటే వాళ్ళిద్దరికీ అర్థం కావచ్చు. అందుకే కాబోలు కోటి మళ్ళీ ప్రశ్నించలేదు.

'రాత్రింటో లేవంటేం?'

ఈసారి నాగలింగమ్ ప్రశ్నించాడు.

'ఊఁ!'

'మరేడకిబోయా?'

'పొలం!'

పొలమనేటప్పటికి కోటి గొంతు వణికింది. గొంతులో రాళ్ళు అడ్డంపడ్డట్టు, పంటికింద రాయి పడ్డట్టు, ముఖమూ పళ్ళూ కరకరలాడాయి. కోటి స్థితి చూస్తే నాగలింగం కళ్లలో నీళ్లు తిరిగాయి.

మళ్లీ ఇద్దరూ ఏమీ మాట్లాడుకోలేదు. జనం చెరువునీళ్లు కావిళ్లతో, బిందెలుతో తీసుకుపోతున్నారు. దేవాలయం గోపురంమీద పావురాలు కువకువ లాడు తున్నాయి.

కోటిమలుపుతిరిగాడు. ఏమీ మాట్లాడకుండా వెళిపోయాడు. కోటి పది బారలు నడిచిందాకా చూస్తూ నిలబడిపోయి పొది మళ్లీ చేయి మార్చుకొని, చెరువు ఉత్తరపుగట్టుమీదగా ముందుకుపోయాడు నాగలింగం.

'ఛీ! యదవనాయాలిబతుకు! ఈ బతుకు బతికే కంటే ఏనుయ్యో గొయ్యో జూసుకుంటే నయం పీడి రగడవుద్ది'అంటూ గొణుక్కుంటూపోతున్నాడు నాగ లింగం. అప్పటికప్పుడు వంట్లోఉన్న రక్తం మండి పడి, పైకి ఎగదన్నిందో ఏమో ముఖం ఎర్రబడింది. ఏల్నాటిశనిలాంటి పొగమంచు క్రమక్రమంగా విచ్చి పోతూవుంది. చలి తగ్గుతూవుంది. నాగలింగం వంట్లో వేడి పెరుగుతూవుంది.

నాగలింగం కోటికి లేకలేక కలిగిన కొడుకు. ఒక్కడే సంతానం. కొడుకు చదువుకొని గొప్ప ఉద్యోగి కావాలని అందరు తండ్రులులాగే కోటి కలలు కన్నాడు. ఆ కలలు, అఆలుమూసి తేళ్లూ జెర్రులూ చుట్టినట్టు కేర్‌బేర్‌మని, నాలుగేళ్ల అలా ఆరుస్తూనే చిన్న కొడుకును చూచేసరికి, కల్లలయ్యాయి. పోనీ పని కులవృత్తి నేర్పాడు. అదీ అంతంతమాత్రమే అయింది వాడితల గాటుపెట్టాడు ఈడి తల గంటు పెట్టాడు అని తోసి 'నువ్వెందుకు పనికొత్తావురా' అని నెత్తినోర్రు పెట్టుకొని, కొట్టుకొని 'ఈడు బాగుపళ్లే'డని నిర్ణయించుకొన్నాడు కోటి. 'నే జత్తే ఈడికేంద్దిక్కు' అని ఆలోచించి, కాలూ చెయ్యీ కూడదీసుకొని, రెండెకరాల గరువు సంపాదించాడు. 'నే బోతే, ఈ రొండెకరరాల్తో 'ఆడిసావాడు జత్తాళ్లే' అని నెమ్మదిపడ్డాడు.

ఆ మధ్య నాగలింగం పేకాడుతున్నాడు, తాగు తున్నాడు. అని విని, 'ఇది గాదుపని' అని పెళ్లి చేశాడు. అప్పణ్ణుంచి అదేందో 'జివ జచ్చినోడయ్యేడు' నాగలింగం. దేవుడుమాత్రం చల్లనిచూపు చూశాడు. ఇద్దరు పిల్లలు కలిగారు. పెద్దపిల్ల పదేళ్లదయింది. 'నాలుగేళ్లల్లో ఈ నాగ్గాడు నాకు మల్లే తాత గాబోతాడుగందా ఆడికి బుద్దొచ్చేదెప్పటాోవటంటా?' అని కోటి దిగులు పడుతున్నాడు.

ఏణ్ణర్థం నుంచి పనినేర్చుకొన్న నాగలింగం 'తండ్రికితగ్గ కొడుకు'గా 'తండ్రినిమించిన కొడుకు'గా పెద్దలచేతా, పిన్నలచేతా మన్ననలు పొందాడు. 'ఈ నాగ్గాడు తాగుతాడా, పేకాడతాడా' అంటే ఎవరూ నాగలింగం ముఖం చూస్తూ చూస్తూ నమ్మలేరు. నాగలింగం క్రాపుచేస్తే బస్తీలో సెలూన్లు బలాదూరు! గడ్డంగీస్తే రెండు రోజులు మొటికకూడా తగలదు. తలగుండు చేస్తున్నా, గడ్డం గీస్తున్నా కత్తి తనమీద ఉంది అని అనిపించనే అనిపించదు. అసలు పని చేస్తున్నట్లే తెలియదు. గాటు పెడతాడు, గంటు పెడతాడు అన్న భయం అసలే లేదు. తలమాలిష్ చేస్తే ఎంతో సుఖంగా చేయగల్డు. నిద్రవస్తుంది. తలనిచ్చింతగా అప్పజెప్పి నిద్రపోయి, గంట తర్వాత లేచి చూచుకొంటే పనంతా పూర్తయి వుంటుంది. అంతనేర్పుగా పనిచేయగలుగుతున్నాడు నాగలింగం. మీసం, అంతసన్నగా పెట్టాలంటే ఆ వూళ్లో అతనితో పోటీకి వచ్చేవాళ్లు లేరు. తండ్రికూడా దిగ దుడుపే! ఆ మధ్య ఉన్నట్టుండి కొడుకు ప్రయో జకుడయ్యాడని విన్న కోటికి దుఃఖమే కలిగింది. ఏడుపే వచ్చింది.

చెరువు ఉత్తరపుగట్టుదిగి, లంకంత ఇంటి

ముందుకు వెళ్ళాడు నాగలింగం. నాలుగు వీధులమధ్య ఉన్న ఒకే ఒక్క యిల్లు, లంకంత ఇల్లు, మునసబు వీరన్నఇల్లు. ఇంటిముందుకు వచ్చేసరికి జీతగాడు కట్టుకుపోతున్న ఎడ్లబండి ఎదురయింది. జీతగాడు చూచి, ఎగతాళిగా నవ్వి ఎడ్లు అదిలించుకొంటూ వెళిపోయాడు. ఎడ్లమెళ్ళో గంటలు యముడి దున్నపోతు గంటల్లాగా, నాగలింగం గుండెల్లాగా మ్రోగుతూ వున్నాయి. ఆ లంకంత ఇంటి ప్రహరీమెట్లు మనిషెత్తున్నాయి. మెట్లెక్కి ప్రహరీవాటి లోపలికి పోయాడు నాగలింగం. సత్రంలో వీధి బడిపిల్లలు అ ఆలు చదువుతూ ఎవరినో వారిస్తున్నారు.

వరండాలో ఈజీచైర్లో వాలి పేపరు చదువుతూవుంది మునసబు వీరన్నే అనీ, ఎలుగుబంటుకాదనీ, ఆ యిల్లూ ఆ మనిషీ తెలిసినవాళ్ళు అనుకొంటారు. వీరన్న ఆరడుగుల మనిషి. భారీశరీరం. ఎర్రటికళ్ళు. నల్లటివొళ్ళు. రెండే బొగ్గులు అంటుకొనివుంటే కుంపటి ఎలావుంటుందో అలాంటివొళ్ళు. చూపులు రంపం ముళ్ళులాంటి కనురెప్పల్లోంచి వెలుపలికి జైలు కటకటాల్లోంచి వచ్చే హంతకుళ్ళా వస్తున్నాయి.

తల పెరిగిపోయింది. కీకారణ్యంలాగా పెరిగిపోయింది. గడ్డం సింహంజూలులా వేలాడబడివుంది. మూతిమీద మీసాలు నోటికి రోజూ పనివుండటంవల్ల పక్కకు పోయాయి. అవీ వేలాడబడివుంటే నోరు మూతబడివుండేది. తలవెంట్రుకలు, కనుబొమతలు, గడ్డంకలిసి మొత్తం నల్లగా ముద్దలాగా. 'ముక్కు నుదురున్న చీకటి ముద్ద'లాగా వుంది. ఆ ముఖంలో ముక్కు నుదురుతప్ప మరే అవయవమూ ఉన్నట్లు అప్పటికప్పుడు దాఖలా ఏమీలేదు. అంతానలుపు. ఒకే నలుపు. కారునలుపు.

నాగలింగం ఎదుట నిలబడగానే వీరన్నలేచి ముందుకువచ్చాడు. 'యీరా నాగ్గా వొచ్చేవే రావనుకున్నా' అంటే నాగలింగంవిని మాట్లాడకుండా వూరుకొన్నాడు.

'యేం? మాట్లాడవేం?'

నాగలింగం ముఖంలోకి చూశాడు వీరన్న.

'యేంవుంది? యేం వుందని మాట్లాడేది? వొత్తిని. ఇంక మాట్లాడేందుంది?' పొది క్రింద బెట్టి కూర్చుంటూ 'కొబ్బరినూనె గావాలి' అని కూర్చుని, పొదివిప్పి, కత్తి రాయీ తీసి, 'క్రాపా యేంది?' అని అడిగాడు.

'గుండే!'

రాయితీసి సరిచేసుకొన్నాడు. జీతగాడు కొబ్బరి నూనె తెచ్చి రాయిమీద వేశాడు. నాగలింగం కత్తి నూరుకొంటూ 'యేం దాలిస్సెం' అంటే 'వత్తా— ఇప్పుడేవత్తా' అంటూ లోనికిపోయాడు వీరన్న.

వీరన్న ఆరునెలలనుంచి క్రాపు చేయించుకోలేదు. గడ్డం గీయించుకోలేదు. ముఖంమీద కత్తి పెట్టించుకోలేదు. జుట్టు రెల్లుగడ్డి పెరిగినట్లు పెరిగిపోయింది. తలంతా అడ్డమాకలులేని అడవి ఆయిపోయింది. మొన్న పట్టణంనుంచి వచ్చీరావటంతోనే నాగలింగానికి కబురు చేశాడు. వెంటనేవచ్చి 'నా తల పని చూడవలసిందని'.

నాగలింగం రాలేదు.

వీరన్న మునసబు. అంతేకాదు డబ్బున్నవాడు. ఆర్థికంగా ఉన్నవాడూ, అధికారం ఉన్నవాడూ. పల్లెలో చేయలేనిపనంటూలేదు. తనతో సమానంగా ఎందులోనూ తూగగలవాళ్ళు ఆ వూళ్ళో సరేసరి, ఆ చుట్టుప్రక్కల ఆమడదూరంలో లేరు. తన మాటంటే వేదవాక్కు! వీరన్న మకుటం లేకపోయినా మహారాజు! అటువంటి తను రమ్మంటే నాగలింగం రాకపోవటమా?

తన తాత ముత్తాతల దగ్గర్నుంచి—ఎన్నితరాలో చెప్పటం కష్టం—కోటి కుటుంబంవాళ్ళు వంశపారంపర్యంగా తమ యింటిపనిచేసుకొని బ్రతికారు. నాగలింగం రాకపోతే తన ఒక్కడిపరువే అయితే దాని మార్గమే వేరు. తరతరాల వంశప్రతిష్ఠ, పరువు గంగలో కలిసినట్లు బాధపడ్డాడు. స్వర్గంలోనో నరకంలోనో ఉన్న తన పూర్వీకులు ఇంత ప్రయోజకుడా మా వంశంలో పుట్టింది, మా ఆస్తి అనుభవిస్తూ వుంది, మా యింట దీపంపెడుతూవుందని, కుమిలి

కుమిలి ఏడ్చినట్లు అనిపించింది. బాధ కలిగింది. అందు వల్ల మోతాదును పిలిచి కబురు చేశాడు.

'వచ్చి పన్జేత్తాడో యింకేవూరన్నా యెతుక్కుంటా బోతాడో తెల్సుకురా! తేల్సుకురా!' అన్న వీరన్న మాటచెప్పి, మోతాదు సలహా యిచ్చాడు. 'ఎట్టా లేదన్నా నువ్వీ వూళ్లో వుండాల్సినోడివి. యీ వూరొదిలిబోలేవు గందా! ఏసెరువునీ రా సెరువులో యింకాల్సిందే గందా! అందుకని నా మాటిను పెద్దోణ్ణి సెబుతున్నా కాదనమాక. నువ్వీ కళ్లముందు పుట్టి పెరిగినోడివి. ఆడా కటికోడు! నువ్వా మెతకోడివి? యవ్వారలెట్టా యేడిసినా, ఈ వూళ్లో ఆణ్ణీడో పీడో పడకుండా ఎవుడుండాడు జెప్పు! అందుకని, నామాటిని, ఎళ్లి, ఆడిపని—యేంది—ఆడి పని—యేంది యిన్నావు గందా– పూర్తిగా ముగించి వొచ్చెయ్. నువ్వీ వూళ్లోనే వుండొచ్చు. ఆయిగా బతకొచ్చు. నీకు బాదగా వుంటదని నేనేంది ఎవుడయినా వొప్పుకుంటాడు. బాద మర్సిపో! నీపన్నువ్ జెయ్'.

మోతాదు ఒక మోతాదులో రంగరించి ధర్మోపదేశం చేశాడు. ఈ ధర్మోపదేశమే కృష్ణుడు చేస్తే అర్జునుడు యుద్ధం చేశాడు. ఈ ధర్మోపదేశమే సమర్థ రామదాసుచేస్తే శివాజీ విజృంభించాడు. ఈ ఉపదేశం వినే 'రేప్పొద్దున్నే వత్తా—అట్టాగవటాని జెప్పు' అని నాగలింగం కార్యోన్ముఖుడయ్యాడు.

మాట ప్రకారంవచ్చి, క్వారీరాయిమీద కూర్చుని కత్తి నూరుకొంటున్నాడు నాగలింగం. వీరన్న పాత పంచె నూలుది కట్టుకొని, చొక్కాగానీ బన్నీనుగానీ వేసుకోకుండా కండువా కప్పుకొని, వచ్చాడు. జీతగాడు వచ్చి కుర్చీవేశాడు. వీరన్న కూర్చుంటూ 'కత్తిబాగా నూరావా లేదా?మంట పుట్టుద్దా యెట్టా?' అంటూ నాగలింగం వూపే తలమూస్తూ 'వూఁ!' అన్నాడు. ప్రక్కనే ఉన్న దబారాలో నీళ్ళతో వీరన్న తల తడుపుతున్నాడు. 'కోటి గోడికింత పొగురు పనికిరాదు' అంటూ తల తడుంకొన్నాడు వీరన్న. 'ఇంకా తడుపు!' అని ముఖంలోకి చూశాడు. ముక్కుమీద, గడ్డంమీద, మీసాలమీద నీటిబొట్టులు తలచుట్టూ జారుతున్నాయి. 'ఇంకజాల్లే' అని తల తడపటం వారించి, 'ఆడి సొమ్మేవన్నా దిన్నానా పాంవ్ మ్మూసినట్టుజూసి పోయేను' అని దగ్గ నాగలింగం ముఖంలోకిచూచి 'నువ్ జెప్పు—ఆడిత్తప్పా? నాత్తప్పా? అని అడిగాడు.

నాగలింగం బదులు చెప్పాడు. ఆ చెప్పటంలో ఏదో ఒకటి మాట్లాడాలన్న ఆలోచనతప్ప సమాధానం సరీగ్గా చెప్పాలన్న తొందరేం లేదు. 'యే.దోలే—యిష్యన్నీ పెట్టుకొంటే అవ్వుద్దా యేంధి నాబొంద' అని 'వొంగు—కొంచెం—ఇంకొంచెం' అని తలవంచి కత్తిదీసి ముచ్చికల గుంటమీద ఆనించాడు. చేయి కదిపాడు. అయినా కత్తి మొరాయించింది. కదల్లేదు. మహారణ్యంలా పెరిగిన ఈతలలో పులులుంటాయను కొందో సింహాలే వుంటాయనుకొందో కత్తి వణుకుతూ వుంది. 'యేందిరిది' అనుకొని చేయి చూచుకొన్నాడు చేయి వణుకుతూ వుంది. క్షణంఆగి, చేయి పైకి తీశాడు 'నేం?' అన్నాడు వీరన్న. 'యేందిరా?' అడిగాడు. 'యాంలే' చెప్పాడు నాగలింగం. 'కత్తి నూరుతా!' రాయి తీశాడు. మళ్లీ నూరాడు. రాయిపాదిలో పెట్టాడు.

వీరన్న వంచినతల వంచినట్లే వుంది. సాగిన మెడ సాగినట్లే వుంది. ముచ్చికల గుంటమీద కత్తి పెట్టాడు. పదను పెట్టిన కత్తి, ఈ సారి నోరెత్తలేదు. కిక్కురు మనలేదు. పరుగెత్తింది. పరపరలాడింది. ముచ్చికలగుంటనుంచి నుదుటిదాకా పొలం దున్నినట్లు దున్నుకొంటూ పోయింది. అటుపక్కకు జుత్తు! ఇటుపక్కకు జుత్తు! ఎదురయిన జుత్తు ఏటవాలుగా పడుతూ వుంది.

కత్తితో గీసినచోటు చుట్టుప్రక్కల నల్లగా మధ్యలో తెల్లగా కీకారణ్యంలో సిమ్మెంటు రోడ్డులాగావుంది. మళ్లీ ముచ్చికల గుంటమీద కత్తి పెట్టాడు. జొన్న నరికినట్లు, వరికోసినట్లు, ధనియాకంప పీకినట్లు, బుల్‌డోజర్ అరణ్యం ఛేదించినట్లు కత్తి గీస్తూవుంది.

తలముందు జుత్తుఅంతా గీసేసింది కత్తి.

అక్కడక్కడా మిగిలిపోయిన వెంట్రుకమొనలు అద్దం మీదపడ్డ నల్లదుమ్ములాగా ఉన్నాయి. చూపుడువ్రేలూ బొటనవ్రేలూ మధ్య కత్తి రెండెడ్లమధ్య నాగలిలా శిరఃక్షేత్రం దున్నుకు పోతూవుంది. వెనక్కూ ముందుకూ, క్రిందికీ, పైకీ.

ప్రక్కకు పడుతున్న జుత్తుఅంతా పోగుచేసి ఒక పసుపుబట్టలో వేస్తున్నాడు జీతగాడు. వెంట్రుక బీరుపోకుండా చిన్న మొటికఅయినా వేరుగాకుండా జుత్తుఅంతా ఒక్కచోట చేరుస్తున్నాడు.

ఈ జుత్తుమూట తిరుపతి రాత్రివెళ్లే నాంచారయ్యకిచ్చి కొండమీద హుండీలో వేయమని చెప్పాలని వీరన్న అనుకొంటున్నాడు.

ఆరు నెలలక్రితం పంతం పట్టాడు. ఈ పొలం విషయంలో ఎటూ కోర్టు కెక్కవలసివచ్చింది ఇంతకు ముందెప్పుడూ ఇటువంటి పరిస్థితి తటస్థించలేదు. అనుకొన్నదానికి అపజయమూలేదు. ఇప్పుడేమవుతుందో? కోర్టు ఎలా తీర్పిస్తుందో? అన్యాయం జరుగుతుందా? జరగబోయేది ఎవరు చూశారు? వీరన్న మథన పడ్డాడు. చివరకు వీరన్న నిర్ణయానికి వచ్చాడు. ఈ కోర్టువ్యవహారం, తన ప్రతిష్ఠ, తన వంశప్రతిష్ఠ నిలపగలిగింది కనుక 'నీటముంచినా పాలముంచినా నీదే బారం తండ్రీ—ఏడుకొండలవోడా — ఎంకటేసురుడా వొడ్డీకాసులోడా అంతా నీదేబారం తండ్రీ–నన్నొడ్డునెయ్ నా తలజుత్తు నీకిచ్చుకుంటా తండ్రీ' అని మొక్కుకొన్నాడు. అప్పణ్ణుంచి ఇప్పటిదాకా వీరన్న తలపెంచాడు.

వీరన్న పొడగిట్టనివాళ్లు గడ్డం పెంచవలసిన అవసరంలేదనీ, అది మొక్కులో భాగంకాదనీ, రెండు సార్లు మొక్కుతర్వాత తీయించాడనీ, బస్తీలో సెలూనులో చేయించటం డబ్బు దండగని మానేశాడనీ, అయా అనేక కారణాలవల్ల గడ్డం పెంచుతున్నాడని లోకులు చెప్పుకొంటూ వుంటారు. ఇంతకాలం తన యింటిపని చేయని కోటిమీద ప్రతీకారం తీర్చుకొన్నట్లు నాగలింగంచేత అసలూ వడ్డీ కక్కించినట్లు పనిచేయిస్తున్నాడు వీరన్న.

వీరన్న తిరుపతిపోయి కళ్యాణకట్టదగ్గరే తల నీలాలు సమర్పించి వచ్చివుండేవాడు. రానూ పోనూ ఖర్చులు అవుతాయని భయంకాదు. డబ్బు ఖర్చుచేయటంలో సాధారణంగా చేయిచాచే మనిషి కాకపోయినా, వీరన్న ఈ విషయంలో చూపింది పట్టుదలే! 'కోటిగాడుగానీ ఆడి కొడుకుగానీ ఈ జుత్తు తీయకపోతే, ఈ తల తీసినట్టుగాదా' అనుకొన్నాడు. ఇంతకాలం పెరిగినతల, అసలును దాటిన వడ్డీలాగా నాగలింగం పాపంలాగా అతనికోసమే ఎదురుచూస్తూ వుంది.

నాగలింగం తల జుత్తుఅంతా పూర్తిగా తీసేశాడు. నున్నగా గీకేశాడు. ముచ్చికలగుంటనుంచి మెడమీదకు ప్రాకుతున్న రెండునరాలమధ్య పల్లంలో మిగిలిపోయిన జుత్తుకొడవలు మెడవంచి కత్తి అడ్డంగాతిప్పి తీసేస్తున్నాడు. రెండు నరాలు పొంగివున్నాయి. రెండు నరాలు ఉబ్బిఉన్నాయి. మెడను నిలబెట్టే నరాలు! మనిషిని నిలిపే నరాలు!!

నాగలింగం చేయి వణికింది. వెంట్రుకలులేని తల పీచుతీసిన కొబ్బరికాయలాగావుంది. దూరంగా వేణుగోపాలస్వామి ఆలయంలో గంట మ్రోగింది. చేయీ కత్తీ వణుకుతున్నాయి. క్షణంసేపు వణుకుతున్న చేయీ కత్తీ మెడమీదే వుంచాడు.

సూర్యుడు బారెడెక్కాడు. సూర్యకిరణాలు నెత్తురు చిమ్ముతున్నట్లున్నాయి. మంచు క్రమక్రమంగా విడిపోతూవుంది. నాగలింగం మునసబు ఇంటి ముందునుంచి దేవాలయం మలుపుదాకా చూశాడు. ఒక్కమనిషీ లేదు. ఆకాశంలో పావురం డేగ తరుంతుంటే పరుగెత్తినట్లు, బుల్లెట్‌వేటు తప్పించుకొన్న సైనికుళ్లా చూపు త్వరపడుతూవుంది.

నాగలింగం జుత్తు తీయటంలేదు. మిగిలిపోయిన మొటికలు తుడవటంలేదు. కత్తి తలమీదే లేదు. తలమీద చేయీలేదు. ఎడంగా నిలబడ్డాడు. విపరీతంగా చలిగావుంది. పొద్దుటిపూట సూర్యుడి కిరణాలు నులివెచ్చదనం వొళ్లంతా పాకుతూవుంది.

'నాగ్గా?' వీరన్న తలవంచుకొనే పిలిచాడు.

'యేంది?'

'యేంది వూరకనే నిలబడ్డా?'

'యేంజెయ్యాలా?'

'కానీ పొ ద్దెకుద్ది!'

'ఉండు!' నాగలింగం చేయి విదిలించాడు. గడ్డంమీసం తడిపాడు. వీరన్న మీసాలు బొద్దుమీసాలు. నిమ్మకాయలమాటేమోగానీ ఉసిరికకాయలుమాత్రం వాటిమీద నిలబెట్టవచ్చు.

'మీసాలుంచాలా తీయాలా?'

'యేంది?'

'మీసాలు!'

అవి వుంచాలన్న ప్రసక్తి వీరన్నకు కలగలేదు. తన మూతిమీద మీసం తీయటమా? ఎందుకో ఉన్నట్టుండి మగతనం ప్రశ్నింపబడ్డంత దిగులు కలిగింది. మీసంతీసి పౌరుషం తీసుకోవాలా? ఇంతకు ముందెప్పుడూ మీసాలు తీయలేదు! తీయనక్కర లేదేమో అనుకొన్నాడు. దేవుడు గుర్తుకువచ్చాడు. ఇంతకుముందెప్పుడూ తలజుట్టు తీయించుకోని తను, భగవంతుడికోసం తీసేయించుకొన్నట్లే మీసాలు తీయించటం ధర్మం అనిపించింది. 'పోనీ తీసెయ్' అన్నాడు వీరన్న. 'కయ్'మన్నట్లు అయింది. నాగలింగం వీరన్న ముఖంలోకి పరకాయించి చూచి మీసాలు తడిపాడు.

వీరన్న మీసకట్టు లాగా అతని పౌరుషం దట్టమయింది. అతని పౌరుషం కలిగితే ఆరు నూరయినా నూరు ఆరయినా మాట నెగ్గించుకొంటాడు. లాపాయింటుకోసం లక్షతగలేసిన వంశం వీళ్లదే నంటారు. ఆ వంశంలో చిరంజీవి వీరన్న. వీరన్న భుజస్కంధాలమీద తరతరాల వంశప్రతిష్ఠ ఆధారపడివుంది. వాళ్లకంటే ఇతను రెండాకులు ఎక్కువే చదివాడు. వీరన్న పగబట్టితే పాము పగ! పగతీరందే నిద్రపోయే స్వభావం వీరన్నది కాదు. కోటి విషయంలో పగ పన్నెండేళ్లు!

అంతా మాట పట్టింపు. ఆ మాట కోటి మరచి పోయేవుంటాడు. ఆ మాటలో అంతనేరమూ లేదు. అంత తీవ్రతా లేదు. అది అందికూడా వీరన్నను కాదు. కానీ, ఏమయితేనేం, తరతరాల మునసబుగిరి అహంకారానికీ, ఆస్తిపరుడి అధికారానికీ అది చెర్నాకోల దెబ్బ అయింది. నీవు చురుకు అయింది. గుండెలో కత్తిపోటు అయింది. గొంతులో గాలం అయింది. మింగలేక కక్కలేక వీరన్న ఉక్కిరిబిక్కిరి అయిపోయాడు.

కోటి తన రెండెకరాల పొలంలో వేరుసెనగ పీకించి పనలు పెట్టించాడు. వీరన్న చేలో కోయించిన వేరుసెనగకాయల బస్తాలు ఎత్తుకువస్తున్న బళ్లు తాటితోపుమీదగా తిరిగి డొంకలోకి రావటమే రివాజు! అయితే అది దూరం! అంచేత దగ్గరని కోటి చేలో మంచి లోలాడు ఎడ్లబండి జీతగాడు. దానితో రెండోది బైలుదేరింది.

రెండు బళ్లు చేనుమధ్యకు వచ్చింతర్వాత కోటి చూశాడు. వెనక్కుపోతే ఎంత నష్టమో, ముందుకు పోయినా అంతే! బళ్లు వేరుసెనగకాయకంప తొక్కుతూ వస్తున్నాయి. కాయ రాలిపోతుంది. కందిచెట్లు విరగదొక్కుతున్నాయి. బళ్లు హడావుడిగావస్తుంటే కోటి చూచి ఓర్చుకోలేకపోయాడు. ఆ దృశ్యం చూడ్లేకపోయాడు.

ఎడ్లబళ్లదగ్గరకుపోయి ఆపమన్నాడు. ఇటెందుకొచ్చారన్నాడు. అటు తిరిగి రాకూడదా అన్నాడు. మునసబుగారి బళ్లయితే భయమా అన్నాడు. ఈ నష్టం ఎవడు కట్టిస్తాడన్నాడు. ఇటొస్తే ఒప్పుకొనేది లేదన్నాడు. ఇప్పుడొస్తే వచ్చారుగాని మరెప్పుడూ రావద్దన్నాడు. పొండి అన్నాడు. బళ్లు వెళ్లిపోయాయి. బళ్లు తిన్నగా ఊళ్లోకి జరిగిన అవమానం మోసుకుపోయి, మొరపెట్టుకొన్నాయి.

'ఆహా కోటిగాడిట్టాఅన్నాడని అన్నాడన్న మాట—బేష్, బాగా అడిగేశాడు. మున్నగా కడిగేశాడు ఆ ణ్నాకు నచ్చేదు. ఆడికి రొండెకరా లాడేడన మట్టేగా అడిట్టా కూసింది! మీ బుద్దెట్టాబోయింది. తిట్టుబ్దిని వొచ్చేరా? సిగ్గులేక సెబుతున్నారా? ఆడిసేను పాడుజేత్తారావచ్చా? తప్పు

గందా? మళ్లెప్పుడన్నా అట్టా వొచ్చేరంటే నరికి పోగులేసి పారెత్తా పొండి' అన్నాడు. మాటఅన్న కోటి మర్చిపోయాడుగానీ వీరన్న మర్చిపోలేదు. మాటల ఒల్లేలతో రోజూరోజూ గుండెలో పొడుచుకొంటూ పుండుచేసుకొంటూవున్నాడు. ఆ పుండు పన్నెండేళ్లకు మొన్న మానింది.

నాగలింగం వీరన్న మీసాలమీద కత్తిపెడు తుంటే, వీరన్న అహంకారంమీద కత్తిపెడుతున్నట్లు అనిపించింది. ఈ మీసాలు చూచే జనం జడుసుకొనే వాళ్ళు. ఈ మీసాలు వీరన్న తాకితేనే ఎదుటివాళ్ల గుండెలు పగిలేవి. తను పెరిగి బుద్దెరిగింతర్వాత కోటి చేయితప్ప మరెవరి చేయి తగలని మీసాలు! మునసబు గిరి ఔన్నత్యం పెంచిన మీసాలు!!

కత్తి నిర్దాక్షిణ్యంగా తరుగుతుంటే, నాగలింగం గొరుగుతుంటే, తెగిన మీసాలు నేలమీద పడుతుంటే జీతగాడు పట్టుకొని, ఒత్తిపట్టి, గుంపిటబట్టి, నలిపి వీరన్న ప్రాణం గిలగిలమనేట్లు బట్టలో పడేస్తున్నాడు. తన స్థానం తప్పిన వస్తువెంత దయనీయం అయి పోతుందో తెలిసినట్లు అయింది.

మీసాలులేని ఓష్ఠం గూడులేని పక్షిలాగా గిల గిల లాడుతూవుంది. దానిస్నేహంతో విలాసంగా వయ్యారాలుపోయే అధరం ఎడారిలో కాలుతెగిన ఒంటె లాగా పడివుంది. మునుపు జంటకవులులాగా బండ బూతులు అధికారాలు ఆశువుగాచెప్పే పెదాలు ఎండిన దబ్బకాయ తొక్కల్లాగా మొరటుగా వికారంగా ఉన్నాయి. మడతలుపడి, ఎండిపోయి మూర్ఖుడి హృదయంలాగా వున్నాయి.

ఆ పెదాలు పలికిన అబద్ధాలు తలుచుకొం టుంటే నాగలింగానికి ఏడుపొస్తూవుంది. ఆ క్షణంలో వెర్రినవ్వు నాగలింగం పెదాలమీదపుట్టి పెలవుల్లో సాగి, చెక్కిళ్లలోపాకి కళ్లలో ఆరిపోకముందే నీళ్ళు నిండాయి. కన్నీటిచుక్క చెక్కిలిమీదగా పెలవిలోంచి అధరంమీదికి ప్రాకింది.

కరకర పొద్దెక్కింది. ఎండ వీపుమీద మద్దెల వాయిస్తూవుంది. సత్రంలో వీధిబడి పిల్లలు అఆలు చదువుతూ ఇంకా ఎవరినో వారిస్తూనే వున్నారు. అఆల వాళ్ల అల్లరి వినిపించినంతదూరం వీనులవిందు. జీతగాడు పొలంనుంచి బండితోలుకొని తిరిగివచ్చాడు. ఊరబావి నొప్పి—గొంతునొప్పి — తగ్గిపోయింది. ఏడ వటం మానేసింది. మంచు విచ్చిపోయింది.

గడ్డంమీద వెంట్రుకలు దట్టంగా పడ్డాయి. నీళ్లతో తడిసి మెత్తగావుంది గడ్డం. వెంట్రుకలు తొలిగిస్తుంటే చేతికి తడి అవుతూవుంది. తడిచేతికి తడి వెంట్రుకలు చుట్టుకొని, వదిలించుకొన్నా వదల కుండా అరిచేతిమీద రేఖలులాగా కనబడుతున్నాయి. ఇవి తనజీవితం మారుస్తాయా అని క్షణంసేపు అని పించింది. వెంటనే నిస్పృహ! ఇవాళ కొత్తగా తన అదృష్టం మారేదేముంది? సాధించేదేముంది?

ఉదయం పొలంనుంచి ఇంటికి తిరిగివస్తున్న తండ్రిముఖంలో కనిపించిన దీనత్వంలాంటి తన అదృష్టం తలుచుకొని నాగలింగం కుమిలిపోయాడు. తండ్రి కష్టార్జితం ఆ రెండెకరాల గరువు! తమ యావదాస్తి! నిజానికి తన తండ్రికి ఆ పొలం రెండో కొడుకు! ఆ పొలంమీద అంతప్రేమ! కొన్నప్పుడు పాడు బీడుగాఉన్న భూమి పంటపొలంగా చేసుకొన్నాడు. ఏలెడంత పసివాణ్ణి ఏనుగంత మనిషిని చేసుకొన్నతల్లి తత్వం కోటిది. పొలంపంట ఇంటికివస్తే పిల్లాపాప లతో ఇల్లు కలకల లాడినట్లు పొంగిపోయాడు కోటి.

ఇంతకాలం పొలాన్ని ప్రేమించిన కోటిని రాత్రి పొలం ప్రేమించింది. కన్నకొడుకులాగా, కన్నకూతురు లాగా కోటిని చూచుకొంది. ఎత్తుకొంది. లాలించింది. బుజ్జగించింది. రాత్రి కోటి ఒక్కచోట పండుకో లేదు. పొలమంతా దొర్లాడు. నేలతల్లిని గుండెలకు హత్తుకొన్నాడు. ఇసుకలో కూరుకుపోయాడు. తెల్ల వార్లు భూమితల్లి వొళ్లో దాక్కున్న కన్నకొడుకు కోటి చలిలో బాధపడి, తలనొప్పి వొళ్లునొప్పులతో జలుబు తుమ్ములతో దగ్గుతో ఇంటిముఖం పట్టాడు.

తండ్రి దృష్టిపథంలో మెదలి, తన అదృష్టం ఎంత వంకరగావుందో తెలిసినట్లయింది. మీసం పూర్తిగా తీసివేసినచేయి చూచుకొంటుంటే కడుపులో

చేయిపెట్టి పేగులు దేవినట్టయింది. తల తిరుగుతూ వుంది. నున్నగాఉన్న వీరన్నతల తన బ్రతుకు ఎంతగా గొరిగి వేయబడిందో గుర్తు చేస్తున్నట్లుంది.

'ఉండరేయ్' వీరన్న అదమాయించాడు. పైకి లేచాడు. కాళ్ళూ చేతులూ జాడించాడు. తల విదిలించాడు. కప్పుకొన్న కండువాలోంచి చేయి పైకితీసి తల మీద పెట్టుకొని తడిమాడు. వెంటనే మీసాలు తడిమాడు. మళ్ళీ తల ! మళ్ళీ మీసం! తాయిలం జేబులో పెట్టుకొన్న పిల్లాడు అది పడిపోతే చొక్కాజేబు, నిక్కరుజేబు హడావుడిగా తముళ్ళాడినట్లు నెత్తి జుత్తు మీసంజుత్తుకోసం వీరన్న తడుంకొన్నాడు. 'తల తీసేసినట్టుంది' ఏదో గొణిగాడు 'కానీరా కానీ తొందరగా కానీ' అన్నాడు. కూర్చున్నాడు.

నాగలింగం తలవూపాడు, అతడి తలనిండా జుత్తు, దరిద్రుడి సంతానంలా దేదీప్యమానంగా పొద్దుటి ఎండకు మెరుస్తూ వుంది. గడ్డంమీద కత్తి పెట్టాడు. బరబరా పరపరా లాగేస్తున్నాడు. 'నెమ్మది రోయ్ నెమ్మది' హెచ్చరించాడు వీరన్న. నాగలింగం తలవూపాడు. అతడి గడ్డంనిండా జుత్తు. తేనె తుట్టెను ఈగలు జుట్టుకొన్నట్లు నాగలింగం గడ్డం నిండా వెంట్రుకలు దట్టంగా బిరుసుగా. వీధి బళ్ళోంచి పిల్లలు అ ఆ అంటుంటే వద్దు వద్దు అన్నట్లుగా వినబడుతూవుంది. నాగలింగం ఏం వద్దనుకొన్నాడో అదే జరిగింది.

'నాగ్గాడు నాకుబాకీ' అన్నాడు వీరన్న. అంతే కాదు, 'నాడబ్బు నాగ్గట్టు' పట్టుబట్టాడు.

'ఏందాధారం?'

'నోటు!'

కోటి నోటు చూశాడు. సంతకం చూశాడు నాగలింగం సంతకమే! అంతకాలం టీచరు తన్నులు తిన్నందుకు చదువురాక పోయినా సంతకం వచ్చింది. అది బాగా ఉపయోగపడింది. పిచ్చివాడి కాలినడకలాగా వుంది, సంతకం వెర్రిముఖంతో చూస్తూ వుంది.

అసలుకు రెట్టింపువేసి నోటు వ్రాయించుకొన్నాడు. మొత్తానికి వడ్డీకట్టి తిరగ వ్రాయించాడు. ఈ విధంగా పన్నెండేళ్ళనుంచి పెరిగిపోయిన వడ్డీ అసలుకు తాతఅయి కూర్చుంది. తీసుకొన్న డబ్బుకూ, కట్టవలసిన డబ్బుకు దోమ ఏనుకున్నంతతేడా! ఇంత మొత్తాని కెందుకునోటు అని అడిగితే ఇచ్చేటప్పుడు సగమే ఇద్దువులెమ్మని మాట ఇచ్చాడు వీరన్న. ఆ నోటులో సగానికే తాను బాకీఅని నాగలింగం అంటే వీరన్న మండిపడ్డాడు. అంతా కట్టవలసిన మొత్తమే అన్నాడు. అంత మొత్తమూ ఇచ్చానన్నాడు. అన్నం తినే నోటితోనే అన్నాడు. బాకీ తీరుస్తావా లేదా అని నిలదీసి అడిగాడు. 'నాదగ్గర్లేదు' అంటే 'బాకీకింద పొలం జమగట్టు' మన్నాడు. నాగలింగానికి తెలిసింది. ఇంతకాలం వీరన్నమైత్రి ఆంతర్యం ఇప్పు డర్థమైపోయింది.

'ఆ పొలం నాది. నా కష్టార్జితం' అన్నట్లుగా ఎదురు తిరిగాడు కోటి.

'నా డబ్బు నాకు ఇవ్వవలసిందే' అన్న పాటంగా పట్టుబట్టాడు వీరన్న.

నాగలింగం రెండు పట్టాలమీదగార్రైలుపోతుంటే కమ్మీలమధ్య మునగర దీసుకు పడుకొన్న వాడి ప్రాణం కొట్టుకు లాడినట్లు గిలగిల లాడాడు. ఏ విషయం తండ్రికి తెలియకూడదని భయపడుతూ పన్నెండేళ్ళ దాచివుంచాడో, ఆ విషయం తెలిసేసరికి నోటివెంట మాట లేకపోయింది. ఇంతలో ఇంత ముంచుకు వస్తుందనుకోలేదు నాగలింగం.

'ఈణ్ణా కొడుగ్గాదు. ఈడికి సిల్లి గవ్వియ్యను. నా కడుపునీడు సెడబుట్టేడు. ఇది నా ఆస్తి. నాయిట్టం. నేన్నగలేసుకుంటా. నా కెవుడు జెబుతాడో ఇటు రమ్మను' అని అడ్డం తిరిగే సరికి వీరన్న రెచ్చిపోయాడు. 'కోర్టు కీడుస్తా'నన్నాడు. మాట నెగ్గించుకొన్నాడు.

వ్యవహారం కోర్టుకెక్కిం దగ్గర్నుంచి వీరన్న యింటి గడప తొక్కలేదు కోటి. కోర్టులో తన కేసు ఏమవుతుందోనన్న భయం కలిగిన మర్నాడే భగవంతుకు గురుతొచ్చి తలనీలాలు మొక్కుకొన్నాడు వీరన్న.

కోర్టులో వీరన్న గెలిచే అవకాశంలేదనీ, డబ్బు రాదనీ, కోర్కె తీరదనీ, కేసు పోతుందనీ, తెలిసి కసిగా దిగులుపడ్డాడు. నాగలింగం డబ్బుకట్టక తప్ప దనీ, డబ్బు కట్టకపోతే జైల్‌లో పెడతారని విని కుమిలిపోయాడు. చచ్చిపోతే డబ్బుకట్టేపని ఉండదు కదాఅని చావటానికి ధైర్యంలేక బ్రతికివుంటున్నాడు. కొడుకు కష్టం వినలేని, చూడలేని కోటి, కొడుకు జైలుకు వెళ్లకూడదనుకొన్న క్షణంలో కేసు ఓడి పోయాడు. ఆస్తి చేయిదాటిపోయింది.

నాగలింగం గడ్డం, రెండు చెంపలమీదా, మన్నగా చేశాడు. జీతగాడు వెంట్రుక క్రిందపడ కుండా తప్పిపోకుండా భద్రంగా పసుపుబట్టలో చేర్చాడు. ఎడ్లబండిజీతగాడు ఇద్దరు కూలీలతోవచ్చి ఎదుట నిలబడ్డాడు. 'కూలోళ్లొచ్చేరు' అన్నాడు. వీరన్న విన్నాడు. చేయి పైకిఎత్తి 'ఆగరా' అన్నాడు.

'పొండి! పోయి, నా చేనుకూ కోటిగాడి చేనుకూ మధ్యలోఉన్న సిల్లకంప నరకండి! మొటిక లేకుండా నరకండి. పిలక లేకుండా నరకండి! యేళ్లతో కుళ్లబొడవండి. మళ్లీ మొలకపెరక్కుండా పిలకెయ్య కుండా ఇరగబొడవండి. పీకిపారేయండి. తెగనరికి పోగులు బెట్టండి. పొండి.' కసిగా చెప్పాడు వీరన్న. కూలీలు వెళిపోయారు. విన్న ఒక్కొక్కమాటా ఒక్కొక్క గునపపుపోట్లై గుండెలు చితికిపోతున్నాయి.

తన పంతం నెరవేరి జుత్తుతీసి తిరుపతి పంప బోతున్నాడు వీరన్న. పొలానికీ పంతం తీరిందా? పొలం తల్లి జుత్తులాంటి చిల్లకంప తీసేయిస్తున్నాడా? అదేం చేస్తాడు? ఆలోచిస్తుంటే నాగలింగం బుర్ర పగిలిపోతూవుంది.

గడ్డంఅంతా పూర్తిఅయినట్లే! గొంతుకింద మాత్రం జుత్తుంది. నున్నటితల, నున్నటిచెంపలు, నున్నటి మీసకట్టుచోటు—ఇంతకాలం వెంట్రుకలున్న ఈ ప్రదేశాలు, ఇప్పుడు బోసికొట్టి విచిత్రంగా ఉన్నాయి గొంతుకింద వ్రేలబడ్డ జుత్తు మేకగడ్డం గుర్తుకు తెచ్చేటట్లుంది. వీరన్న మూనెసిద్దిలాగా విచిత్రంగా ఉన్నాడు. మునుపా మనిషిముఖం చూస్తే భయపడేవాళ్లిప్పుడు భయపడరు. ముఖం ఎగతాళిగా వుంది. సౌమ్యంగావుంది. అమాయికంగావుంది.

ఆ రోజూ, ఆపైన ప్రతిరోజూ, చాలారోజులు వరకు ఈ ముఖం అంత అమాయికంగానేవుంటూ కనిపించింది. అంత సౌమ్యంగానే గోచరించింది. వీరన్న నాగలింగంకంటే నాలుగేళ్లు ముందుపుట్టాడు. నాలు గాకులు ఎక్కువే చదివాడు. అప్పటికి వీరన్న మునసబు అయి రెండేళ్లయింది. పన్నెండేళ్లనాటిమాట. మునసబు, నాగలింగం భుజంమీద చేయివేస్తే పొంగిపోయి, వెంట బోయాడు. వీరన్న ఇంట్లోకి తీసుకుపోతుంటే దేవేంద్ర లోకంలోకి పోతున్నాననుకొన్నాడు నాగలింగం.

ఆ రోజు రకరకాల సీసాల్లోంచి రంగురంగుల అమృతం గుప్పున సుగంధం దిక్కులకు, దిక్కూ దివాణం లేకుండా, అందిస్తూంటే గ్లాసులోపోసి, సోడాకలిపి, ఇస్తే తాగి, గ్లాసువెంట గ్లాసు గడగడా తాగేసి, మరుక్షణంలో మహేంద్రుడయి పోయాడు నాగలింగం. మునుపుకూర్చున్న కుర్చీ అంతలో సింహా సనం అయిపోయింది. వీరన్న పరివారకుళ్లా కనిపిం చాడు. సర్వప్రకృతీ తనకు దాస్యంచేయటానికి పుట్టిం దనుకొన్నాడు. ఎవణ్ణయినా కాలికొద్దీ తందామని పించింది. ఆరోజు రాత్రంతా దేవేంద్రవైభవం అను భవించి, తెల్లారి ఇల్లూ వాకిలీచూస్తే తగలేద్దా మని పించి కోపంతో ధాం ధూం లాడాడు నాగలింగం.

రెండోరోజురాత్రి 'నువే నన్ను సొరగానికి తీసుకుపోతావా? నే న్నిన్ను దీసుకుపోయేదా?' అని వీరన్న అడిగితే నేనే! నేనే దీసుకుబోతా!' అన్నాడు నాగలింగం, అప్పటికే సగం అమృతం మురించి, చేయీ కాలూ విదిలిస్తూ, రొమ్ము అప్పళిస్తూ, వీరన్నచేయి పట్టుకొని, ఆకాశంలోకి చూస్తూ,

'మరి అమర్తం?' వీరన్న ప్రశ్న.

'మరి డబ్బు?' నాగలింగం తిరుగు ప్రశ్న.

'ఇదో' ఇచ్చాడు వీరన్న.

'తే' తీసుకొన్నాడు.

రోజు రోజుకీ అమృతం మోతాదు పెంచుతూ

వారంరోజుల్లో పాత అమృతం మార్చి కొత్తఅమృతం తీసుకోవటం సాగించి, మరో వారానికి మహామంచి అమృతం తప్ప మరేం ముట్టుకోకుండా నియమనిష్ఠలతో, సదాచారాలతో, ఇద్దరూ, రోజుకొకరు చొప్పున ఖర్చుచేస్తూ రెండునెలలపాటు స్వర్గాన్ని కాళ్ళదగ్గర కాపలా కుక్కలా వుంచుకొన్నారు.

స్వర్గాన్నైనా, ఇంకా దేన్నన్నా ఉంచుకొందామా అని ఆలోచించి, స్వర్గంలోవుంటూ రంభ లేకపోతే ఏం బాగుంటుందని, రంభ కావాలా దాని అమ్మకావాలా అంటే వీరన్న రంభఅంటే నాగలింగం దాని అమ్మ అనటంలో పేకముక్కలు ప్రాణం పోసుకువచ్చి, నాగలింగంమాట నిలబెట్టాయి. నిద్రాహారాలు లేకుండా, రాత్రీ పగలు లేకుండా, అమృతమూ, రంభ అమ్మా— రెంటిలో దేన్నీ వదలకుండా, దేనికి లోపంకలక్కుండా, రెండునెలలూ అసిధారావ్రతం నిర్విఘ్నంగా సాగించారు.

వీళ్ళ ఇద్దరికీ స్నేహమన్న సంగతి అమృతం వాసనలాగా ఊరంతా గుప్పుమంది. తాగుతారు. పేకాడతారు. వేశ్యలతో వుంటారు. ఈ విధంగా ప్రఖ్యాతి ఆర్జించారు. ఊళ్ళో వాళ్ళకి చెవులున్నాయి. అందుకని అవి కొరుక్కున్నారు. నాగలింగానికి ఏదో మూడిందని అందరూ అనుకొన్నారు.

ఈ మాటలు, కొడుకు చేష్టలు, తెలుసుకొన్న కోటి నిప్పుమీద ఉప్పులాగా బటపటలాడాడు. చెడా మడా తిట్టాడు. 'ఇంట్లోంచి కదిలితే ఎముక విరగదంతా' నన్నాడు. మూడు రోజులు ఇల్లూ వాకిలీ దాటక, బైటికి పోలేక అమృతంలేక, అన్నముండీ ఉపవాసమున్నాడు నాగలింగం.

నాలుగో రోజు వెట్టిమనిషివచ్చి 'మునుసోబు గోరమ్మంటన్నారు' అంటే లేడికి లేచిందే ప్రయాణమన్నట్లు అఘమేఘాలమీద వెళ్ళాడు నాగలింగం. ఆ రాత్రి, మిత్రులిద్దరూ మునుపెప్పుడూ తాగనంత అమృతం ఈ మూడు రాత్రులు తాగివుండవలసినంత అమృతం, ఆరగరగా కాఫీ చప్పరించినట్లు చప్పరించారు. తెల్లవారుజామున చప్పరించింది అమృతమో అధరామృతమో తెలియకుండా అయిపోయింది.

'అప్పున్నా డబ్బు మాటేం జేశా నాగీ!' ముద్దుగా అడిగాడు.

'తీసుకో!' నాగలింగం చెప్పాడు.

'యేది డబ్బు?'

'యాడుందో సూసుకో!'

'పత్తరం రాయనా!'

'రాసుకో!'

'సంతకం?'

'ఇదో సెయ్యి—ఏసుకో!'

నాగలింగం వీరన్న గొంతుమీద పదునైన కత్తితో గడ్డం గీస్తున్నాడు. కత్తి కరకరలాడుతూ వుంది, సంతకంచేసే పెన్నులాగా. గడ్డం అయిపోయింది. ఇంకా మొటికవుంది. కత్తి ఎదురుతిప్పాడు. ఎదురు గీస్తున్నాడు నాగలింగం.

చాలాకాలంనుంచి గీయని గడ్డం! మంట పుడుతూవుంది. చాలా పొడవు గడ్డం — పూర్తిగా గీసేశాడు. ఇంకా మిగిలిపోయిన కొదవలు నున్నగా గీస్తున్నాడు.

'మంటరా! మంట!' వీరన్న చెప్పాడు.

'పోద్ది! పోద్దిలే! నాగలింగం బదులు చెప్పాడు.

గడ్డం మళ్ళీ తడిపి, మొటిక పరిగవంటలాగా ఏరుతున్నాడు.

వీరన్న సాలోచనగా నాగలింగం ముఖంలోకి చూశాడు. వీరన్న కళ్ళు మాట్లాడుతున్నాయి ప్రశ్నిస్తున్నాయి. నవ్వుతున్నాయి. ఎగతాళి చేస్తున్నాయి.

నాగలింగం కళ్ళు మత్తుగా వాలుతున్నాయి. బాధగా మూలుగుతున్నాయి. నీరసంగా జారుతున్నాయి. కోపంగా మండుతున్నాయి.

రెండుజతల కళ్ళమధ్య రెండు ప్రపంచ సంగ్రామాల మధ్యకాలపు తాత్కాలిక శాంతి జండా ఎగురవేస్తూవుంది.

నాగలింగం వీరన్న ముఖంలోకి చూడటం మానేశాడు. గొంతు చూస్తున్నాడు. కత్తితో గీస్తు

న్నాడు. గతుకుల రోడ్డులో ఎగిరిపడే కొత్తకారులా కుదుపుల్లో దూకుతూపోతూవుంది కత్తి. గొంతు కోలు ఎగిరెగిరిపడుతూవుంది.

నాగలింగం వీరన్న గొంతు చూస్తున్నాడు. ఒక నాటి మిత్రుడి గొంతు. నేటి మునసబు గొంతు, అమృతం తాగిన గొంతు, తాగించిన గొంతు. గుటక లేసిన గొంతు, వేయించిన గొంతు. అధరామృతం తాగిన గొంతు. తాగించిన గొంతు. పేకాడించిన గొంతు. పెడ సరంగా మాట్లాడిన గొంతు. డబ్బు అడిగిన గొంతు. అబద్ధం ఆడినగొంతు, మోసంచేసిన గొంతు. కోర్టు కీడ్చిన గొంతు—కత్తిక్రింద మెత్తగా ఒత్తుగా చర్మపు పొరతో, అరతో కదులుతున్న, పొగుతున్న జారుతున్న గొంతు !

కత్తి—నాగలింగంచేతిలో కత్తి — ఏటవాలుగా క్రిందికి మొటికలు తరుగుతూ దిగుతూవుంది. వెంట్రు కలతోపాటు వాటి పాదుల్లో ఆర్నెల్లనుంచి కూరుకు పోయిన మురికి గీరుకొంటూ వస్తూవుంది కత్తి. ఆ చర్మంమీద, ఆ చర్మంలో ఆ రక్తంలో యుగయుగాల మానవుడి అధికారపు చీకటి, మానవుడి కులవృత్తి, మానవుడి దొమ్మపొగరు ముప్పేటన ముడిపడి, త్రిగుణీ కృతమయిపోయి కడిగినా గీరినా కోసినా ముక్కలు చేసినా తరిగిపోని అపరిశుభ్రత; మునసబు రక్తంలో గతంలో వర్తమానంలో భవిష్యత్తులో త్రికాల బాధి తమై, దట్టంగా ఉవ్వెత్తుగా కుప్పగాపడి పొరలు పొర లుగా తెరలు తెరలుగా ఊగుతూ రేగుతూ రంగురంగు లతో వింత వింత ఆకారాలతో వన్నెలతో చిన్నెలతో చిన్మయంగా విశ్వమంత విస్తృతంగా వ్యాపించిన అహం కారపు అపరిశుభ్రత; సృష్టి ఆదినుంచి ఇవాళ్టిదాకా ఆది మధ్యాంతాలు లేకుండా నిరంతర నిరాఘాట స్రవంతిలాగా, ద్వంద్వాలులేకుండా, వైవిధ్యంలేకుండా, విభిన్నత లేకుండా, సకల చరాచర జగత్తు అంత విశా లమై, అంతటానిండి, ఎడంలేకుండా విచ్చలవిడిగా దొరికిన పురుగును మ్రింగే సాలీడులాగా, బలహీనుడి బ్రతుకు తినే బలవంతుళ్ళాగా వ్యాపించి, చిరంజీవిగా, చిద్విలాసంగా మహాస్వేచ్ఛగా విజృంభించి విశృంఖ లంగా వియత్తలందాకా నర్తించే 'నాదినాకు అనే తత్త్వపు' అపరిశుభ్రత; తరిగి కుప్పలు పెట్టవలసిన మనిషి కత్తి ఏటవాలుగాపెట్టి గడ్డం గీస్తున్నాడు.

'నాగ్గా'

వీరన్న గొంతు బొంగురుపోయింది.

'యేం?'

గొంతుపోయింది.

గడ్డం నున్నగా అయిపోయింది.

నాగలింగం వీరన్న ముఖంలోకి చూశాడు. ముచ్చి కల గుంటనుంచి అంగిటిగుంటదాకా మధ్యలో ఎక్కడా వెంట్రుకలేదు. అంతా రంగుపూసినట్లు అయి పోయింది. ఈ ముఖం కొత్తగావుంది. ఈ ముఖం వింతగావుంది. ఈ ముఖం పాతదికాదు. ఈ ముఖం మునుపటిదికాదు. ఈ వీరన్న మునుపటి వీరన్నకాదు. ఇంతకుముందు మెడపైన జుత్తురూపంలో సంపద వుంటే ఇప్పుడు వీరన్న దరిద్రుడు. ఇంతవరకు పెరి గింది దారిద్ర్యమయితే ఇప్పుడు వీరన్న లక్ష్మీపతి. శ్రీ మహావిష్ణువు !

నాగలింగానికి తను ఏంపోగొట్టుకొన్నాడో, ఏం సంపాదించాడో ఎక్కణ్ణించబడ్డాడో, ఎక్కణ్ణించబల్లేదో తెలియకుండా అయిపోయింది. తన ఉనికి ఏమిటో, తన అస్తిత్వమేమిటో బొత్తిగా అంతుపట్టలేదు. తన మనుగడ ఏమిటో, తన తోవ ఎటో అంతుచిక్క లేదు. ఒక అవ్యవస్థ పునాదిమీది పూవులాగా అమాయి కంగా వున్నాడు.

ఉన్నట్టుండి సూర్యుడు ఉడికి పోతున్నాడు. ఎండ వీపు చురచుర లాడిస్తూవుంది. చలిలేదు. వెచ్చగావుంది. వేడిగావుంది. మంటగావుంది. సత్రం వీధిబళ్లో పిల్లలు 'అ ఆ' అంటూ 'అహో' అని ఎవరినో ఇంకా వారిస్తున్నట్లే అరుస్తున్నారు. అక స్మికంగా వీరన్న గొంతుకోలు క్రింద మెడతోలు మడతక్రింద తెగిపోకుండా దాక్కొని నిక్కి చూస్తూ వుంది వెంట్రుక మొటిక.

నాగలింగం సర్రున కత్తితీశాడు. గడ్డంమీద చేయివేసి వెనక్కునెట్టాడు. కత్తి నిలువునా పెట్టి, అడ్డంగాతిప్పి, ఏటవాలుగాలాగి నిలువుగా ఒత్తి నిట్టూ రుస్తూ లేచి వణుకుతూ వీరన్న ముఖంలోకి చూచి అన్నాడు.

'అయిపొయ్యింది'

కార్వేటినగర రాజవంశచరిత్ర- కొన్ని ఆధారములు

శ్రీ అరికట్ల సుబ్రహ్మణ్యము

ప్రస్తావనము :

కార్వేటినగరము చిత్తూరుజిల్లాలో చరిత్ర ప్రసిద్ధి గాంచిన నగరము. కాని దీని చరిత్ర సమగ్రముగ లభించడము లేదు. ఏ పుస్తకమునకా పుస్తకము, ఏ వ్యక్తికావ్యక్తి ఇదే కార్వేటినగర చరిత్ర కాధారములని వ్రాయుచున్నారు. ఒక విషయమునకొక విషయము అతుకుట లేదు.

విప్రనారాయణ చరిత్రము :

15 వ శతాబ్దమున 'విప్రనారాయణ చరిత్రము' వ్రాసిన చదులవాడ మల్లనకవి తన గ్రంథమునందు ఒక వంశము వృక్షమునిచ్చియున్నాడు. విప్రనారాయణ చరిత్రమునకు ద్వితీయముద్రణ పీఠిక వ్రాయుచు శ్రీ నిడుదవోలు వెంకటరావుగారు, గ్రంథ ప్రకాశకులు శ్రీ జయంతి రామయ్యగారు, శ్రీ మల్లాది సూర్యనారాయణశాస్త్రిగారు, కవికాలము నిర్ణయించుచు (క్రీ. శ. 1600) కవి వ్రాసిన కృతిపతి వంశము లోనివారు కార్వేటినగర పాలకులైనట్లు, వారి వంశ వృక్షమును ప్రత్యేకముగ నిచ్చియున్నారు. ఈ వంశ వృక్షము ప్రకారము కార్వేటినగర రాజుల మూలపురుషుడు 'పాకము రాచిరాజని'; నగరరాజులు 'పాకము' వారని తెలవిచ్చియున్నారు. విప్రనారాయణ చరిత్రము మాకరాజ కుమారులైన తిరుమలరాజున కంకితము గావించబడినది.

బ్రహ్మరాజు—పద్మావతీ పరిణయ చమూః:

క్రీ. శ. 1788—1840 ప్రాంతమున కార్వేటినగర సంస్థానమును బ్రహ్మరాజు పరిపాలించెను. ఈతని కాలమున 'శ్రీశైలకవి' 'పద్మావతీ పరిణయ చమూ' కావ్యము రచించి, కార్వేటినగర పాలకుల చరిత్ర సంక్షిప్తముగ, సంపూర్ణముగ నిచ్చియున్నాడు. ఇతడు కార్వేటినగర పాలకులు 'చోళు'లైనట్లు వీరి వంశ మూలపురుషుడు 'కవికాల చోళ' మహారాజైనట్లు రచించియున్నాడు. ఈ పుస్తకము కార్వేటి నగర సంస్థాన ముద్రాలయమునందు ముద్రితమైనది.

కార్వేటినగర సంస్థానమును పరిపాలించిన రాజులు తమ పూర్వీకుల చరిత్రమును ఇంత విభిన్నముగ పేర్కొనుటకు కారణము తెలియకున్నది. ఈ రెండు వంశవృక్షములకు ఎటువంటి పోలిక ఎచ్చటగాని లేదు. ఈ రెండు వంశవృక్షములందు ఏదేని ఒకటి తప్పు గావలెను. లేక రెండు వంశవృక్షములు నిజమైనచో పరిపాలించిన రాజవంశమైనను మారియుండవలెను.

తిరుమలరాజు—శత్రుఘ్న విజయ ప్రబంధము :

బ్రహ్మరాజు (1788—1840) కుమారుడు తిరుమలరాజు (క్రీ. శ. 1864) న కంకితము గావించబడిన శత్రుఘ్నవిజయప్రబంధమునందు గ్రంథ రచయిత గరుడాద్రి సుబ్రహ్మణ్యము తిరుమలరాజు వంశవృక్షము కొంత నిచ్చియున్నాడు. అందు తన రాజానకుముందు 'ఐదు' తరములవారిని మాత్రము పేర్కొనియున్నాడు. వారికి మునుపు నామకముగ 'మాకరాజు'యని పేర్కొనియున్నాడు. ఇందువల్ల మాకరాజు తనకు (తిరుమలరాజు) సమీపపూర్వరాజు

లలో గొప్పవాడని సూచితమగుచున్నది. ఈ వంశ వృక్షము, పద్మావతీ పరిణయచమ్పువులోని వంశవృక్షము సరిపోవుచున్నది.

చదులవాడమల్లన వ్రాసినట్లు పాకము రాచిరాజు తమవంశమూలపురుషుడని ఆ రాజ్యమునే పరిపాలించిన బ్రహ్మరాజుకు తెలియకపోదు.

అయినను బ్రహ్మరాజు తమ వంశమునకు గొప్ప కీర్తి భావికాలములో కలిగించుటకై, తన ఆస్థాన కవిచే ఒక వంశవృక్షమును సృష్టించి యుండవలెను?

తిరుమలరాజు తండ్రి బ్రహ్మరాజు ప్రయత్న పూర్వకముగ తమ పూర్వీకుల వంశవృక్షమును గొప్ప దిగ చేయనెంచినచో ఆ పని తన కుమారునిద్వారా ఏదోవిధముగ పూర్తిచేయించెడివాడె ! కాని ఆ విధముగ జరుగలేదు.

బ్రహ్మరాజు వ్రాయించిన (పద్మావతీ పరిణయ చమ్పు.) వంశవృక్షమువారే నగరపాలకులైనచో, విప్ర నారాయణ చరిత్ర రచనాకాలమునాటికి, పద్మావతీ పరిణయ చమ్పూ రచనాకాలమునాటికి కార్వేటినగర సంస్థానమును పరిపాలించిన రాజవంశమైనను మారియుండవలెను. కాని ఆ విధముగ నగరపాలన గావించిన రాజ వంశము మారినట్లు ఆధారములు కన్పించుటలేదు.1 'నిశ్శంకదుర్గశిలాశాసనము' ఇందులకు ప్రబలాధారము.

మాకిరాజు - నిశ్శంకదుర్గ శిలాశాసనము :

కార్వేటినగర పాలకులు చోళవంశీయులని, వీరి వంశ మూలపురుషుడు 'కళికాల' చోళ మహారాజని నగర దుర్గమున ఒక శిలాశాసనము గలదు. దుర్గ శాసనము 15, 16 శతాబ్దుల నాటిదని భావన: శాసనము మాకమహారాజు అల్లుడైన మాకరాజు వేయించెను.

నిశ్శంకదుర్గ శిలాశాసనము—విప్రనారాయణ చరిత్ర రచనాకాలము ఇంచుమించు ఒకేకాలము నాటిది. దుర్గశాసనరచనాకాలమునాటి తర్వాతి సంవత్సరములలో విప్రనారాయణ చరిత్రము వెలసి యుండవచ్చునని తెలియుచున్నది.

'విప్రనారాయణ చరిత్రము'న మాకరాజు కుమారుడు తిరుమలరాజని పేర్కొన బడియున్నది. కాని కార్వేటినగర పాలకులైన మాకమహారాజునకు 'తిరుమలరా'జని కుమారుడు లేడు.

విప్రనారాయణ చరిత్రములోని రాజవంశమును గాని, ఆ రాజులనుగాని, తరువాతి కార్వేటినగర సంస్థాన పాలకులు, వారు అంకితముగొన్న కృతులు, వేయించిన శాసనములు పూర్తిగ పేర్కొనడము లేదు. దీనినిబట్టి విప్రనారాయణ చరిత్రములోని రాజవంశము వారు నగరపాలకులు గానట్లు తోచుచున్నది.

దుర్గ శాసనాంతములో పేర్కొనబడియున్న రాజు 'రామభద్రరాజు' మూడు సంవత్సరముల వయస్సువాడు. ఈతని తండ్రి మాకమహారాజు. ఈ మాకమహారాజు అంత్యకాలమున రామభద్రరాజ నామధేయముగల మూడు సంవత్సరముల కుమారుడు మాకరాజనెడి అల్లుడు (మహావీరుడు) నుండిరి. రాజుగారి మరణానంతరము మాకరాజు తన మేనల్లుడైన రామభద్రరాజునకు వెంటనే పట్టాభిషేకము జేసి, తాను రాజ్యపాలన గావించెను. ఈ మాకరాజు (రాజుగారి అల్లుడు) వేయించినదే నిశ్శంక దుర్గ శిలాశాసనము. మాకరాజు తన రాజ్యపరిపాలనా కాలములో అనేక శత్రురాజులను జయించి, రాజ్యము విస్తీర్ణముగావించి రాజబంధువులలో తనకుతానే సాటి యనిపించుకొని ధర్మపాలన జేసియుండవచ్చును.

విప్రనారాయణ చరిత్రము నంకితము గొన్న తిరుమలరాజు ఈ మాకరాజు కుమారుడై యుండవచ్చును. చదులవాడ మల్లన తన కృతిని రాజుగారి స్థానే పరిపాలన చేయుచున్న మాకరాజు గౌరవార్థము అతని కుమారుడైన తిరుమలరాజున కంకితముగావించి కృతిపతియొక్క వంశవృక్షమును తన గ్రంథమున పేర్కొనినట్లు తోచుచున్నది.

విప్రనారాయణ చరిత్ర గ్రంథప్రకాశకులు పేర్కొనినట్లు 'పాకము రాచిరాజు' వంశీయులు కార్వేటినగర పాలకులుగానట్లు తెలియుచున్నది. ఈవంశీ

1. భారతి మార్చి 1971.

యులే నగరపాలకులైనచో సుమారు అదే కాలమునకు చెందిన నిశ్శంకదుర్గ శిలాశాసనమున్ను ఆ విధము గానే పేర్కొనియుండెడిది.

దుర్గ శాసన విషయము, పద్మావతీ పరిణయ చంపువులోని చారిత్రక విషయములు చాలావరకు సరిపోవుచున్నది.

(ఇదియంతయు సరిగాదని) నిశ్శంకదుర్గ శిలా శాసనముగూడ బ్రహ్మరాజే క్రీ. శ. 15, 16 శతాబ్దులనాటి లిపితో సంస్కృతము తెలుగు భాషలందు చెక్కించి, విశేష ప్రచారముకొరకు పద్మావతీ పరిణయ గ్రంథమును వ్రాయించియుండిన అంతపరిశ్రమ జేసినవాడు మల్లనకృత విప్రనారాయణ చరిత్ర మూలప్రతిని సులభముగ నిర్మూలించెడివాడె.

కాని ఇది అసందర్భము. దుర్గశాసన ప్రాచీనత్వమే ఇందులకు ప్రమాణము.

కాన విప్రనారాయణ చరిత్రములోని రాజ వంశమువారు సాక్షాత్తు నగర పాలకులుగాదని, నగర పాలకులు, చోళ వంశీయులని ధ్రువపడుచున్నది.

నగర నిర్మాణము :

నగర నిర్మాణముపైకూడ ఏకాభిప్రాయము లేదు. కార్వేటి నగరము క్రీ. శ. 1717 – 32 ప్రాంతమున వెంకటపెరుమాళ్ రాజుగారి కాలములో నిర్మించబడినదని చాలామంది నమ్మిక. కాని నగర నిర్మాణము అదివరకే జరిగియుండెను. కాలము మాత్రము ఇదమిద్ధముగ తెలియరావడము లేదు.2 శా. శ. 1612 వ సంవత్సరమున బ్రహ్మరాజుభార్య రాఘవమ్మదేవులవారు శ్రీ సదాశివేశ్వరమూర్తిస్వామి వారి దేవాలయము కట్టించిరి. శా. శ. 1612 నాటికే దేవాలయ నిర్మాణము పూర్తియైనచో నగరనిర్మాణము అంతకుమునుపే జరిగియుండవలెను.

త్రిభువనచక్రవర్తి రాజరాజచోళుని 3శిలా శాసన మొకటి (క్రీ. శ. 1157) కార్వేటినగర వేణుగోపాలస్వామివారి దేవాలయమున గలదు. శాసనము శివ సంబంధమై కొన్ని శివాలయములకు భూదానము జేసి నట్లుగా వున్నది. ఈ వేణుగోపాలస్వామివారి దేవాలయమునందు చాలావరకు శివసంబంధమైన చిహ్నము లుండి, భూతకాలములో ఇది శివాలయమని తోచుచున్నది.

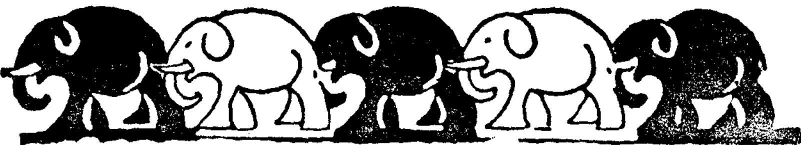
క్రీ. శ. 1157 నాటికే ఇచ్చట ఒక దేవాలయముండిన నగరనిర్మాణము అంతకుపూర్వమే జరిగి యుండవలెను. నగర వేణుగోపాల దేవాలయము చోళ రాజుల నిర్మాణమని వాస్తువు తెలియజేయు చున్నది.

కార్వేటినగర పాలకులు చోళవంశీయులని, నగర నిర్మాణము జరిగి 1000 సంవత్సరము కావచ్చుచున్నదని తెలియుచున్నది. విశేష పరిశోధనల వలనగాని మిగిలిన విషయములు తెలియరావు.

---

2. శిలాశాసనము — శివాలయము. కార్వేటి నగరము.

3. Indian Epy. 392.

కలగూరగంప :

భారతీయ జీవిత తత్త్వం

నవంబరు 1971 భారతి సంచికలో శ్రీ కోవెల సుప్రసన్నాచార్యులుగారి 'సాహిత్యవివేచన'అన్న పుస్తకాన్ని 'శాక్యసింహ'గారు సమీక్షించారు. ఈ సమీక్షలో సందర్భవశాత్తూ భారతీయ సంస్కృతి, జీవితతత్త్వం గురించి కొన్నిఅభిప్రాయాలు వ్యక్తంచేశారు.

'విశ్వనాథ సంప్రదాయము నాశ్రయించిన కవి భారతీయసంస్కృతికి కువ్యాఖ్యానములు చేయును. దానియందలి మానవతావాదమును ఏకసూత్రతను పర మార్థమును త్రోసిరాజనును. వర్గవర్ణముల కతీత మైన సామాజిక చైతన్యమును ఖండించును' అని ఒకచోట వ్రాశారు. కాని కొన్నివాక్యాలతర్వాత వారే ఇలా వ్రాశారు.

'భారతజాతి తత్త్వం ఆదినుంచీ అద్వైతనిష్ఠ మయింది; సర్వజీవులనూ ఆత్మవత్తుగా భావించేది. అందరు మానవులనూ అమృతపుత్రులనుగా నిరూపించేది...' అనుచు ఈ రచయిత భారతీయ సంస్కృతికి వ్యాఖ్యానము చేసెను. ఈ యభిప్రాయములతో నేకీభవించుట దుస్సాధ్యము. కొన్నికొన్ని ప్రాచీనగ్రంథములలోనున్న ఆదర్శవాదమునకేమిగాని, లౌకిక జగత్తులో భారతజాతి తత్త్వము ఆచార్యులుగారు వర్ణించినట్లుగాలేదు. 'చీకటినుండి వెలుగునకు నన్ను జేర్పుము'అని మహర్షులు గానముచేయగా భారతజాతిలో ముఖ్యులైనవారు సాటివారిని నూటికి తొంబదిమందిని చీకటి గుయ్యారములలో కోలుకొనలేనట్లుగా పడ ద్రోసిరి. ఏది భారతజాతి తత్త్వమని ఆచార్యులవారనుచున్నారో ఆ తత్త్వమున వ్యక్తికి ప్రాధాన్యము లేదు. కమ్యూనిజమునకు ఆస్తిక్యమును జోడించినచో 'భారతజాతి తత్త్వమగును' అని.

భారతీయ సంస్కృతిలోని మానవతావాదాన్నీ ఏకమాత్రతనీ త్రోసిరాజని కేవల వర్గవర్ణదృష్టితో దానిని చూడడం ఆ సంస్కృతికి కువ్యాఖ్యానం చెయ్యడమని మొదట ఖండించి తర్వాత వారే మళ్లీ అటువంటి వ్యాఖ్యానమే చేశారు. 'ఆత్మవత్సర్వ భూతాని' అన్న మాటలు పుస్తకాలలో మాత్రమే ఉండిపోయాయనీ, వాస్తవంగా కొందరు ముఖ్యులు ప్రజాసామాన్యాన్ని అజ్ఞానాంధకారంలో ముంచిఉంచారనీ శాక్యసింహగారు ఆరోపించారు. భారతజాతితత్త్వంలో వ్యక్తికి ప్రాధాన్యం లేదన్నారు.

వ్యక్తికి పరిపూర్ణమైన ప్రాధాన్యం ఉండడమే ఒకజాతి గొప్పతనమని చెప్పలేం. ఈనాడు అమెరికాలో వ్యక్తికే పరిపూర్ణ ప్రాధాన్యం. తమ కూతురు ఏం చేస్తోందో ఎక్కడికి వెళ్తోందో ఎవరితో తిరుగుతోందో తల్లిదండ్రులే పట్టించుకోనంత వ్యక్తి స్వాతంత్ర్యం ఆ సమాజంలో ఉంది. దీని వలన ఎంతో నైతికమైన అవ్యవస్థ ఆ సమాజంలో ఏర్పడింది. వ్యక్తి ఎంత ప్రధానుడో సమాజ వ్యవస్థ కూడా అంత ప్రధానమే. వ్యక్తికోసం సమాజ వ్యవస్థా, సమాజ వ్యవస్థకోసం వ్యక్తీ రెండూ ప్రధానమే. కాబట్టి వ్యక్తికి సమాజంలో అవసరమైనంత ప్రాధాన్యమే ఉండాలి.

ఒకజాతియొక్క మతగ్రంథాలలో కనిపించే ఆదర్శవాదాలు ఆ జాతి నిత్యజీవితంలో సంపూర్ణంగా కనిపించక పోవచ్చును. తరచు ఆ పుస్తకాలలో ప్రవచింపబడిన ఆదర్శాలకి వ్యతిరిక్తమైన నడవడిని ఆ జాతి అలవరచుకోవడంకూడా కనిపిస్తుంది. పొరుగువాణ్ణి తనవలె ప్రేమించాలన్న క్రైస్తవమతానుయాయులైన వారి దేశాలు అనేక శతాబ్దులుగా పరస్పర యుద్ధాలలో మునిగి ఉన్నాయి. సర్వసౌభ్రాత్రాన్ని ఉపదేశించిన ఇస్లాము మతానుయాయులలో సౌభ్రాత్రం ఎలా ఉందో ప్రస్తుతం చూస్తున్నాం. కారుణ్యమూర్తి బుద్ధుని మతాన్ని అనుసరించిన

జాతులు ప్రపంచంలో క్రూరత్వానికి పేరుపడ్డవారు. అదేవిధంగా సర్వమానవ సమత్వాన్ని ప్రవచించిన భారతీయ సంస్కృతిని అనుసరించిన వారిలో వర్గవిభేదం ఉంటోంది.

కాని ఈ వర్గ విభేదం ఒక్క భారతీయులలోనే లేదు ప్రపంచంలో అనేక దేశాలలో బానిసజాతులు ఉండేవి. ప్రాచీన గ్రీసుదేశంలో చదువుచెప్పే గురువు బానిస అలెగ్జాండరు తన గురువుగారి ఎడల అపార గౌరవంతో 'మిమ్మల్ని నా సరసనుకూర్చోని భోజనం చెయ్యనిస్తాను' అంటాడు. శ్వేతవర్ణులు భారతీయులను ఎంత నికృష్టంగా చూశారో అందరికీ తెలిసినదే. తమజాతి ప్రపంచజాతులన్నిటికన్నా గొప్పదన్న అహంకారపూరితవిశ్వాసంతో జర్మన్‌దేశం ప్రపంచాన్ని రెండుసార్లు భస్మమయం చేసింది.

అమెరికా ఆస్ట్రేలియా దేశాలను జయించిన శ్వేతవర్ణులు అక్కడి ఆదిమవాసులను నిర్మూలించారు. కాని భారతదేశంలో ఆర్యులు ఇక్కడి ఆదిమవాసులనందరినీ తమలో కలుపుకొన్నారు. ఆర్యుల మతసంస్కృతులు, ఆదిమవాసుల మతసంస్కృతులు పరిపూర్ణంగా సమ్మేళనంచెంది భారతీయుల మతసంస్కృతులుగా రూపొందాయి.

కమ్యూనిజానికి ఆస్తికత్వం జోడిస్తే భారతీయతత్త్వమవుతుందనడం పొరపాటు. కమ్యూనిజంలో వ్యక్తి స్వాతంత్ర్యమే లేదు. పురుషులూ స్త్రీలూ అందరూ ప్రభుత్వం సొత్తు. భారతజాతి తత్త్వంలో వ్యక్తి స్వతంత్రుడు. శంతనుడికి దాశరాజు కూతురు పై మోహం కలుగులే, అతని కఠినమైన షరతులు శంతనుడు సమ్మతించలేకపోతే, తన మోహంతో తానే పరితపించాడుతప్ప అధికారం ఉందని ఆ కన్యను హరించలేదు. రాజుకి ఏ న్యాయమో సాధారణ జనుడికీ అదే న్యాయం జరిగింది భారతీయ తత్త్వంలో.

పూర్వం విద్యకీ ధనార్జనకీ ఏమీ సంబంధం లేదు. ఈ నాడు విద్యకి ఉన్న ప్రాముఖ్యం పూర్వం లేదు. యూరప్ దేశాలలో మధ్యయుగం వరకూ రాజులు చదువనూ వ్రాయనూ తెలియనివారై ఉండేవారు. అది వారిలో ఒక లోపంగా పరిగణించబడేదికాదు. కనుక విద్యకీ ధనార్జనకీ అవినాభావ సంబంధంకల నేటి దృష్టితో ప్రాచీనుల విద్యా వ్యవస్థని చూసి విమర్శించడం పొరపాటు. వీథివీథికి బడులునడిపి అందరికీ విద్యాబోధన చెయ్యవలసిన అవసరం అప్పుడు లేదు. ఇప్పుడైనా, ఒకవేళ ప్రభుత్వం గుమాస్తాఉద్యోగాలకి ఎస్. ఎస్. ఎల్.సి. పేసయినవాళ్లనే తీసుకొంటాం, అంతకన్నా ఎక్కువ పరీక్షలు పేసవడాన్ని అధికంగా పరిగణించంఅని ప్రకటిస్తే చాలా మంది ఎస్. ఎస్. ఎల్. సి. తోనే చదువు చాలిస్తారు. కనుక మన ప్రాచీనులలో ముఖ్యులైనవారు అధికజనావళిని అజ్ఞానాంధకారంలోకి నెట్టారనడం కేవలం దోషారోపణం. ఆ రోజుల్లో జీవిత నిర్వాహణకి కావలసినది వృత్తేతప్ప విద్యకాదు. మొదట్లో వృత్తులనిబట్టి ఏర్పడిన వర్ణవ్యవస్థ కాలక్రమేణ ఘనీభవించింది. ఆయాజాతులకి ఆయావృత్తులు ఆచారాన్నిబట్టి విహితములైపోయాయితప్ప, ఎవరో కొందరు అగ్రవర్ణములవారు తక్కినవారిని అణగద్రొక్కారనడం యుక్తంకాదు. అధికారాన్నీ వ్యాపారాన్నీ కృషినీ వస్తువుల ఉత్పత్తినీ అన్యవర్ణముల అధీనంచేసి ధనార్జనకి ఏమీపనికిరాని పుస్తకాల కట్టలనీ భిక్షాటనాన్నీ తమవంతు చేసుకొనడం ఆనాటి బ్రాహ్మణుల స్వార్థరాహిత్యాన్నీ అమాయికత్వాన్నీ సూచిస్తుందేతప్ప స్వార్థపరత్వాన్ని సూచించదు. భాగవతంలోని విషయాలన్నీ సమస్తప్రజలకీ తెలియడానికి విశాలప్రదేశాలలో సప్తాహాలు జరిపించి కథాపఠనం జరిపించాలని భాగవత మాహాత్మ్యంలో చెప్పబడింది. ('స్త్రియః శూద్రాదయో యేచ తేషాం బోధోయతో భవేత్.' భాగ. మ. 6, 6.) కనుక ఆనాటి భారతజాతిలో ముఖ్యులైనవారు కొందరు జనసామాన్యాన్ని అజ్ఞానంలో ఉంచారనడం నిష్పాక్షికంగా అన్నదికాదు.

భారతజాతిలోని వర్ణవిభేదాన్ని మనం ఆమోదించం, అది ఆ జాతిలోపమే. కాని వర్గదృష్టి అన్నది ఏదో ఒకరూపంలో, భారతదేశంలో కనిపించిన దానికన్నా తీవ్రరూపంలోకూడా కొన్ని ఇతరదేశాలలో ఉందని మనం గమనించవచ్చును. కొన్నిజాతుల సమ్మేళనం జరిగినప్పుడు కొన్ని ఎక్కువతక్కువలు జరగవచ్చును, కాలక్రమేణ ఆ ఎక్కువతక్కువలు సర్దుకోవచ్చును. కేవలం ఈ వర్ణవ్యవస్థలోపాన్ని ఒక్క

దాన్నే పట్టుకొని మన ప్రాచీనులందరూ స్వార్థపరు లనీ, మన సంస్కృతి కుళ్ళుసంస్కృతిఅనీ తిట్టు కొనడం చారిత్రికావగాహనతో చేసేపనికాదు. మన ప్రాచీనగ్రంథాలలో ప్రవచింపబడిన ఉత్తమ జీవితా దర్శాలు మన జాతి నడవడికను తీర్చిదిద్దడంలో చాలా ప్రభావం చూపాయి. ఐదువందల సంవత్సరాల చరిత్రకూడాలేని అమెరికావారు తమకీ సంప్రదా యున్నాయనీ తమది ఒక ప్రత్యేక సంస్కృతిఅనీ చెప్పుకొందుకి ప్రయత్నిస్తూ ఉంటారు. అనేకవేల సంవత్సరాల చరిత్రకల మన భారతీయులం మన సంప్రదాయాలన్నీ మూఢాచారాలనీ సంస్కృతిస్వార్థ భూయిష్ఠమనీ యథార్థాన్ని గమనించకుండా ఆరో పణలు చేస్తున్నాం. దేశదేశాలలో మేధావులెందరో మన మతంలోనూ సంస్కృతిలోనూ కల మహ త్వాన్ని శ్లాఘించారు. మన సంప్రదాయాలలోనూ సంస్కృతిలోనూ మనం గర్వపడవలసినవి చాలా ఉన్నాయి. వేదాలలో అన్నీ ఉన్నాయనడం మూఢత్వం కావచ్చును; కాని వేదాలలో ఏమీ లేదనడం అంత కన్నా ఎక్కువ మూఢత్వం. మన మతగ్రంథాలలోని వైశిష్ట్యాన్ని మనం అర్థం చేసుకోవాలి; అంత మాత్రంచేత ఆ గ్రంథాలలోని ప్రతివాక్యానికీ మనం బద్ధులమై ఉండాలన్న నియమం లేదు. అనేక ఇతర మతాలవలెకాక హిందూమతం ఎవరో ఒక్క ప్రవక్తచేత ప్రారంభింపబడినది కాదు. అనేక మహ ర్షులచేతా ప్రవక్తలచేతా ప్రభావితమై కాలక్రమేణ అనేక పరిణామాలు చెందుతూ నిష్పన్నమైనట్టిది. అందుచేతనే హిందూమతం విస్తృత దృష్టిని సంపా దించుకొన్నది. విజ్ఞానవంతులైన వారు రాగద్వేషాలను విడిచి మన సంస్కృతిని సరిగా సమీక్షించవలసిన ఆవశ్యకత ఈనాడు ఎంతో వుంది.

శ్రీ కాశూరి హనుమంతరావు.

'తెలుగు లిపి'

డిసెంబరు 1971 భారతిలో శ్రీ నిడుదవోలు వేంకటరావుగారి 'తెలుగులిపి' అను వ్యాసములో ఈ క్రింది వాక్యము చర్చనీయాంశము.

'ఏకకాలములో అటు శ్రోత్రేంద్రియమునకు ఇటు నేత్రేంద్రియమునకు అనిర్వచనీయమయిన ఆనం దానుభూతిని గలిగించి, బ్రహ్మానందసిద్ధిని చేకూర్చు లోకోత్తర విశిష్టత—యావద్భారతవర్షమున—ఒక్క తెలుగులోతప్ప మఱి యే యితరదేశభాషలలోలేదు. ప్రపంచభాషలలో నేభాషయందున్నదో పరిశీలించుట కర్తవ్యము.'

శ్రీ రావుగారి ఈ నిగమనము నన్నయ చెప్పిన 'స్వస్థాన వేషభాషాభి మతాస్సంతో ప్రలుబ్ధధియః' (ఆంధ్రశబ్దచింతామణి) అను ప్రవచనమున కనువుగ నున్నను, నిష్పక్షపాతముగను, శాస్త్రీయముగనులేదు. కాకిపిల్ల కాకికి ముద్దు. ఎవరి భాషపై వారి కభి మానము. వీరి దృక్పథమే ఇతరభాషలవారికున్న ఎడల, ప్రతిభాషయు ఇతరభాషకంటె గొప్పదై కూర్చొనును. కూర్చున్న మన కేమియు అభ్యంతరము లేకున్నను, అట్టి దృక్పథములవలన భాషాపరిశోధన మేమి బాగుపడును?

అజంతత్వము తెలుగునకేదో రమణీయత చేకూర్చునందురు. బెంగాలీభాష అజంతము కాదు. కర్ణపేయతలో బెంగాలి తెలుగునకు తీసిపోవునా? చండీదాస రవీంద్రుల కవిత్వములను చదివి చూడుడు. వ్రజభాష (తులసీ దాసాదులు వ్రాసినది.) చాల మట్టుకు అజంతమేకదా. ఇక తెలుగు ప్రత్యేకత ఏమి? 'అరవము' అని మనము పేరిడిన భాషలోకల 'తిరుప్పావై'యొక్క అనిర్వచనీయమైన శ్రవణ సుభగత్వము తెలుగులో ఏ కావ్యమునకున్నది? ఫ్రెంచి భాష అజంతము కాదు. Baudelaire, Verlaine ల కవిత్వములను చవి చూడుడు. హలంతమగు ఇంగ్లీషు భాషలోని ఆంగ్ల పోతన అగు విలియం బ్లేక్, ఆంగ్ల రామరాజభూషణుడగు స్విన్‌బర్న్ కవిత్వముల మాధు ర్యముగూర్చి ప్రత్యేక గ్రంథములనే వ్రాయవచ్చును. తెలుగులో మహాప్రాణాక్షరములు పరుషాక్షరములు లేవను కొని ఎవరో తెలుగును The Italian of the East అనిరి. ఇది మన అహంను సంతృప్తిపఱచునదైనను, సరికాదు. తెలుగులో ఇవి మస్తుగ కలవు. ఉన్నందున తెలుగు కమ్మదనమేమియు తగ్గలేదు అది వేఱు సంగతి. మహాప్రాణ, పరుషాక్షరములు కలిగినందు వలన సంస్కృత జర్మనీ భాషల మాధుర్యము ఎక్కువైనదేకాని తగ్గలేదనుట చిత్రముగ కన్పించి నను, సత్యమే. Heinrich Heine వ్రాసిన జర్మన్ కవిత్వము చదివిచూడ (విన ?) దగును. కర్ణాటక సంగీతమునకు తెలుగు, హిందూ

స్తానీ సంగీతమునకు వ్రజభాషవలె, అత్యుత్తమ పాశ్చాత్య సంగీతమునకు జర్మన్ భాషయే అటపట్టని తజ్ఞులు చెప్పుదురు.

ఇక తెలుగు లిపిలోని విశిష్టత ఏమి? ప్రత్యేకత ఏమి? తెలుగక్షరములు గుండ్రముగా ఉన్నందు వలన అవి సుందరములా? మళయాళ, ఓఢ్ర, సింహళ, బర్మా భాషాక్షరములుకూడ గుండ్రముగనే ఉండును. ఇంక కన్నడ లిపికిని తెలుగులిపికిని భేదమే ఉండదు. ఒక్కొక్క లిపికి ఒక్కొక్క విశిష్టత ఉండును. ఉర్దూ, పర్షియన్, అరబ్బీ లిపులు పుష్పలతి కలవలె అల్లుకొని పోవుచుండును. జపాను చైనా భాషాలిపులు వ్యూహములవలె, బొమ్మలవలె ముద్దుల మూటగట్టుచుండును లాటిన్ లిపి గంభీరముగ ఉండును. హీబ్రూలిపి నిటారుగ, దాని మాట్లాడు జనములవలె గర్వముకల దానిగ కనపడును. గ్రీకులిపి మన నాగరిలిపివలె పావిత్ర్యము కలదానివలె, గౌరవ జనకముగ కనపడును. ఆ మాటకు వచ్చిన శ్రీ సునీతి కుమార చటర్జీ (కేంద్ర సాహిత్య అకాడెమీ అధ్యక్షుడు) ప్రకారము, బ్రాహ్మిలిపి (అశోక శాసనముల కుపయోగించినట్టిది) ముందు తెలుగుతోసహా అన్ని భారతీయలిపులును తీసికట్టే చూడుడు.

"The Brahmic letters have the great beauty of simplicity - they stand bold and clear statuesque and columnar like greek and Latin letters or ancient Phoenician letters ......and compared with Brahmi Nagari or Telugu Sarada or Grantha are complicated and cumbersome scripts indeed."

(Indian Systems of Writing)

ఇచట అభిప్రాయభేదమున కాస్కారము లేదా అనిన ఉన్నది. ఇట్టి విషయముల చర్చలలో కట్టె విరుగునట్లు ఢంకా బజాయించినట్లు చెప్పివేయుట శాస్త్రీయపద్ధతి కాదనియే నా మనవి.

నన్నయ చెప్పికొనిన 'అక్షరరమ్యత' అను కవిత్వగుణము లిపి సంబంధమైనదని శ్రీ వేంకటరావు గారు ప్రతిపాదించిరి. అప్పుడు నన్నయభారతమును ఇతర లిపులలో అచ్చొత్తించినయెడల నన్నయ కవిత్వము లోని 'అక్షరరమ్యత' హరించిపోవలెనుకదా? ఆ కవిత్వమును చదువుచున్నపుడును ఉండకూడదన్నమాట. నన్నయ రూపొందించిన లిపినే వాడు నేటి తెలుగు వార్తాపత్రికలలోను నన్నయ కవిత్వములోని అక్షర రమ్యత దండిగ ఉండవలెను. ఇట్టినశ్వరమైన కవిత్వ గుణమును నన్నయ ఎందుకు గొప్పగ చెప్పి కొనెనో? ర్క, ర్మ, ర్త లను నన్నయ వలపల గిలకలో క్ర, మ్ర, త్ర అని వ్రాసి అక్షర రమ్యత సాధించినట్లు శ్రీ వేంకటరావుగారి అభిప్రాయము. వలపలగిలకతోడి వ్రాతకంటె సంయుక్తాక్షరములే రమ్యతరములని నా అభిప్రాయము. వలపలగిలక వంటిదే నాగరలిపిలోను కలదు. ఈ పద్ధతి వలపల గిలకతోడి వ్రాతవలె శీఘ్రపఠనమున కవరోధము. ముఖ్యముగ భాషను అభ్యసించువారికి!

నన్నయ 'అక్షరరమ్యత' అనెనుకాని 'లిపి రమ్యత' అనలేదు. 'అక్షరము శబ్దసూచి. శబ్దము భావసూచి. కావున నన్నయ 'అక్షర రమ్యత'లో ఉద్దేశించిన గుణము కర్ణసంబంధమైనదేకాని నేత్ర సంబంధమైనదికాదు ఒక జాతి అక్షరములు ఒక విశిష్ట రీతిలో పొదిగి, పెనగి పద్యమునకు రమ్యత (ఇది శ్రోత్ర సంబంధి) గూర్చుట 'అక్షర రమ్యత' అని నా అభిప్రాయము. నన్నయ భారతమునుండి కొన్ని ఉదాహరణములు.

—'భారతభారతీ శుభగభస్తి,' (ఆది. ప. ఆ 1, ప 22)

'వివిధోత్తుంగతరంగ,' (ఆది. ప. ఆ 2 ప 30)

—'కమ్మని లతాంతములకు మ్మొనసి,' (ఆది. ప. ప 5, ప 138)

—'మదమాతంగతురంగ కాంచన
లసన్మాణిక్య గాణిక్య ' (స భా. ప, ఆ 1, ప 18)

—'నలుగుణములు దమయంతికి
నలునకు దమయంతి గుణగణంబులు,' (అరణ్యా. ప. ఆ 2, ప 10)

—'దమయంతి మనోభవనిభు,
నమరేంద్రప్రతిము, దినకరాభు, సుధారుక్సము,' (అరణ్య ప ఆ 2, ప 41)

'అక్షరరమ్యత' ఉద్భూతలయ (Sprung rhythm) జనకము. అనుప్రాసలో ఈ శక్తి ఉండదు. కావున 'అక్షరరమ్యత'అనుప్రాసకంటె సున్నితము, సూక్ష్మము, శ్రేష్ఠతరము.

— శ్రీ సర్దేశాయి తిరుమలరావు.

గ్రంథవిమర్శలు :

ఆంధ్ర భారతము

(ఏడంకముల నాటకము)

(కర్త : శ్రీ ఆదిపూడి ప్రభాకరామాత్యకవి. ప్రచురణ : శ్రీ ఎ. వి. యస్. సుబ్బారావు, 1—8—155/5 మెండలే లేన్, ప్రెండరుగాస్టు రోడ్డు, సికందరాబాదు-3; డెమీ 1/8 పే.186 లు. వెల రు. 3/—లు)

ఆర్యసమాజ ప్రచారకులుగా అనేక గ్రంథ కర్తగా ఉపన్యాసకులుగా ప్రసిద్ధిపొందిన సోమనాథ రావుగారికి ఈ కవి అనుజాలు. శ్రీ తిరుపతి వెంక టేశ్వరులకు గద్వాలలో జరిగిన వివాద సందర్భములో 'కనకాభిషేకమ్ము కావింపు మనలేదు—' ఇత్యాది పద్య ముతో రాజాగారిని ఉద్బోధించిన పహృదయాగ్రే సరులని నానారాజసందర్శనము వలన జగత్ప్రసిద్ధి పొందినవారు. వీరు కొంతకాలము గద్వాల సంస్థాన ములో ఆస్థానకవిగానుండి పిఠాపురము, పోలవరము సంస్థానములలోగూడ ఉద్యోగములు నిర్వహించి అనేక గ్రంథములు రచించి 1933 సం. న దివంగతులైరి. వారి శతవార్షికోత్సవ సందర్భముగా వారి కుమారులు సుబ్బారావుగారు ఈ గ్రంథము నిప్పుడు ప్రకటించిరి.

ఇది దృశ్యప్రబంధ రూపముననే ఉన్నను, అతి దీర్ఘ ప్రసంగములతోడను, పద్యబాహుళ్యముతోడను నిండియుండి సంభాషణారూపముననున్న శ్రవ్యప్రబంధ మనుటకే ఎక్కువ తగియున్నది. పద్యములు కవికిగల కవితాపాటవమును ప్రదర్శించుచున్నవి. మహాభారత కథ నంతటిని ఒక్క నాటకములో నాటకీయత చెడ కుండ ఇముడ్చుట అసాధ్యమైన కార్యము. అట్టిదానిని సాధ్యమైనవరకు హృదయంగమముగా కవి ప్రదర్శింప గలుగుట ప్రశంసార్హము. మహాభారతకథలో కొలది మార్పులు చేయుటయేకాక మాణవకుడను నూతన పాత్రను—ఏకచక్రపురములో ధర్మరాజుకు ఆప్తుడైన వయస్యునిగా—సృష్టించి ఆద్యంతము ప్రాధాన్య మొస గుట గణింపదగినది.

తృతీయాంకములో ఏదో సందర్భము కల్పించి రామాయణకథను ప్రస్తావించుట ఆంధ్రకవు లంద రికి సర్వసాధారణమైన రామాయణకథాభిమానము ఈ కవికిని కలదని నిరూపించును ...

చతుర్థాంకము ముందున్న విష్కంభములో నేటి గడియారములవంటి గడియారములే నాడును ఉన్నట్లు సూచించి, వానికంటె ఆదిత్యుడు చంద్రుడు నక్షత్రములే గడియారములుగా భావించువారే కాలము సరిగా నిరూపించినట్లు సూచించుట చమత్కార జన కముగానుండి ఉద్దిష్ట ప్రయోజనము సాధించినది.

వీరి కవిత్వమునుగూర్చి తిరుపతి వేంకటేశ్వ రులు, 'తిక్కనకుఁ దిక్క విడిపించు ధీరుఁ డితఁడు, అన్నదియు, ప్రవేశకములో డా. దివాకర్ల వెంకటావ ధానిగారు, 'నాటకోచితత్వమున నవి (ఇందలి పద్య ములు) తిరుపతికవుల పద్యముల పజ్జ నిలువదగి యున్నవి' అన్నదియు ప్రేమాభిమానములచే పలికిన అతిశయోక్తు లవుగాక! సందర్భోచితముగా ఈ కవి సంస్కృతబంధురముగాను తేటతెలుగు నుడులతోను పద్యరచన చేయగల దిట్ట యనుట కెట్టి సందేహ మును లేదు.

ఇందలి పద్యములలో చిత్తులో దొరలిన ప్రమా దములు కొన్ని తప్పొప్పుల పట్టికలో సవరింప బడి నవి. ఇంకను ఈ క్రిందివానిలో సంభవించిన గణ భంగములును సవరింపవలసి యున్నవి.

(1) పే 88 'అన్నలు దొడ్డవారు' ఇత్యాదిపద్య ములో 2 వ పాదము.

'పన్నులు ముఖ్యబంధువులు మామయు మత్స్య మహేంద్రుడున్'

(2) పే. 89 మొదటి పంక్తి.

'సంధికి రాయబారమటె చాలును దొడ్డవార్త, క్రోధాంధుఁడు...'

(3) పే. 189 మ 'అతికరుణా నిమగ్న ...' ఇత్యాదిలో మొదటి పాదము.

'అతికరుణా నిమగ్న హృదయాంచితుఁ డప్రతిమాన సా ధితపరమార్థ సంగతుఁడు...'

(4) పే. 171 లో అకుటిలబుద్ధి ఇత్యాది గల పద్యములో రెండవపాదము.

ర, క్షకుల కవశ్యమై తగు ప్రపరిపాలనకే పద్ధతుల్ మహోసుకరముగా...'

కవి బుద్ధిపూర్వకముగా కొన్ని వైరిసమాసములను వ్యావహారిక పదబంధములను ప్రయోగించి వారు గనుక వానిజోలికి పోరాదుకాని పే. 94 లో 'కాదితరంబు యుగ్మలీ' అని కవి బుద్ధిపూర్వకముగా ప్రయోగించి యుండరు. అట్టి వింకను అక్కడక్కడ కనబడుచున్నవి. సవరించుట యుక్తము. 'అశ్వత్థామ' గ్రంథమందంతట తరుచుగా అశ్వద్ధామగాను అశ్వద్ధామగాను కనబడుచుండుట కూడ సవరింప దగినదే.

19, 20 శతాబ్దముల మధ్యకాలములోనుండి సహజ పాండిత్యము కలిగిన ఈ కవి రచించిన ఈ నాటకము సహృదయ సంభావ్యమై యున్నది. తన కవిత్వమును తన్ను ఎక్కువగా అభిమానించిన గద్వాల భూపాలురగు శ్రీ సీతారామ భూపాలున కీ కృతిని కవి యంకితముచేయుట యుక్తముగానున్నది. ఆంధ్రప్రదేశ ప్రభుత్వమువారును, ఆంధ్రప్రదేశ సాహిత్య అకాడమీ వారును దీని ముద్రణమునకు యథోచిత సహాయము చేసి వారి విధి నిర్వర్తించిరి. అముద్రితములై యున్న ఈ కవి ఇతర కృతులును అచిరకాలములో శ్రీ సుబ్బారావుగారు ప్రచురింతురుగాక !

కన్నడ వ్యాస సంకలనం

(సంపా : శ్రీ గొరూరు రామస్వామి అయ్యంగార్; అనువా: శ్రీ తిరుమలరామచంద్ర: ప్రకాశకులు: సాహిత్య అకాడెమీ, రబీంద్రభవన్, న్యూఢిల్లీ—1. డెమీ 1/8 పే. 188 లు పేపరు బైండు. వెల రు. 7/—లు)

ఇంగ్లీషులో ఎస్సే (Essay) అనే సాహిత్య ప్రక్రియ 200 సం. ల నుంచీ బహువిధాల వ్యాప్తి పొందుతున్నది. అది తెలుగులో తగినంత వ్యాప్తికి రాలేదు. ఈ కన్నడవ్యాససంకలనం చూడగా ఈ ప్రక్రియ కన్నడంలో విస్తారవ్యాప్తి పొందినట్లు స్పష్టమవుతున్నది. కవిత, కథానిక, నవల-ఇత్యాదిప్రక్రియలలో లబ్ధప్రతిష్ఠులు ఎందరో ఇందులో చేయిచేసుకుంటున్నందువల్ల సుసంపన్నమయిన దనడానికి మచ్చుతునకగా ఈ సంపుట మున్నది.

ఇందులో అఖిలభారతప్రసిద్ధిగన్న వృద్ధ కన్నడ సాహిత్యకారుల వ్యాసాలేకాక యువకవులవి కూడా ఉండడము ప్రశంసనీయము. 30 మంది వ్రాసిన 30 వ్యాసాలు ఇందులో ఉన్నవి. ఏ కొద్దివో తప్ప బరువైన వ్యాసాలు ఇందులో లేవు. శ్రీ సి. కె. వెంకటరామయ్య 'ఖెడ్డా' బరువైనవాటిలో ఒకటి. అది బహుశః వారు రచించిన 'నాల్వడి కృష్ణరాజ ఒడెయరు జీవిత చరిత్ర'లో భాగమై ఉంటుంది. అందులో అడవి ఏనుగులను పట్టే విధానము కన్నులకు కట్టినట్లు సోదాహరణంగా వర్ణించారు. అట్లాగే మరికొన్ని వ్యాసాలుకూడా గ్రంథభాగాలనే శంక కలిగిస్తున్నవి కాని ఎక్కువభాగము ప్రత్యేకవ్యాసాలే.

ఈ వ్యాసా లన్నిటిలో మన సోదర కర్ణాటక కవుల ఆత్మీయత స్పష్టమవుతుంది. వారిలోముఖ్యంగా మధ్యతరగతివారి జీవితాలూ,మాటలూ, సామెతలూ— అన్నీ తెలుగువారి వాటికి ఎంతో సన్నిహితంగా ఉన్నట్లు ఈ గ్రంథం విశదపరుస్తున్నది. కర్ణాటకులూ ఆంధ్రులూ ఒకేపట్టుతానులో కత్తిరించిన రెండు వస్త్రాలవలె ఎంత సాజాత్యం కలవారా అనిపిస్తుంది.

వ్యాసాలు అన్నీ మంచివేకాని శ్రీ కువెంపు 'రామరావణయుద్ధం', శ్రీ గోకాక 'కోకిల', శ్రీ గొరూరు రామస్వామిఅయ్యంగార్ 'మా గేదెకు మాటలు

వచ్చా ?, శ్రీ మైసూరు వాసుదేవాచార్యుల 'టైగర్ వరదాచార్యులు', శ్రీ ఎం. వి. సీతారామయ్య 'మొయిళ్లు', శ్రీ పండె మంగశేశరావు 'పాత సబ్ అసిస్టెంటు కల్లడైరీనుంచి' అనే వ్యాసాలు ప్రత్యేకంగా ఆత్మీయంగానూ సరసమైన హాస్యంతోనూ హృదయంగమంగా ఉన్నవి.

'రామ రావణ యుద్ధం' వీధినాటకం చూచిన మర్నాడు ఇంటి పిల్లలంతా ఆ నాటకం ఆడడానికి చెట్టుకింద చేసిన ప్రయత్నాలూ, దానిలో నూతన వాల్మీకి ప్రవేశపెట్టిన భీమునిపాత్ర, ఆంజనేయుడు కైలాసపర్వతము ఎత్తడమూ, కైలాసానికి తెచ్చిన రాతిమీద పార్వతీ పరమేశ్వరులు ఎక్కితొక్కగా ఆంజనేయుని వేళ్లు నలిగి గీపెట్టడం, అదివిని పినతండ్రి ఇంట్లోనుంచివచ్చి ఆంజనేయుడి వేళ్లు రక్షించి పాత్రధారుల కందరికీ చింతబరిక దెబ్బలతో సన్మానం చేయడం—ఆద్యంతం చక్కగా ఉన్నది.

'కోకిల'ను కవులంతా అంధపరంపరాన్యాయంగా దాని గానానికి ప్రశంసిస్తున్నందుకు అసహ్యించుకొని అడవిలోకిపోయి కొత్తపక్షి గానము, విని ఆనందించి మిత్రునికి చూపడం, 'అయ్యో, పిచ్చి నాన్నా, ఇదే కోకిల' అని మిత్రుడు నిరూపించడం వ్యాస విషయము. వ్యాసకర్త సంప్రదాయాన్ని నిందించినట్లే కనబడుతూ అభిమానిస్తాడు.

'టైగర్ వరదాచార్యులు'ను నవ్వులతోనే ఉదాత్తంగా చిత్రించిన వ్యాసకర్త స్వయంగా ఉత్తమ సంగీత విద్వాంసుడై ఉండడము విశేషము.

'మొయిళ్లు' ఆకాశంలోపొందే చిత్ర చిత్ర రూపాలను బాలబాలికలనేగాక, వయస్సు వచ్చినా బాల్యభావాలు వదలని కవితాత్మగలవారినికూడా ఆకర్షించడం చిత్రిస్తుంది. దీనిలో వ్యాసకర్త అనుభవాలు ఈ సమీక్షకుని అనుభవాలకు ఎంతో సన్నిహితంగా ఉన్నందున అభిమానానికి కారణమైనదేమో ! ఏతత్సదృశమైన అనుభవాలు ఉన్నందుననే కాళిదాసు 'మేఘదూత' వ్రాసినాడేమో !

'పాత సబ్అసిస్టెంటు కల్ల డైరీ'లో పాతకాలపు పల్లెటూళ్ల పంతుళ్ల పేదరికమూ, వారి హాస్యమూ, ఓర్పూ, క్రమభంగాలున్నా వారు ప్రాథమికవిద్యకుచేసిన నిస్స్వార్థసేవా, హృదయంగమంగా చిత్రించారు.

శ్రీ తిరుమల రామచంద్ర అనువాదము చక్కగా రాయలసీమలో కన్నడప్రాంతాలకు సమీపస్థుల వ్యావహారికాంధ్రవాసనలతో మనోజ్ఞంగా ఉన్నది.

ఈ వ్యాస సంకలనము ఆంధ్ర రచయితలూ, రచయితలు కాగోరేవారూ, పాఠకులూ అంతా అవశ్యము చదివి ఆనందించదగినది. ఇతర సాహిత్యరంగాలలో కన్నడిగులకు తెలుగువారు వెనకబడలేదుగాని 'ఎస్సే'వ్యాసశాఖలో వెనుకబడ్డట్లు గుర్తించక తప్పదు. ఆ లోటు శీఘ్రకాలంలోనే పూడ్చడానికి ఈ కన్నడ వ్యాస సంకలనం ఆంధ్రులను ప్రేరేచుగాక !

—నోరి నరసింహశాస్త్రి

ఎదగండి

(నవకవిత; కవి; రంధి సోమరాజు; ప్రతులకు: శశిధర్ పబ్లికేషన్స్: 44—'3-38 అన్నపూర్ణపేట; రాజమండ్రి-3; 74 పేజీలు; వెల. రూ. 2)

'ఎదగండి' శ్రీ రంధిసోమరాజు వ్రాసిన నవ కవితా సంకలనం. ఇందులో 'ఎదగండి'; 'దిసమొల సొగ్గత్తె'; 'పెద్ద పెద్ద కబుర్లు' అనేవి జానపదుల యాసతో గోదావరి మాండలికభాషలో వ్రాసినవి. మిగిలిన తొమ్మిది కావ్య ఖండికలు మామూలు వచన

కవితా పద్ధతిలో వ్రాసినవి. మొత్తంమీద అన్నిగీతాలూ వచన కవిత్వమే. 'ఎదగండి' అనేది దరిదాపు ఇరవై పేజీలు సాగిన గీతం. ఇందులో కావ్యత్వం చాల తక్కువ. దేశ్నిగురించి చెప్పదలచు కొన్నదీ కవికే ఒక స్పష్టమైన అవగాహన లేనట్లుగా కన్పిస్తున్నది. దారిద్ర్యంతో బాధలుపడుతున్న సామాన్యుడు దినపత్రిక అందించిన లోకజ్ఞానంతోను, తనకున్న వివేకంతోను, అన్నింటినీ శంకించి ప్రపంచంలో,

'ఇడిడిగా అంతా దొంగలం
మందిమీద మంచోలం'

అని తీర్మానించుకొని

అందరంకల్సి వొత్తుల్లా
గుత్తులు గుత్తులుగా
కల్సెలిగితే కల్సెదిగితే
యెం తెలుగు.

అని ఉపదేశాత్మకంగా 'ఎదగండి' అనిచెప్పారు.

'కాడికింద మెడెట్టే వోడు నేడుకాని
బొడ్డూడని బుడ్డోడు కూడసెప్పడమే'

నని అభ్యుదయాన్ని కాంక్షించి విప్లవానికి సిద్ధం కండని చెప్పేవారిని ఎద్దేవా చేశారు. పార్టీలను నమ్మవద్దని ముఖ్యంగా 'ఎఱ్ఱజండా' పార్టీలను నమ్మితే

'అలుమాత్తరం పారోసం గుట్టల్లోంచి
సూత్తారు
అల కల్లనిండా ఉత్తశీము
నెత్తు రెప్పుడో జెండాకెక్కి నిల్సిపోనాది
జెండా ముట్టుకుంటే సాలు
గుండా వౌతావ్...'

అని బెదిరిస్తున్నారు. ఈ విషయంలో వీరు శ్రీ దాశరథి చెప్పినట్లుగా 'జెండాలను నమ్మితే వుండాకోరు వౌతావు' అని చెప్పారు. రంధి సోమరాజుగారు పార్టీలను నమ్మవద్దని, ఊరికే మాటలుచెప్పి కాడికింద మెడపెట్టే'ని వారిని, జీతాలు పెంచమని స్ట్రైకులు చేసేవారిని, 'పెద్దమద్దుల్నీ'; సమస్యలను విడదీయటానికి తరుణోపాయంగా హింసను బోధించేవారిని, ఇంకా ఎందరినో నమ్మవద్దనిచెప్పి 'మంచో డెప్పుడూ తెలివి తక్కువోడు' 'తెలివున్నోడైతే అల లచ్చనాలు సరిజేయాల' గాబట్టి 'గాడిదరువులు మాని మంచికి తలొగ్గండొరే' అని అమాయికంగా చెప్పినట్లు చెప్పారు.

పైగా 'ఈగలు యీగల్ని సంపుకోడం సూశామా; దోమలు దోమల్ని పంపుకోడం సూశామా' అని చిత్రమైనతర్కంతో ఎదుర్కొనచూచి ఏరకంగా చూచినా వర్గపోరాటం తప్పదనేవారిని 'గుత్తులు గుత్తులుగా వొత్తుల్లా, కల్సెలిగి, కల్సెదెగ'మంటారు.

కాని 'మనజాతి ఎదగమన్నా ఎదుగుతుందన్న నమ్మకంలేదు'అని అపనమ్మకాన్ని వెలిబుచ్చారు. కవిగా సోమరాజుగారు పలికిన 'ధర్మం ఆచరించని రాజకీయ నాయకులు' అనటంలోను; 'నోకమంటే యేటి?' అని ప్రశ్నించి జవాబు చెప్పటానికి చేసిన వర్ణనలోను, కొద్దికొద్దిగా కవిత మెరిసినా మొత్తంమీద సుదీర్ఘమైన యీ వచనగీతంలో అత్యధికభాగం వచనమేనని చెప్పవచ్చు.

'దిసమొలసొగ్గత్తె' నవీనవాగరకతలోని ఘోరాన్ని రూపు కట్టించి, ఆ నాగరకత పరువుతీసి, గుండెల్ని కదలించి ఎటువంటి వాగరకత పనికిరాదో చెప్పే మంచి వచనగీతం.

'కాబరే' డాన్సుచేసే
ఆడదాని నాజూకు
కల్లతో నాకేత్తూ
కసెక్కి తప్పన
పీకేత్తారు
పేదోడి కనుగుడ్లు పేల్చి
వాల్సేత్తున్నట్టు
బుడ్డిమూతల్ని

తెరిచే పెద్దమనుషులూ రసికులూ ఏజాతివారో కళ్లకు కట్టేవిధంగా చెప్పారు. 'తాటాకులకట్టరోడ్డుమీద బరబర నాగేత్తున్నట్టు వొక్కటే పిచ్చసంగీతం'—ఇది ఎంతో చక్కని పదచిత్రం. ఆ నాట్యంచేసే స్త్రీ

సేతులు మాస్టైతుగా ఆటిమీంచినాగి సందమామల్ని సూపుతూ రంకకల్లతో పుల్లగానవ్వి వొంటిమీదిగుడ్డల్ని వోరూలేకుండా సూసివాల్సిపారేత్తున్నట్టు,వాళ్లముందు గెంతుతుంది. ఆ నాట్యం చూసిన 'వాళ్లు ఎవరోకాదు—దేసెంముందు కెల్లడంఅంటే బుద్ధులు సెప్పేవోలె నోరు లేనోరి కట్టంమీద ఇట్టా తాగి తందనాలాడ్డమేనని' చెప్పటంతో సోమరాజుగారు ప్రగతిని కోరేకవి అనిపిస్తుంది. కాని రెండవభాగంలోని కవితలు చదివితే వీరుకోరే ప్రగతి ఎటువంటిదో తెలియదు. మంచితనం ఒక్కటే సమస్య లన్నిటికీ పరిష్కార మార్గమంటారు గాని ఆ మంచితనం ఏచర్య ద్వారా వెలికివచ్చి ఫలోన్ముఖం అవుతుందో మాత్రం చెప్పరు.

'ఊహల నాలుగోపాదం' అనేగీతం చదివిన తరువాత 'ఈనా హృదిలో యేభావం సజీవం కాగలదు ?? ఈనా కన్నులలో యే జీవం తొణికిస లాడగలదు ? ? ?' అని ప్రశ్నించినతీరు వీరికి బాగా అన్వయిస్తుంది. 'Fourth dimension'లో ఊహించడం వలన సహృదయులకు వీరి ఊహలు గందరగోళంగా ఉంటాయి. 'అనంత దుఃఖం' అనేది పేలవంగా, శుష్క వచనంవలె సాగిన రచన. 'తులసిమొక్క' అనే గీతం గందరగోళంగా ఉండటమేగాక

'సముయంచూసి వెన్నెల్ని మొక్కజొన్నపొత్తులా
కోరికల నిప్పులో కాల్చుకతింటోంది ప్రకృతి'

అనటంలో ముఖ్యంగా 'వెన్నెలను కాల్చుక తినటమనే ఊహ' జుగుప్సను కలిగిస్తున్నది. 'ఎందుకు నేను' అనేగీతం కవి నిస్పృహను వెల్లడించేదిగా ఉన్నదే గాని కవిబాధకు రసజ్ఞుల హృదయం ప్రతిస్పందించేటట్లుగా లేదు. 'ఉత్త చెక్కముక్క' అనే గీతంకూడ అయోమయంగా ఉండి 'పొగానే మూసుకుపోయే పొట్టితలుపు'ను దేనికి సంకేతంగా వాడారో అది పాఠకుల అనుభూతికి అందదు. అందినప్పటికీ ఆనందం కలిగించదు.

'సూర్యుడి మొగంమీద ఉమ్మి
ఊతకర్ర వుచ్చుకున్నాడు'

అని 'మిగిలింది బూడిద' గీతంలో పలకటంచూస్తే జుగుప్సను కలిగించటంలో వీరు దిగంబరకవులకు సన్నిహితులౌతున్నారు. దిగంబర కవులు సమాజ పరిస్థితులలో ఉన్న జుగుప్సను వెల్లడించి దానిని పోగొట్టాలంటే విప్లవమార్గమే శరణ్యమని నమ్మి జుగుప్సను కలిగించే కవిత్వం వ్రాయటం తగ్గించుకొన్నారు. 'వేదాంతి ఉపన్యాసంలాగ' మంచితనాన్ని నమ్ముకొన్నాము; 'అదేమార్గం' అంటున్నారు సోమరాజుగారు. మధ్యతరగతి మనస్తత్వంతో ఆలోచించి, జానపదుల యాసలో పలుకజూచిన సోమరాజుగారు పిరికితనానికి అమాయకత్వం తోలు కప్పుకున్న, మంచితనం చిరునవ్వు తగిలించుకున్న మనిషినిగూర్చి పలికితే;—అతడే 'నిండైన' మానవుడని; 'అభ్యుదయానికి మళ్లీ ప్రాణం వచ్చినట్టుగా అనిపిస్తోంది' అని శ్రీ ఆర్. యస్. సుదర్శనం తమ పరామర్శలో మెచ్చుకొంటున్నారు.

ఈ కావ్యసంకలనంలోని 'పెద్దపెద్ద కబుర్లు' అనేది మహాకవి శ్రీ శ్రీ షష్టిపూర్తి సందర్భంలో చదివినది. శ్రీ శ్రీ ని విమర్శించడం ఇందులో కానవస్తున్నది. దూషణలవలన సాహిత్యానికి కలిగే ప్రయోజనమేమీ లేదు. 'దిసమొలసొగ్గత్తె'; 'కవిత్వాన్నిమాత్రం కొనకు'వంటి కావ్యఖండికలను వ్రాయగలిగిన సోమరాజుగారు శ్రీ శ్రీ మార్గాన్ని ఆక్షేపించటానికే కంకణం కట్టుకున్నట్లు 'ఎదగండి'; 'పెద్దపెద్ద కబుర్లు' వ్రాశారనిపిస్తుంది.

'కవిత్వాన్నిమాత్రం కొనకు, తినకు
అది ఉత్తమన్ను
వేలుపెడితే చాలు తగుల్తుంది
ఎవడిదో కన్ను'

అని భావగర్భితంగా ఉత్తమకవిత్వం వ్రాయగలిగిన కవి

'ఇవి చొచ్చుకపోగలిగిన
మొక్కలకే ఆహారంపెట్టే రాళ్ళు
ఈ రాళ్ల గుండెల్లోంచి
తలఎత్తిన రావిఆకు
కవి కుమారుని వాక్కు'

అని నాజూకుగా వ్రాయగలిగిన కవి తమ ఆలోచనా విధానంలో స్పష్టమైన మార్గాన్ని దర్శించటానికి, దానికి తగినవిధంగా శుష్కవచనరచనాపద్ధతిని వద లించుకొని కవిత్వకళను ప్రదర్శించటానికి ప్రయ త్నిస్తే వీరి కలంనుండి ఉత్తమకవిత వెలువడగలదని ఆశించవచ్చు. ఈ పుస్తకానికి శీలా వీర్రాజుగారు చిత్రించిన ముఖపత్రం అందంగా ఉన్నది.

—రామ మోహనరాయ్.

సమర్ పథే బంగ్లా

(సమీకర్త : వే. నరసింహారెడ్డి. పేజీలు: 60; వెల: రు. 1/- లు. ప్రతులకు: సాందీపని ప్రచు రణలు; 2/16 బ్రాడీపేట; గుంటూరు—2)

ఇటీవలి కాలంలో తూర్పు బెంగాల్‌లో చెల రేగిన స్వాతంత్ర్యోద్యమం ఈ కవితా సంకలనానికి ఊపిరి. నియంతృత్వ మిలిటరీ ప్రభుత్వంపై ప్రజా స్వామిక శక్తుల పోరాటం వీరి కవిత్వానికి ఇతివృత్తమైంది. తూర్పు బెంగాల్ విషాద రాజకీయ నాటకంలో యాహ్యాఖాన్ విలన్; ముజీబ్ హీరో. నాటకం విషాదచ్ఛాయలను ప్రదర్శిస్తున్నా ముగింపు ధర్మం జయించడమే.

ఈ సంకలనంలో మొత్తం అరవయి కవిత లున్నాయి. దీంట్లో కనిపించే కవులలో కొంతమంది లబ్ధప్రతిష్ఠులు; మరికొంతమంది ఇప్పు డిప్పుడే బయటకు వస్తున్నవాళ్ళు. వీళ్లంతా ఏకభావాశ్రితులై ఈ సంకలనాన్ని వెలువరించారు. ఈ కవులంతా వచన గేయాల్ని రాస్తున్నవారే. ఎక్కువమంది చైతన్యవాదం అనే పేరుతో వ్యక్తివాదానికి పట్టాభిషేకం చేసిన వాళ్ళు. ఈ దేశంలో సమకాలీన సమాజ గతమైన సంక్షోభం వీళ్లని కదల్చలేనంతగా బంగ్లాదేశ్‌లోని స్వాతంత్ర్యోద్యమం కదల్చ గలిగింది.

ప్రారంభగేయం 'రావణు డుదయించె' సింబాలిక్‌గా ఉంది. శ్రీ దాశరథి రాసిన ఈ గేయంలో రావణుడు యాహ్యాఖాన్. అతని వ్యాపారాన్ని ఈ విధంగా చెబుతున్నాడు దాశరథి

'చీకటుల నెల్ల తాను రక్షించు నంట,
చిన్న వెలుగు రేఖలను భక్షించు నంట,
పిట్టపైన బ్రహ్మాస్త్రంబు వేయునంట,
తూర్పుమీద దండెత్తగా దొడరునంట.'

మిలిటరీ పైశాచిక నియంతృత్వాన్ని పరి రక్షించడమే చీకట్లను రక్షించడం. తూర్పు బెంగాల్ ముక్తివాహిని చిన్న వెలుగురేకలు. వాటిని హతమార్చ డమే—అంటే స్వాతంత్ర్య భావనని అణగద్రొక్కటమే అతని శ్రేయం.

అక్కడ స్వాతంత్ర్యోద్యమాన్నిగూర్చి—

'బానిసత్వపు శిశిరం గడ్డకట్టించే చోట
స్వేచ్ఛా గ్రీష్మచంద్రుడ నిప్పులు కురుస్తుంది'

అని చెబుతున్నారు డా. సుప్రసన్న. 'వ్యక్తులు హీను లైనా బలహీనులైనా సమిష్టి చైతన్యం గొప్పది' అని అంటున్నారు ఆయనే. శ్రీ సుప్రసన్న ప్రధానంగా వ్యక్తి వాదకవి. ఇక్కడ సమిష్టిచైతన్యానికి ప్రాధాన్యం ఇచ్చారు.

'దిగుమతి చేసుకున్న విప్లవంకాదు
జనుల జీవనంలోంచి పుట్టింది'

అంటున్నారు శ్రీ సుప్రసన్న. అక్కడ స్వాతంత్ర్య పోరాటాన్నిగూర్చి. దిగుమతి చేసుకున్న విప్లవం అంటే ఆయన దృక్పథంలో సామ్యవాదం అనే అనుకుంటాను.

అరవిచ్చిన స్వాతంత్ర్యం అనే ఖండికలో—
'తిక్క ఎక్కిన రాబందులు
పావురాల కుత్తుకల్ని
పిండిపిండి తాగుతుంటే
గద్దలు గంతులు వేశాయి.
మొసళ్ళు ఎసరు పెట్టాయి'

(పరాశరం గోపాలకృష్ణమూర్తి)

అని ప్రపంచ అగ్రదేశాల పరిస్థితిని వివరించారు. తిక్కఎక్కిన రాబందులు పాకిస్తాన్ మిలిటరీ అధి కారులు, జవానులు. వాళ్లు తాగుతున్న రక్తం తూర్పు బెంగాల్ శాంతి పావురాలయిన ముక్తివాహి నిది. గద్దలు మొసళ్లు అగ్రరాజ్యాధినేతలు. ఈ గేయం ప్రారంభంనుంచి చివరివరకూ ఇలాగే సింబాలిక్‌గా నడుస్తుంది. కవితాపటిమను సంతరించుకున్న గేయ మిది.

'అరణ్యవాసం గడువు ముగిసిన పాండవసైన్యంలా
అంతకంతకూ ముక్తివాహిని విజృంభిస్తుంది
శాపఫలం తీరిన శకుంతలలా
బంగ్లా గుర్తింపబడుతుంది.
హిట్లర్, చెంగిజ్ ఖాన్ దారినే
యాహ్యా పోక తప్పదు.
ఇది సత్యం
చరిత్ర పునరావృత్తమవక తప్పదు.

(పిరాట్ల వెంకటేశ్వర్లు) స్వాతంత్ర్యోద్యమ విజయాన్ని కాంక్షిస్తూ రాసిన గేయమిది. ఇక్కడ ముక్తివాహినిని పాండవసైన్యంతోనూ, శకుంతల తోనూ పోల్చడంలోగల ఔచిత్యం వారి ఉద్యమంలో గల పవిత్రతే.

గూబలరాజ్యం అనేది మరొక మంచిగేయం.

'ప్రజాస్వామ్య రక్షణకై
ప్రతినగొన్న రాబందులు
ఏమీ జరగనట్లు ఎఱుగనట్లు
వేషాలు వేస్తున్నవి
మిగిలే ఎముకలకోసం
గుటకలేస్తూ కూర్చున్నది
గుట్టమీద గుంటనక్క'

(ఉండేల మాలకొండారెడ్డి) ప్రజాస్వామ్య రాబందుల పొరుగుదేశాల నాయకులు. గుంటనక్క భుట్టో.

ముదిగొండ వీరభద్రయ్యగారి స్వర్గనరకాలు అనే గేయం భారతదేశానికీ, పాకిస్థాన్‌కీఉన్న వ్యత్యాసాన్ని వ్యక్తంచేసే మరొక మంచిగేయం.

'కనబడే ఆ ఊరు దాటితేచాలు
ముప్పయిమంది స్వర్గంలోకి వస్తారు
ఈ స్వర్గంలో కలరాఉంది, టైఫాయిడ్ఉంది
ఈ స్వర్గంలో నివాసమంటే ఆకులురాలిన
చెట్లక్రింద—
రోడ్డుపక్కన పారవేసిన డ్రైనేజి పంపుల్లో,
అయినా ఈ స్వర్గంకోసం గబగబ వస్తున్నారు
ఈ స్వర్గంలో వాళ్ల కొక్కటే ఉన్నది
అదే స్వాతంత్ర్యం.'

రెండు, మూడు, నాలుగు పాదాల్లో భారత దేశంలో సామాన్యుని, అంతకంటె తక్కువగా బ్రతికే మానవుని జీవనపరిస్థితి వివరింపబడింది. ఇక్కడ— వాళ్లకి ఆశ్రయం లభించిందంటే—అది భారతదేశానికి మానవత్వంమీద, దాని మనుగడమీద ఉన్న ప్రగాఢ విశ్వాసం మాత్రమే.

ఈ గేయసంకలనంలో ఉత్తమంగాఉన్న కావ్య ఖండికలు చాలా తక్కువగా ఉన్నాయి. వాటిలో కొన్నింటిని నా ఉదాహరణలో చూపించాను. అధిక భాగం గేయాలు కవిత్వానికి చాలాదూరంగా ఉన్నాయి.

'విశ్వాసం మోసం చేసినపుడు
పాలిష్‌చేస్తున్న చేతుల్ని బూట్లు
నిర్దాక్షిణ్యంగా నల్పినప్పుడు'

(అగ్నిమిత్ర)లాంటి ధ్వనిప్రాయమైన పాదాలు ఈ సంకలనంలో చాలా తక్కువచోట్ల కనిపిస్తాయి. ఇంత మంది కవులు ఈ ఉద్యమానికి కదలి కవిత్వం రాయడం ఆనందించతగ్గ విషయం.

—టి. ఎల్. కాంతారావు.

తెలుగు నవలా వికాసం

(తెలుగు నవల చరిత్ర. రచయిత: మొదలి నాగభూషణశర్మ, ప్రతులకు: ఆ. ప్ర. డిస్ట్రి బ్యూటర్స్, రాష్ట్రపతిరోడ్, సికింద్రాబాద్. వెల: పదిహేను రూపాయిలు.)

'నవలను వర్తమానకాలపు మహాకావ్యం అన వచ్చు. ఇంత సంఘర్షణమయమూ, క్లిష్టమూ అయిన యుగంలో కావ్యం అదృశ్యంఅయి, దానిస్థానే గద్యం— అందునా గద్యకావ్యం ప్రచురంకావడం సహజమే' నాటకం, కావ్యం మొదలైన అన్ని ప్రక్రియల పద్ధతులు నవలలో మనకు ద్యోతకం అవుతాయి. అందు వల్లనే ఈనాడు మిగిలిన అన్నిసాహిత్యప్రక్రియలకన్న 'నవల' అత్యంతసమాదరణీయమైంది.' (2 వ పుట).

గ్రంథ ప్రారంభంలో ఈ వాక్యాల్ని చూచి ఆధునిక సాహిత్య ప్రక్రియగా నవలలోవచ్చిన పరిణామం, నాటకం కావ్యంవంటి ఇతర ప్రక్రియలు అందులో అంతర్నిహితంఅయిన వైనం, సోపపత్తికంగా నిరూపిస్తుందేమో ఈ గ్రంథంఅని ఆశిస్తే ఆశాభంగం తప్పదు. గ్రంథం మొదటనున్న పై వాక్యాలు కేవలం యాదాలాపంగా లోకాభిప్రాయాన్ని వెలిబుచ్చడంతప్ప మరేమీకాదు !

పోతే, నవల లక్షణాలను పేర్కొని, దాని సంక్షిప్తచరిత్రనూ, విషయానుగతమైన విశ్లేషణనూ జతచేసి ఆ ప్రక్రియలోవచ్చిన ఉత్తమరచనలను పరిచయంచేస్తూ, 'పరిచయాత్మకమైన' గ్రంథాన్ని వ్రాయబూనుకున్నట్లు 'ప్రస్తావన'లో చెప్పుకున్నాడు రచయిత. రచయిత ఉద్దేశం ఎంతవరకు నెరవేరిందో ఈ పరామర్శలో తెలుసుకుందాం.

గ్రంథం మొదటిభాగంలో నవల లక్షణాలను వింగడించడంలో రచయితపడిన తికమక వర్ణనాతీతం. నవల 'స్వరూపస్వభావాలు'అంటూ 14 సూత్రాలను చెప్పి, తర్వాత 'నవలలోఉండే ముఖ్యమైన అంశాలు' అంటూ ఇతివృత్తనిర్మాణము, పాత్రచిత్రణ, సంభాషణ, కాలస్థలఐక్యతలు, శైలి, ఉద్దేశంఅనే ఆరింటిని పేర్కొనడం జరిగింది. ఏమాత్రం ఆలోచించినా, ఈ ఆరింటిలోనే ఆ మొదటి 14 సూత్రాలు వివరణప్రాయంగా యిమిడిపోతాయని తెలుస్తుంది ! ఉదాహరణకు పై 14 సూత్రాల్లో 3 వది 'సహజమైన, స్వాభావికమైనశైలి దీనికి ప్రాణం'అనే సూత్రాన్ని 'శైలి'అనే అంశంక్రింద వివరణగా తీసుకోవచ్చును కదా ! నిజానికి పై జెప్పిన చతుర్దశ సూత్రాలూ సూత్రాలుకావు ! నవలనుగూర్చి ప్రచారంలోఉన్న పది మంది అభిప్రాయాలూ వరుసగా అంకెలువేసి ఒకచోట ఉటంకించడం మాత్రమే ! ఒక ప్రక్రియయొక్క లక్షణాల్ని నిర్ణయించే పద్ధతి ఏమిటో ఈ రచయితకు బొత్తిగా అంతుపట్టలేదు ! ముఖ్యాంశాలుఅంటూ ఆరింటిని పేర్కొన్నా, వాటినిగూర్చి వివరణ వచ్చేప్పటికి ఇతివృత్తం, పాత్రచిత్రణ, ఉద్దేశం, భావచిత్రాలు, కాలంఅనే 5 శీర్షికలే తేలాయి. అందులో ,భావచిత్రాలు, పై ఆరింటిలో పేర్కొన్నదికాదు ! ఇలా జరగటానికి కారణంకూడా బోధపడుతూనే ఉంది. పై ఆరింటిలో సంభాషణ, కాలస్థలఐక్యతలు, శైలి అనే అంశాలు నిజానికి పాత్రచిత్రణలో, ఇతివృత్తనిర్మాణంలో అంతర్భాగాలే తప్ప వేరుగా 'అంశా'లుగా చెప్పవలసినవి కావు. నిజానికి 'కాలం'కూడా అటువంటిదే. అందువల్ల ఇతివృత్త నిర్మాణం (కథా సంవిధానం), పాత్ర చిత్రణ, ఉద్దేశం అనే మూడు ముఖ్యాంశాలనూ ప్రధానంగా తీసుకుని ఆ మూడింటి పరస్పర సంబంధాన్నీ వివరించే ప్రయత్నం చేసిఉంటే పై జెప్పినన్ని అంశాలతో సూత్రాలతో తికమక పడవలసిన అవసరం తప్పేది ! రచయిత ఆలా చెయ్యలేక పోయాడనేది స్పష్టం.

ఒక లక్షణాన్ని వివరించినప్పుడు, ఒక అభిప్రాయాన్ని ఉటంకించినప్పుడు వెంటనే ఉదాహరణలు కూడా యివ్వడం, దాన్ని సోపపత్తికంగా నిరూపించే ప్రయత్నం చెయ్యడం అవసరం. ఈ రచయితకు ఆ అలవాటు లేదు ! ఎక్కడైనా ఉదాహరణలు యిచ్చినా అవి సంబంధం లేనివిగా ఉంటాయి. తీర్థానికి తీర్థం. ప్రసాదానికి ప్రసాదం ! ఇతివృత్తాన్ని సంఘటనాత్మకమైనది (Action Plot), వ్యక్తిశీలం ప్రధానమైనది (Character Plot), భావాత్మక మైనది (Thought Plot) అంటూ మూడురకాలుగా విభజించి మొదటిదానికి—చలం నవలలు, వెయిపడగలు; రెండవదానికి—చంఘిజ్ ఖాన్, రుద్రమదేవి; మూడవ దానికి—చివరకు మిగిలేది, అల్పజీవి ఉదాహరణలుగా యిచ్చాడు. నిజానికి చలం, విశ్వనాథ నవలల్లో ఇతివృత్తం 'భావాని'కి (అంటే దృక్పథానికి) సంబంధించినది. సంఘటనలూ పాత్రలూ ఆదృక్పథ నిరూపణకే ! వారి నవలలు న్యాయంగా మూడవ విభాగానికి (Thought Plot) చెందుతవి. అలాగే చంఘిజ్ ఖాన్, రుద్రమదేవి నవలలలో చారిత్రక సంఘటనలూ తత్పరిణామాలూ ప్రధానమైనవి కాబట్టి అవి మొదటి విభాగానికి (Action Plot) చెందుతవి.

పోతే దయానిధీ (చివరకు మిగిలేదిది), సుబ్బయ్యా (అల్పజీవి) విశిష్టమైన పాత్రలు కావడంద్వారా ఆయా నవలల్లో సంఘటనలు ఏర్పడ్డాయి, విలక్షణమైన జీవిత దృక్పథాలు సిద్ధించాయి కాబట్టి ఆ నవలలు రెండవ విభాగానికే (Character Plot) ఉదాహరణలు. ఇలా ఏమాత్రం వివేచనా విచక్షణా లేకుండా పొసగని ఉదాహరణ లిచ్చినచోట్లు ఈ గ్రంథంలో ఎన్నోఉన్నాయి. ఎత్తిచూపుతూపోతే మళ్లీ ఒక గ్రంథం అవుతుంది!

ఇతివృత్త నిర్మాణానికీ (కథాసంవిధానము, సంఘటనలు) పాత్ర చిత్రణకీ శిల్పందృష్ట్యా ఉన్నసంబంధాన్ని సంతృప్తికరంగా వివరించలేక పోయాడు రచయిత:— 'పాఠకుడు ఎప్పుడూ 'ఫలానాపాత్ర అట్లా ప్రవర్తించి ఉండదు' అనుకోకూడదు. పైగా నేనైతే అలానే చేసిఉందును' అనిపించేట్లు వ్రాయాలి. (ఈ వాక్యానికి అర్థమేమిటో సమీక్షకునికి బోధపడటం లేదు!) ఈ విధంగా పాత్రచిత్రణని ఆయాపాత్రలు చేసే కార్యాలద్వారా నిర్ధారించవచ్చు' (పుట 12) ఈ ధోరణిలో ఏమేమిటో వ్రాసుకుపోయాడు.

'మిగిలినఅన్నికళలకంటె సాహిత్యంలో'వాక్కు'కు' ఎక్కువ అవకాశం' అంటూ ఓ గొప్ప సత్యాన్ని కనిపెట్టిన ధోరణిలో 14 వ పుటలో ఏమిటేమిటో ఆత్మాశ్రయపరాశ్రయ (subjective and objective) రచనల్నిగూర్చి సెలవిచ్చాడు రచయిత. ఇలాంటి చోట్ల రచయిత ఏమి చెబుతున్నాడో ఆయనకే తెలియాలి! బహుశా 'వాచ్యం'గా చెప్పడానికీ 'వ్యంగ్యం'గా చెప్పడానికీగల భేదాన్ని వివరించి, సాహిత్యంలో వ్యంగ్యమే ప్రధానమని చెప్పడానికి పడ్డబాధకాబోలు! 'వాచ్యం' అనడానికి 'ఆత్మాశ్రయ'మనీ, 'వ్యంగ్యం' అనడానికి 'పరాశ్రయ'మనీ వ్యవహరించడం ఎక్కడ నేర్చుకున్నాడీయన? అలాగే 'ప్రతిబింబా'నికీ 'ప్రతీక'కూ భేదం ఏమిటో తెలియకుండా వ్యవహరించడం ఉన్నది. (పుట 27.)

ఈ గ్రంథం మొదటి భాగాన్ని (1) నవల : స్వరూప స్వభావాలు; (2) తెలుగు నవల : కొన్ని లక్షణాలు అనే అధ్యాయాలక్రింద విభజించాడు. మళ్లీ నాలుగో భాగంలో 'తెలుగు నవల : కథా కథన శిల్పం' అనే విషయం ప్రసక్తమౌతుంది. నవల లక్షణాలను చర్చించి, తర్వాత దాని చరిత్ర, కొంత విషయానుగతిక విశ్లేషణా, చివర కొన్ని నవలల పరిచయమూ చేయదలచుకొన్నరచయిత గ్రంథాన్ని మొత్తం నాలుగు భాగాలుచేసి, మొదటి భాగంలోనే 'కథా కథన శిల్పం' అనే విషయాన్నికూడా చర్చించి ఉంటే విభజన సహేతుకంగా సవ్యంగా ఉండేది కదా!

అంతేకాదు. 'తెలుగు నవల : కొన్ని లక్షణాలు అంటూ I భా. 2 అధ్యాయంలో తెలుగు నవల పుట్టుకనూ, తెలుగు నవలల్ని ప్రథమంగా ప్రోత్సహించిన 'చింతామణి' పత్రికనూ, ఆ పత్రిక పేర్కొన్న తెలుగు నవల లక్షణాలనూ ప్రస్తావించిన రచయిత, ఆ సంగతుల్నే చర్విత చర్వణంగా 'తెలుగు నవల—యుగ విభజన—ప్రాథమిక లక్షణాలు—మొదటిదశ' అంటూ II భా. 1 వ అధ్యాయంలోనూ, 'తొలి తెలుగు నవల' అనే II భా. 2 వ అధ్యాయంలోనూ, 'తెలుగు నవల—సంక్షిప్త చరిత్ర—ప్రారంభయుగం' అనే II భా. 3 వ అధ్యాయంలోనూ, మళ్లీ మళ్లీ ప్రస్తావించాడు. అంటే I భా. 2 వ అధ్యాయం, II భా. 1, 2, 3 అధ్యాయాల్లోని విషయమంతా ఒకటే అయినప్పుడు ఒక్కఅధ్యాయంలోనే వ్రాసి ఉండవలసింది. ఒక విషయాన్నిగూర్చి కొంత ప్రసక్తి తీసుకురావడమూ . ముగించడమూ, మళ్లీ అదే ప్రసక్తి తీసుకురావడమూ చెప్పిందేచెప్పి పూర్తి చెయ్యకుండా పోవడమూ, దాన్ని మళ్లీ మూడోమారు నాలుగోమారు చెప్పడమూ, ఈ పద్ధతి చూస్తే ఈ రచయితకు విషయాన్ని వింగడించడంగాని, పునరుక్తి లేకుండా చెప్పడంగాని, చెప్పదలచుకున్నదాన్ని సంపూర్ణంగా అసందిగ్ధంగా చెప్పడంగాని చేతగాదని తోస్తుంది!

తెలుగునవల పుట్టుకా, దాని ప్రాథమికదశా చర్వితచర్వణంగా చెప్పడం జరిగిందన్నాను. కాని ఈ దోషం ఇంతటితో ఆగలేదు. తెలుగు నవల సంక్షిప్త చరిత్రని 'ఆయాకాలాలలోఉన్న ముఖ్యమైన ప్రవృత్తులనుబట్టి' 5 భాగాలుగా విభజించాడు రచయిత— (1) ప్రారంభయుగం (2) అనువాదయుగం (3) వికాస యుగం (4) మనోవైజ్ఞానికయుగం (5) సమకాలీన యుగం. ఈ అయిదు శీర్షికలక్రింద గ్రంథం

II భాగంలో ఏసంగతుల్నీ అభిప్రాయాల్నీ చెప్పాడో మళ్లీ III భాగంలో (1) తెలుగు నవల—సాంఘిక జీవితం—1; (2) తెలుగు నవల—సాంఘికజీవితం-2; (3) తెలుగు చారిత్రకనవల (4) తెలుగునవలల్లో హాస్యం (5) అనుకరణలు, అనువాదాలు (6) మనస్తత్వ నిరూపక నవలలు (7) తె. నవల—జాతీయోద్యమం (8) డిటెక్టివ్ నవలలుఅనే శీర్షికల క్రిందకూడా ఆ సంగతుల్నే అభిప్రాయాలనే పునశ్చరణ చెయ్యడం జరిగింది. మొదటి విభజన కాలానుగతమూ, రెండవ విభజన విషయానుగతమూ అనుకోవడానికి విషయ ప్రసక్తిలో ఏమైనా క్రొత్తదనం, భేదంఉండాలి కదా! మొదటిదాన్లో కేవలం శిల్పపరిణామాన్నిగూర్చి, రెండో దాన్లో ఇతివృత్తవైవిధ్యాన్నిగూర్చి సామర్థ్యంతో వేరుగా వ్రాయగలిగితే బాగుండేది నిజమే. కాని, ఆ శీర్షికలకు పుష్టితెచ్చి కొత్త 'సరుకు' లేనప్పుడు, ఈ పిష్టపేషణం ఎందుకు? చెప్పదలచుకున్నది కాస్తా ఒక్కచోటే చెబితే, గ్రంథవిస్తరణా, ముద్రణ ఖర్చులూ, పుస్తకం ఖరీదూ, పాఠకునికి చిరాకూ తగ్గేవి!

ఈ రచయితతో వచ్చే మరో చిక్కేమిటంటే యితని అభిప్రాయాలు నిష్కర్షగా ఏమిటో మనకు తెలియజెప్పకపోవడం! ఉదాహరణకి—'శ్రీ రంగరాజ చరిత్ర (1872)...కొంతవైచిత్రి, కథాకల్పనవుండి, నవల అన్నపదానికి అనువైన రచనగా సాగింది' (పుట 46). తర్వాత ఆ నవలలో కథని క్లుప్తంగా వివరించి. రచయిత ప్రక్కపుటలో యిలా తీర్పు యిస్తాడు: ఇదీ కథ. కథలో కల్పన నామమాత్రం...' (పుట 47). అయితే రచయిత అభిప్రాయం ఆ నవలలో 'కథకల్పన' ఉన్నదనా? లేదనా? 46 వ పుట నుంచీ 47 వ పుట కొచ్చేసరికే అభిప్రాయం మారిపోయిందా?

'1872 లో వచ్చిన శ్రీరంగరాజుచరిత్రకూ 1880 లో వచ్చిన రాజశేఖర చరిత్రకూ మధ్య నవలలు ఏమీ వ్రాయబడ్డట్లు లేదు' (పు. 47) '1878 లో వివేక చంద్రికలో వరుసగా ప్రకటింపబడి 1880 లో పుస్తకరూపంలో వచ్చింది...రాజశేఖర చరిత్రము' (పు. 48).

'చలం పాశ్చాత్య నాగరకతమీద వ్యామోహం ఉన్నవాడు కాదు' (పు. 77). 'ఇంగ్లీషు చదువుల ప్రభావంవల్ల ఉత్తేజితులై, పాశ్చాత్య సమాజం, దాని పద్ధతులు, దాని ఆచార వ్యవహారాలు కేవలం బాహ్యరూపంలో మాత్రమే చూచిన కొందరు రచయితలు ఆ సమాజం విలువలను, అట్టి జీవితాన్నీ తెలుగు నాట సుస్థాపితం చెయ్యాలని ఉద్దేశించారు. అట్టివారిలో అగ్రగణ్యుడు చలం' (పు. 129). చలం గారికి పాశ్చాత్య నాగరకతా వ్యామోహం ఉన్నదనా? లేదనా?

'అయితే వీటిని (చలం నవలలు) ఏ రకంగానూ సాంఘిక నవలలు అనడానికి వీలులేదు. ఈయనవ్రాసిన వన్నీ వ్యక్తుల చరిత్రలు. ఈ వ్యక్తుల్నీ వారి జీవితాల్నీ సార్వజనీనం, సార్వకాలికం చేయడానికి వీలులేదు' (పు. 130). 'స్త్రీ పురుషుల సంబంధాన్ని వాస్తవికంగా, నిత్యజీవితానికి అతిసన్నిహితమైన సామాజిక వ్యవస్థగా చూపిన అతి ముఖ్యుల్లో చలం మొదటివాడు' (పు. 304). చలం నవలలు సాంఘిక నవలలు అయినట్లా? కానట్లా?

'మతాంతర వివాహాలలోని మంచిచెడ్డలను ఎత్తిచూపిన 'బలిపీఠం' శక్తిమంతమైన నవల' (పు. 121). 'వర్ణాంతర వివాహం చేసుకొన్న జీవితాలు ఎలా నడుస్తాయో చూపి 'కులాల ఆధిక్యత' అర్థంలేని సిద్ధాంతం అని రచయిత్రి ఈ నవలలో ప్రతిపాదించింది' (పు. 215). 'బలిపీఠంవంటి నవలలోకూడా సాంఘికంగా విభిన్నమైన అలవాట్లున్న ఇద్దరు వ్యక్తుల సాంసారిక జీవితం ఎంత కష్టమయం కాగలదో వివరించబడ్డది' (పు. 141). బలిపీఠం మతాంతర? వర్ణాంతర? వివాహాలని సమర్థిస్తున్నట్లా? లేనట్లా? ఏమిటి ఈ రచయిత అభిప్రాయం ఆ నవలని గురించి?

ప్రసిద్ధులైన రచయితలనుగూర్చి, వారి నవలలనుగూర్చి క్లుప్తంగా కొన్ని వాక్యాలలో చెప్పవలసి వచ్చినప్పుడు ఈ రచయిత వెలిబుచ్చే అభిప్రాయాలు సత్యదూరంగాకాని, విడ్డూరంగాకాని, అర్థశూన్యంగా కాని ఉంటున్నాయి.

'రవీంద్రనాథ్ ఠాకూర్ సాంఘిక దురాచారాల మీద కత్తిగట్టాడు. వర్ణవ్యవస్థమీద ఆయన వ్రాసిన నవలలన్నింటిలోనూ ఆయన తీవ్రమైన విమర్శలు చేశాడు' (పు. 63)

'విశ్వనాథ సత్యనారాయణ. ఈయనమీద జాతీయోద్యమ ప్రభావం ఎక్కువగా కనిపిస్తుంది (పు 130). 'జాతీయోద్యమ'మంటే ఈ రచయిత అవగాహన ఏమిటో ప్రత్యేకంగా రచయితనే అడిగి తెలుసుకోవాల్సిన అవసరం కనిపిస్తోంది!

'ఇందులో (వేయి పడగలు) రచయిత తనకు నచ్చిన ఒక ఉద్దేశంఎడ ఎక్కువ అభినివేశం చూపాడు. ఇందులో 1920—40 ల మధ్యకాలంలో తెలుగు దేశంలో జరిగిన సాంఘిక పరివర్తనం అంతా మనకు ద్యోతకం అవుతుంది' (పు. 130). 'వేయి పడగలు' ఏ సంవత్సరంలో వ్రాయబడిందో ఈ నవలా చరిత్ర కారుడికి తెలీదా ఏమిటి?

'జాతీయోద్యమంవల్ల ప్రభావితుడై చదువులకు స్వస్తిచెప్పిన సుందరం అన్న యువకుని కథ 'చదువు ' (పు 131).సుందరం చదువు మానెయ్యడం ఆస్తి ఖర్చయిపోయి డబ్బులేకనా? జాతీయోద్యమం కోసమా? రచయిత నవలని మళ్లీ చదివితే బాగుంటుంది !

'కుటుంబ జీవితానికీ, ఆర్థికసమస్యకూ ఉన్న అవినాభావ సంబంధం గోపీచంద్ 'అసమర్థుని జీవయాత్ర'లోనూ, రాచకొండ 'అల్పజీవి'లోనూ మనకు ద్యోతకం అవుతుంది' (పు 143). ఆ నవలల అంతర్యం అదేనా?

'బుచ్చిబాబు 'చివరకు మిగిలేది' ఫ్రాయిడ్ సిద్ధాంతాలను నిశితంగా పరిశీలించి వానిని నేటి మానవజీవితానికి అనుగుణంగా ప్రత్యాఖ్యానం చేయడానికి ఉద్దేశించబడ్డ నవల'. (పు 202). అంటే ఏమిటో అర్థం? 'ఇందులో ('చివరకు మిగిలేది') చూపబడ్డది 'ఎలక్ట్రా కాంప్లెక్స్'. దీనితోపాటు ఈ నవలలోని 'హామ్లెట్' చర్చ కూడా 'ఈడిపస్ కాంప్లెక్స్'లోని మరో దృక్పథాన్ని చూపుతుంది' (పు 203). ఈ 'కాంప్లెక్స్' గొడవ లేమిటో రచయిత, పాపం, చాల తికమకపడిపోయారు !

ఫ్రాయిడ్నుగూర్చి, మనోవైజ్ఞానిక సిద్ధాంతాలనుగూర్చి 'పరిచయాత్మకంగా' రచయిత 'తెలుగు నవల : మనోవైజ్ఞానికత' అనే III భా. 6 అధ్యాయంలో కొంతవివరణకు పూనుకున్నాడు. కాని కీలకమైన 'కాంప్లెక్స్'ల గొడవ సరిగా అవగాహన చేసుకున్నట్లులేదు. 'తల్లిదండ్రులకూ, పిల్లలకూ మధ్య ఉండే ద్వేషానురాగాలను 'ఈడిపస్ కాంప్లెక్స్' అన్నాడు ఫ్రాయిడ్...తండ్రివలన పిల్లలుపొందే భయ, అనురాగ, ద్వేషాలను ఈడిపస్ కాంప్లెక్స్అనీ, తల్లివలనపొందే భావాలను ఎలెక్ట్రా కాంప్లెక్స్ అనీ అంటారు.' (పు 198—199). ఇది శుద్ధతప్పు. తల్లిపట్ల తనయునికిఉండే లైంగిక (రాగ)బంధం మూలంగా అతనిలో అజ్ఞాతంగా తండ్రి ప్రతిద్వంద్వి అనేభావం ఉండడంవల్ల పురుషునిలో ఏర్పడే మనోవైఖరి ఈడిపస్ కాంప్లెక్స్. అలాగే తండ్రిపట్ల కొమార్తెకుఉండే లైంగిక (రాగ)బంధంమూలంగా ఆమె అజ్ఞాతంగా తల్లిని ప్రతిద్వంద్విగా భావించడం వల్ల స్త్రీలో ఏర్పడే మనోవైఖరి ఎలెక్ట్రా కాంప్లెక్స్. హామ్లెట్లోగాని దయానిధి (చివరకు మిగిలేది)లోగాని వ్యక్తమయ్యేది ఈడిపస్ కాంప్లెక్స్ మాత్రమే ! రచయిత ఈ పుస్తకంలో మనోవైజ్ఞానిక సిద్ధాంతాలనుగూర్చి చెప్పినదిగాని, ఆ నవలలనుగూర్చి వ్యాఖ్యానించినదిగాని సందిగ్ధంగానో లేకపోతే తప్పుగానో ఉండటం పాఠకులు గమనించాలి. తస్మాత్ జాగ్రత !

'తెలుగు చారిత్రకనవల'అనే అధ్యాయంలో చారిత్రక నవల విశిష్టలక్షణ మేమిటో వర్ణించబోయి కృతకృత్యుడు కాలేకపోయాడు రచయిత. 'చారిత్రక నవల గతాన్నిగురించిచేసేచిత్రణ చరిత్రకన్నా కూడా సత్యానికి దగ్గరగాకూడా ఉండవచ్చు' (పు 149). ఇక్కడ రచయిత ఏ'సత్యా'న్ని నిర్దేశిస్తున్నాడో ఎక్కడా వివరించకపోవడంవల్ల చరిత్రకూ కల్పనకూ నవలారచనలో ఏర్పడే సంబంధాన్ని గూర్చిన చర్చ అంతా వృథా అయిపోయింది. వస్తునిష్ఠమైన సత్యానికీ (Factual Truth) భావనాత్మకమైన

సత్యానికీ (Poetic Truth) తేడాఉంది; ఒకచో రెండింటికీ వైరుధ్యంకూడా ఉంటుంది. వస్తునిష్ఠమైన సత్యాన్ని భావనాత్మకమైన సత్యంగా మార్చడమే కావ్యసృష్టి; చారిత్రకనవలాసృష్టి కూడా. ఇందులో చారిత్రక ఆధారాలు ఎంతమేర? కవి కల్పన ఎంత మేర? అనే మేళవింపునుబట్టి ఒక నవలయొక్క 'చారిత్రక' లక్షణం నిర్ణయమౌతుంది. 148—151 పుటల్లో రచయిత ఈ విషయాన్ని చర్చించి కూడా స్పష్టంచెయ్యలేకపోయాడంటే రచయిత సామర్థ్యాన్నిగూర్చి వేరుగా చెప్పనక్కరలేదు. ఇలా ప్రతి అధ్యాయాన్నీపట్టి చూడనక్కరలేదు. ఎక్కడ ఏ నాలుగుపుటలు చదివినా రచయిత అవగాహన, భావవ్యక్తీకరణ ఏపాటిదో తెలిసిపోతూనే ఉన్నది.

పోనీ ఆయా నవలలు పట్టికలూ, అవి వ్రాయబడిన తేదీలు అయినా నిర్దుష్టంగా, సమగ్రంగా యివ్వబడినాయా? అంటే ఆ ప్రయోజనమూ సిద్ధించలేదు ఈ పుస్తకం ద్వారా.

ఈ పుస్తకంలో ప్రసిద్ధ రచనలుగా ఎన్నుకోబడి అభివర్ణింపబడిన నవలలమీద ఎంతో విమర్శ యిదివరకే ఉన్నది. 'ప్రక్రియలో వచ్చిన ఉత్తమమైన రచనలపై కూడా విమర్శ అంతగా రాలేదు' అని ప్రస్తావనలో రచయిత అన్న వాక్యం సరికాదు. ఈ రచయిత ప్రసిద్ధమైన తెలుగు నవలల్ని గూర్చి క్రొత్తగా, సొంతంగాచేసిన విమర్శకాని, ఏర్పరించిన దృష్టికాని ఈ పుస్తకంలో ఏమీలేదు. ఇదివరకే వచ్చిన విమర్శమీద తను ఏంతవరకు ఆధారపడి ఉన్నాడో రచయిత ఎక్కడా సూచన చెయ్యకపోవడం కూడా సముచితంకాదు. పోతే, ప్రక్రియమీద ఒక సమగ్ర గ్రంథం వ్రాయాలనే సంకల్పంతో పూనుకున్నందుకు రచయిత అభినందనీయుడు.

గ్రంథం, నిర్మాణంలో, అభివ్యక్తిలో, చివరకు ఎన్నోచోట్ల వాక్యనిర్మాణంలో, భాషలో, లోపభూయిష్ఠంగా ఉన్నది. అంటే ఈ పరామర్శ ఉద్దేశం రచయిత తన గ్రంథాన్ని ఆమూలాగ్రం సవరించుకోవలసిన అవసరం ఎంతైనా ఉన్నది—అని చెప్పడమే!

ఈ గ్రంథముద్రణకు విద్యాశాఖ, ఆంధ్రప్రదేశ్ సాహిత్య అకాడమీ కొంత ధనసాహాయ్యం చేసినట్లు తెలుస్తున్నది. గ్రంథాన్ని పరిశీలించి, సవరింపజేసి, ఆ సాహాయ్యం చేసిఉన్నట్లయితే మరింత బాగుండేది! యువరచయితలకు ప్రోత్సాహమే కాకుండా శిక్షణను కూడా యివ్వవలసిన బాధ్యత పై సంస్థలు స్వీకరించాలి.

—ఆర్. ఎస్.

Printed and Published For Nageswara Rao Estates (Private) Ltd., by S. Nageswara Rao at the Andhra Patrika Press, 6 & 7 Thambu chetty Street, Madras-1. Editor : S Sambhu Prasad.